

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΜΑΓΙΟΛ

ΚΑΘΗΜΕΝΗ

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ Η'—1934
ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1934

ΤΕΥΧΟΣ 176

ΕΚΜΑΓΕΙΟ

Μιά μάσκα αεροκρέμεται μπροστά μου
κι' ακολουθώντας με γλιστράει πάνω απ' τὸ χῶμα.
Ἔχει τὴν ὄψη μου, τὰ μάτια μου, τὸ στόμα,
καί μοναχά δὲν ἔχει τὴ χαρά μου.

Κ' ἢ σπέρνω στὸ περβόλι μου, εἴτε σκάβω,
κ' εἴτε κρυμμένους θησαυροὺς ξεθάβω,
τὴ νιώθω ἀπελπισμένη σὲ μιὰ κώχη,
τῆς ἄρνησης φωλιά και τοῦ ὄχι.

Ποιὸς θάνατος σὲ πλάθει, ὦ προσωπεῖο,
ποιὸς πόνος τὴ θωριά σου ἔχει μαργώση,
ποιὸς πλάστης τὸν πηλὸ του ἔχει παγώση
θανάσιμα, στ' ὀλάσπρο σου ἐκμαγεῖο ;

Πῶς μ' ἐπλάσες κι' ἐμένα στὴ σιωπὴ σου!...
Νὰ ζήσω θέλω, μὰ ὁ πικρὸς ὁ νοῦς σου
στοὺς μαύρους μὲ τυλίγει στοχασμοὺς σου,
στὸν πάγο τῆς ἀσάλευτης μορφῆς σου.

Σὲ βλέπω στοῦ καθρέφτη μου τὰ βάθη,
κι' ἄχ, τόσο εἶν' ἡ πνοή σου πάντα κρύα,
ποῦ μέσα στῆς ζωῆς τὴν ἀλλεγρία
μοῦ σβύνεις τῆς καρδιάς μου ὅλα τὰ πάθη.

Τὴ σάρκινή μου ὑπόσταση ἀφανίζεις,
κι' ἀντρείκελλο γυρνῶ στὶς πολιτείες.
Μὲ κύνηγας στοὺς δρόμους, στὶς πλατείες
μὲ ἀμείλιχτη ματιὰ καὶ μὲ σπαθίζεις.

Τὸ νόημά σου, ἄς τρέμω, τ'ὄχῳ νιώση
σάν κοφτερὴ στὰ σπλάχνα μου λεπίδα :
μὴτ' ἔλεος γιὰ χαρὰ καὶ μὴτ' ἐλπίδα,
μόνο σκοτάδια καὶ τοῦ τάφου ἡ γνώση.

ΑΙΜΙΛΙΑ ΣΤΕΦ. ΔΑΦΝΗ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

ΕΠΑΡΧΙΩΤΙΣΜΟΙ

“Ας με συχωρέση ή συμπαθητική μου έπαρχία, αν μεταχειρίζομαι έναν όρο, που όσο και αν είναι άδικος, γενικά, έχει επικρατήσει όμως για το χαρακτηρισμό μερικών πραγμάτων που δε θάβρισκε κανείς άλλη καταλληλότερη λέξη να τα χαρακτηρίση. Γιατί με ποιά λέξη, παρακαλώ, θά μπορούσε να χαρακτηρισθῆ αυτό που έγινε φέτος, τήν ημέρα τής εθνικής μας γιορτής, με μερικά δημόσια κτίρια τών Ἀθηνών, όπως ή Γερουσία, το υπουργείο τών Στρατιωτικών και μερικά άλλα υπουργεία ακόμα; Τα φόρτωσαν τα δυστυχισμένα με σημαίες, σήματα, θυρεούς και διάφορα μπιχλιμπίδια, αμφίβολης καλαισθησίας, για να πανηγυρίσουν μεγαλοπρεπέστερα τή μεγάλη εθνική ημέρα. Και, βλέποντάς τα έτσι, το καθένα στολισμένο με τα κυριακάτικα του, δεν ήξερε κανείς αν είχε μπροστά του το σπίτι του Κράτους ή τήν παράγκα του Καραγκιόζη του Μόλα, σημαιοστολισμένη.

Δεν πρόκειται όμως για το καλό ή το κακό γούστο τών διακοσμήσεων αυτών. Μπορούσαν να είναι και καλύτερες και χειρότερες. Το αποτέλεσμα θά ήταν το ίδιο. «Έπαρχιωτισμός». Γιατί το σπίτι του Κράτους έναν τρόπο μόνον έχει να στολισθῆ, για μιá επίσημη παρουσίαση. Τήν ύψωση τής μεγάλης του εθνικής σημαίας τήν ημέρα και τή φωταγώγησή του τή νύχτα. Αὐτή είναι ή μεγάλη του στολή. Και είναι αρκετή, ώστε να μην επιδέχεται άλλα δευτερεύοντα στολίσια που, αντί να προσθέτουν επισημότητα στην παράστασή του, τής αφαιρούν κ' εκεί-

νη που έχει. Ἀπαράλλαχτα, για τα πολεμικά πλοία, ένας μόνο επίσημος στολισμός υπάρχει: Ὁ κανονισμένος «μέγας σημαιοστολισμός», που «επαίρεται» μαζί με τήν έπαρση τής πολεμικής σημαίας και «υποστέλλεται», στή δύση του Ἡλίου, με τήν υποστολή τής. Και ούτε θά μπορούσαν ποτέ οι κυβερνήτες τών πολεμικών πλοίων να συναγωνισθοῦν ποιός θά στολίση καλύτερα το καράβι του, έξω από τήν κανονισμένη τάξη, ώστε να διαβάσουμε στις έφημερίδες ότι ο «Ἀβέρωφ» π. χ. ήτανε καλύτερα στολισμένος από τήν «Ἑλλη» ή αντίστροφως. Ὅπως διαβάσαμε δηλαδή για τή Γερουσία και τα υπουργεία, που είχαν συναγωνισθῆ, σαν έπαρχιώτισσες νοικοκυράδες, ποιό να στολισθῆ καλύτερα, κρεμώντας άπάνω του όλα τα μπιχλιμπίδια που βρήκε πρόχειρα μπροστά του.

Αὐτά δεν είναι πιά ζητήματα καλαισθησίας, όπως είπα. Είναι ζητήματα κρατικού τάκτ, κανονισμένα σύμφωνα μ' ένα ανώτερο νόημα. Είναι ζητήματα έξωτερικής παραστάσεως του Κράτους, που τή διευθύνει κάποιος, γραπτό ή και άγραφο, αμετάβλητο πρωτόκολλο, και όχι άτομικές πρωτοβουλίες τώρα του ενός και τώρα του άλλου. Το κρατικό αυτό τάκτ έλειψε, ακριβώς, στην περίσταση αυτή. Κι' όμως κανένας δεν έπρόσεξε τήν άσχημη αυτή άνωμαλία. Τόσες χιλιάδες άνθρωποι πέρασαν μπροστά από το καραγκιόζικο αυτό θέαμα και κανένας δεν ένοχλήθηκε. Τόσες έφημερίδες βγαίνουν στην Ἀθήνα, που γκριιάζουν καθημερινώς για πολύ πιο ά-

σήμαντα πράγματα, και καμμιά δεν έγραψε λέξη για τον κρατικόν αυτόν έπαρχιωτισμό. Και δημολογώ ότι κ' εγώ ο ίδιος — τόσο έχουμε συνηθίσει σε μερικά φαινόμενα, όσοι ζούμε τακτικά στο μεγάλο αυτό χωριό, που λέγεται καταχρηστικώς πρωτεύουσα — δε θά είχα προσέξει τήν άσχημη αυτή άνωμαλία, αν δε μ' έκανε να τήν προσέξω κάποιος στοχαστικός μου φίλος, που με το να λείπη συχνά από τήν Ἀθήνα, έχει χάσει τή συνήθεια να μην προσέχη τα ανάποδα. Τα ανάποδα, που σ' έμας τους ντόπιους Ἀθηναίους κατάντησαν πιά να μη μας κάνουν — τόσο τάχουμε συνηθίσει — καμμιά έντύπωση.

Δυστυχώς, ο έπαρχιωτισμός αυτός, που μας σταμάτησε σήμερα — άσυχώρετος προπάντων γιατί είναι κρατικός — δεν είναι ο μόνος. Και σε άμέτρητα άλλα είμαστε αφάνταστα έπαρχιώτες εμείς οι Ἀθηναίοι. Ἐπαρχιώτες όχι μονάχα στα ἴθνη μας — αυτό θά ήταν το λιγώτερο — αλλά και

στην πνευματική μας ζωή. Ένα πνεύμα έπαρχιωτισμοῦ χαρακτηρίζει γενικά τις έπιστήμες μας, τις τέχνες μας, τα γράμματά μας, τή δημοσιογραφία μας, με μιá λέξη τή σκέψη μας, στα περισσότερα φανερώματά της. Ἡ πολύχρωμη κουρελαρία, που ντύθηκαν, για τήν πανηγυρική τους εμφάνιση στην εθνική μας γιορτή, τα δημόσια κτίρια τών Ἀθηνών, είναι ή άδυναμία μας. Τα ίδια πολύχρωμα κουρέλια άνεμίζουν στη σκέψη μας όλο το χρόνο. Κυριακοντυμένοι έπαρχιώτες.

Ἡ έπαρχία, ή συμπαθητική έλληνική έπαρχία, που σε πολλά σημεία βρίσκεται τόσο ψηλότερα από τήν έλληνική πρωτεύουσα, και που έχει τόσο άδικηθῆ μ' έναν όρο που φανερά τή συκοφαντεῖ, είναι καιρός να λάβη τώρα τή γενναίη που τής ανήκει. Δεν έχει παρά να δημιουργήση τόν όρο «πρωτευουσιανισμός». Και θά έχη, τή βεβαίονω, σε πολλά να τόν εφαρμόση. Είναι ένας όρος που αρχίζει να μας λείπη.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

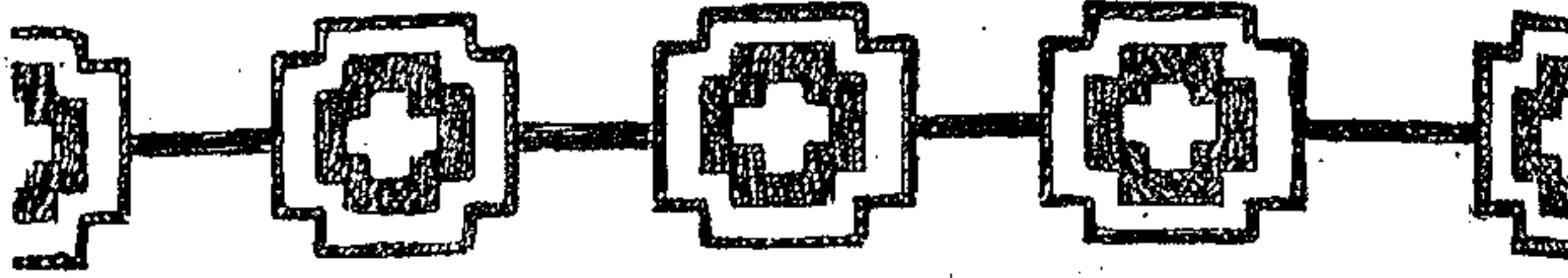
ΝΟΣΤΑΛΓΙΕΣ

“Όλη νύχτα χτές
μύριες συλλογές
μές στο νοῦ μου δλόμαυρες στριφογυρνοῦσαν.
“Ω! ποῦναι οι παλιές
πλάνες ξεγνοιασιές
που όλα γύρω, μέσα μου, χαμογελοῦσαν.

“Όλο πιο πολλές
και πιο τραγικές
μές στο νοῦ και στην ψυχή μου άνησυχίες.
“Ω! τις μαγικές,
τις χαϊδευτικές
του παλιού καλού καιρού τις ήσυχίες!...

ΛΑΕΡΤΗΣ ΛΑΡΜΗΣ

ΕΝΑ ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΡΟΪΔΗ

Ἡ «Νέα Ἑστία» προτίθεται νὰ δημοσιεύῃ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νεοελληνικά τινὰ ἔργα, ἔμμετρα ἢ πεζά, ἅτινα ἀδίκως ἐλησμονήθησαν. Ἡ σειρά αὐτή, ἣτις ἀνταποκρίνεται εἰς ἐπιθυμίαν πολλὰκις ἐκφρασθείσαν τῶν ἀναγνωστῶν της, ἐγκαινιάζεται μὲ σελίδας τινὰς τοῦ Ροΐδου, αἵτινες δύνανται νὰ θεωρηθῶν πλέον ἢ λησμονημένοι, πραγματικῶς ἀγνωστοί. Ὡς γνωρίζουν ἤδη ὅσοι ἀνέγνωσαν τὴν περὶ Ροΐδου δι' Ἀλέξιν μου, αἱ Αἰτναίαι Ἀναμνήσεις ἔλαβον τὸ δυστύχημα ν' ἀρχίσουν δημοσιεύουμαι εἰς περιοδικὸν (τὸν Παρθενῶνα, τομ. Γ', τεύχος 15 Δεκ. 1873) τοῦ ὁποίου διεκόπη αἰφνιδίως ἡ δημοσίευσις. Θεωρηθεῖσαι ὡς ἔργον ἡμιτελές, δὲν συμπεριελήφθησαν εἰς τὰ Ἄπαντα τοῦ συγγραφέως τῆς Παύσης. Ἐξ ἄλλου, αἱ δημοσίαι βιβλιοθηκαὶ δὲν περιέχουν παρά τοὺς δύο πρώτους τόμους, τοὺς καὶ πλήρεις, τοῦ Παρθενῶνος.

Ἀναζητῶν καὶ τὰ τελευταῖα τεύχη, κατώρθωσα νὰ τ' ἀνακαλύψω μόνον εἰς τὴν πληρεστάτην ἀπὸ ἀπόψεως περιοδικῶν βιβλιοθήκην ποὺ κατήρτισεν μὲ ἀπείρους κόπους ὁ ἀείμνηστος Παναγιώτης Καλογερόπουλος καὶ ἐξακολουθεῖ πλουτίζων ὁ πατρώζων υἱὸς τοῦ Διονύσιος.

Εἰς τὰς Αἰτναίας Ἀναμνήσεις ἐφαρμόζεται λοιπὸν κάλλιστα τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Raguēt : « il n' y a d' inédit que l'imprimé ». Ἀλλ' ἡ ἀναδημοσίευσις αὐτῶν ἐπεβάλλετο καὶ δι' ἄλλους δύο λόγους: Αἱ Ἀναμνήσεις εἶναι ἔργον ἐξαιρετικῶς καλογραμμένο, ὅπου ὄχι μόνον διὰ πρώτην φοράν

ἀναφέρεται ἐν Ἑλλάδι ὁ Μπωντελαίρ, ἀλλὰ καὶ διὰ πρώτην ἰσως φοράν ἐφηρημάθη παρ' ἡμῖν ἡ ἀρχὴ ὅτι αἱ ἐντυπώσεις ταξειδίων ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον λογοτεχνικὸν εἶδος, δι' ὃ ἀπαιτεῖται, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου Γκωτιέ δοθέντα ὑποδείγματα, ἡ πέννα τοῦ συγγραφέως νὰ μεταμορφουται ἐνλίτε καὶ εἰς πινέλο ζωγράφου (βλ. λ. χ. τὴν περιγραφὴν τῆς Κατάνης). Δεύτερον, παρουσιάζουν πολὺ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν μελέτην τῆς ἐξελιξέως τοῦ ταλάντου τοῦ Ροΐδου. Οὗτος, τὸ 1873, δὲν εἶχε ἀκόμη θραύσει ὅλα τὰ δεσμά ποὺ ἔδεσαν τὴν χεῖρα τῶν λογογράφων τῆς παρελθούσης γενεᾶς καὶ δὲν ἐχειρίζετο ἀκόμη τὴν καθαρῶς ἀνεύρουσαν μὲ τὴν ἐλευθερίαν ποὺ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ γράψῃ εἰς γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ἐχαρκτηρίζεν ὡς νεκράν, ἔργα δσον ζωντανὰ εἶναι τὰ Εἶδωλα ἢ τὰ Συριανά Διηγήματα. Τὰς Αἰτναίας Ἀναμνήσεις βαρύνουν ἀκόμη ἢ κατὰ κόρον χρῆσις ἀρχαίων λέξεων καὶ παράθεσις κλασσικῶν χωρίων ἢ ὀνομάτων. Ἐν τούτοις δ' ὅμως, ὑπὸ τὸ παγερὸν αὐτὸ περίβλημα, ὕπερ ἐπέβαλλε τότε ὁ συρμός, διαφαίνεται ἤδη ἡ σφύζουσα ζωὴς πρωτοτυπία τοῦ γράφοντος. Περὶ δὲ τὸ τέλος τῆς ἀφηγήσεως δίδεται ἀφορμὴ εἰς τὸν Ροΐδην νὰ δειξῇ, ἀνευ ἰχνους σχολαστικισμοῦ, τὰς περὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν βαθείας του γνώσεις, αἵτινες, ὡς ἐσημειώθη εἰς τοὺς προλόγους τῶν Ἀπάντων, εἶναι μίαν τῶν μάλλον ἐνδιαφερουσῶν ἀπόψεων τῆς προσωπικότητός του καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ σημεῖα ἅτινα εἶχε κοινὰ μὲ τὸν Ἀνατόλ Φράνς.

Α. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ

ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΑΙΤΝΑΙΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Scit nivibus servare fidem, pariterque favillis.
(CLAUDIANUS)

τροπαίου καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Γνωστοί εἶναι αἱ γλυκύτετοι στίχοι τοῦ Εὐριπίδου περὶ τῆς χώρας τῆς

οὐτ' ἐν πνοιαῖσι χείματος δυσχειμέρου
οὐτ' ἐν τεθρίπποις ἡλίου θερμῆς ἀγαν'

γνωστὴ ἡ βυρώνειος ἀποστροφή εἰς τὴν μακαρίαν Ἐδέμη τῶν ἀνατολικῶν ὑδάτων γνωστοὶ οἱ θρῆνοι τοῦ Σατωβριάνδου, κα-

ταλείποντος δι' ἀσελήνου νυκτός τὴν Ἀττικὴν ὡς ἐρωμένην, ἣς ἡ θεὰ ἠθελεν ἀφαιρέσει τὴν δυνάμιν τῆς φυγῆς· γνωστὸν τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Γροτίου, καθ' ὃν ἡ Ἑλλάς εἶναι μετὰ τὸν οὐρανὸν τὸ ποθητότερον τῶν σκηνωμάτων· γνωστοὶ αἱ τρεῖς κάλλιται σελίδες τοῦ Ἀγίου Παύλου τοῦ Ρενάν, ἀποδίδοντας εἰς τὸ κλίμα τὴν ἡμερότητα καὶ ἀνεξιθρησκείαν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ δὲ μὴ ἀνήκων εἰς τὴν ὑψηλὴν λεγομένην παρ' ἡμῖν περιωπὴν, καὶ ὡς ἐκ τούτου καταδεχόμενος νὰ λαμβάνῃ ἀνά χεῖρας καὶ ἰθαγενεῖς μούσης προϊόντα, ἐνθυμεῖται βεβαίως οἶαν φοβερὰν κατάχρησιν σαπφείρων, γάλακτος καὶ πορφύρας ἐποίουν οἱ μακαρίται Σούτσοι, εἰκονίζοντας τὴν χώραν, ἐν ἧ ὁ Ὑψιστος ἠδύδκησε νὰ τοποθετήσῃ ἡμᾶς. Εἰς πάντα ταῦτα οὐδὲ γὰρ ἔχω ν' ἀντιπῶ, ἔτοιμος ὢν μάλιστα νὰ δεχθῶ ὡς ἀναγκαῖα συστατικὰ τερπνῆς σκηνογραφίας καὶ ποταμοῦς κυλλόντας ἀντὶ ὕδατος κοινοτρόν. Τοῦτο δὲ μόνον θέλω παρατηρήσει, ὅτι οἱ τὴν εὐλογημένην ταύτην χώραν οἰκοῦντες κατέχονται, εἴπερ πᾶν ἄλλο ἔθνος, ὡς πρὸ ἐμοῦ παρετήρησε καὶ ὁ Θουκυδίδης, τῆς μανίας τῆς μετακινήσεως.

Ἡ ἔκφρασις αὐτὴ θέλει φανῆ ἰσως ριψοκίνδυνος. Ἀλλ' ἂν ἔλεγον ἀπλῶς ὅτι ὁ Ἕλληνας ἀγαπᾷ τὰς περιηγήσεις, δὲν ἠθελον ἐκφράσει ἀκριβῶς τὴν ἰδέαν μου. Καὶ τῷ ὄντι, παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς αἱ ἀποδημαὶ συνδέονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετὰ πόθου τινὸς ὠφελείας ἢ τοῦλάχιστον ἡδονῆς. Οὕτω, ὁ Ἀγγλος, πάσχων ἐκ πληθῶρας χρημάτων καὶ ἐλλείψεως ἡλίου, φεύγει τὴν πατρίαν ὁμίχλην τρέχων εἰς ἀναζητήσιν θερμότερων ἀκτίνων. Οἱ Γερμανοὶ καὶ Γάλαται, ἐνδημότατοι ὄντες, περιορίζουσι τὰς συνήθεις αὐτῶν ἐκδρομὰς μέχρις Ἀββρῆς ἢ Ἀμβούργου, ἵνα θαυμάσωσι τὸν ὠκεανὸν καὶ γευθῶσι ζώντων ὀστρείδων. Ἰσπανὸν οὐδαμῶς δύναται τις ν' ἀπαντήσῃ ἐπὶ τῶν λεωφόρων, οἱ δὲ Ρῶσοι καὶ Βλάχοι τρέχουσιν εἰς Παρισίους μόνον δάκις πρόκειται νὰ φάγωσι τὰς γαλάς των. Ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι, ἢ μᾶλλον ἐν Ἀθήναις, ὑπάρχει ἰδιαίτερα τὴν τάξιν ἀποδημητῶν, εἰς οὐδεμίαν ὑπάγομένην τῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν. Ἀπόγονοι τοῦ Σόλωνος, κατὰ πάντα μὲν τὰ λοιπὰ ἀξιόλογοι καὶ ἀξιοσύστατοι, ἀλλ' οὔτε πνευματικὰ κεφάλαια διαθέτοντες ἰκανὰ πρὸς ἐκτίμησιν τῶν κειμηλίων τοῦ Λούβρου καὶ τοῦ Κλονό, οὔτε χρηματικὰ ἀρκοῦντα ὅπως ἐμβάψωσι τὸν ἐπιούσιον ἄρτον εἰς τὰ ἀρτύματα τοῦ Χρυσοῦ Ὀίκου, καταλαμβάνονται ἀνὰ πᾶν ἔαρ ὑπὸ παραδόξου τινὸς πάθους, σφενδονίζοντας αὐτοὺς πρὸς Δυσμάς, ἐπὶ τῷ μόνῳ σκοπῷ νὰ ἐμέσωσιν ἐν τῇ Μεσογείῳ καὶ νὰ γευθῶσι τὸν ζῶμὸν τοῦ Δυβάλ. Τὸ τοιοῦτον φυσιολογικὸν φαινόμενον, ἐλλείψει καταλληλοτέρου ὀνόματος, ἐκάλεσα μανίαν μετακινήσεως. Κατὰ δὲ τὸ παρελθὸν ἔτος τοιαύτην ἐπι-

τασιν εἶχε λάβει τὸ κακόν, ὥστε συμπεριπατῶν μετὰ φίλου μου ἐπρότεινα αὐτῷ στοιχημα ὅτι ἠδυνάμην νὰ ἀναγγεῖλω ἕκ τῶν προτέρων ποίαν φράσιν ἠθελον ἀποτείνει ἡμῖν πάντες οἱ ἐντυγχάνοντες καθ' ὁδόν. Περιστὸν νὰ προσθέσω ὅτι ὑπῆρξε ἀψευδῆς μάντις, ἐκάστου τῶν δεκαεπτὰ Ἀθηναίων, οὗς ἀπηντήσαμεν ἀπὸ τοῦ Συντάγματος μέχρι τῆς Ὀμονοίας, εἰπόντος αὐτολεξεί: « Δὲν θὰ κάμῃς ἐφέτος ταξείδι εἰς τὴν Εὐρώπην; » Τὴν στερεότυπον ἐπανάληψιν φράσεώς τινος ὠνόμασαν οἱ Γάλλοι πρόνα (sic), διότι ἡ αὐτὴ ἐννοία διὰ τῶναυτῶν φθόγγων ἐπ' ἀπειρον ἐκφερομένη προξενεῖ εἰς τὸ νευρικὸν σύστημα τοῦ ἀκούοντος αἴσθησιν οἶαν ὀδόντες πρόνος τριβόμενοι κατὰ ὑελίνου σκεύους. Ἦναγκάσθη οὕτω νὰ ἐγκαταλείψω τὰς Ἀθῆνας οὔτε θαλασσοζάλης, οὔτε ἰππείου φεύγων ἢ τῶν λαυριοπαθῶν τὰς οἰμαγὰς, ἀλλὰ τὴν φοβερὰν πρόνα ἦν ἐπέσειον κατ' ἐμοῦ. ἀκαταπαύστως οἱ ὄπαδοί τῆς μετακινήσεως. Φοβούμενος δὲ μὴ εὐρω τοιούτους καὶ ἐν τῇ ξένη, ἐπέβην τοῦ « Αἰγέστου » πλέοντος εὐθὺ εἰς Σικελίαν, νῆσον εἰσέει ἀγνωστὸν εἰς τοὺς ἀργοὺς περιηγητὰς.

Ἐξ Ἀθηνῶν εἶχον ἀναχωρήσει ἀνευ ἄλλου σκοποῦ πλην τῆς φυγῆς, καὶ οὕτω ἔπλεον μέχρις οὗ προέκυψεν ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα ἡ κορυφὴ τῆς Αἴτνης ἐν σχήματι μαύρου γίγαντος καπνίζοντος μετὰ τὸ γεῦμα. Ἡ θεὰ τῆς κατοικίας τοῦ Ἐγκελάδου ἀνήγαγεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς μνήμης μου, πλην τῶν μυθολογικῶν τοῦ σχολείου ἀναμνήσεων, καὶ τὰς ἀγαθὰς συμβουλάς τοῦ καλοῦ ἡμῶν διδασκάλου Δαυῖδ, σήμερον ἀγίου Φωκίδος, καθ' ὃν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐτέθη ὑπὸ τοῦ πλάστου ἐπὶ τῆς γῆς ἵνα φαγοποτῇ καὶ διασκεδάσῃ, ἀλλὰ πρὸς ἐκπλήρωσιν ὑψηλοτέρου τινὸς προορισμοῦ. Τὰ χρυσὰ ταῦτα ἔπη ἔχων κατὰ νοῦν, ὑπελόγιζον συγχρόνως ὅτι ἡ Αἴτνα ὑψοῦται τρισχίλια περίπου μέτρα ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, ὥστε, ἂν κατώρθουν ν' ἀναρριχηθῶ μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, ἠθελον ἐκπληρώσει πιθανῶς τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν δι' ὃν ἐτέθη ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πλανήτου. Ὁ πλοῦς ἐπαυσεν ἔκτοτε νὰ εἶναι ἄσκοπος, ἡ δὲ συνείδησίς μου μετέσχε παραχρῆμα τῆς ἡδονῆς ἐκεῖνης ἣτις, κατὰ τοὺς ἠθαλόγους, εἶναι ἡ πρώτη ἀμοιβὴ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸ καθῆκον.

Τὴν ἐπιούσαν τὸ πρῶτ' ἀπέβημεν εἰς Μεσσήνην, πόλιν κτισθεῖσαν ὑπὸ τῶν προγόνων τοῦ κ. Κουμουνοῦρου, περίφημον τὸ πάλαι ὡς πρώτη ἀφορμὴ τοῦ καρχηδονικοῦ πολέμου, σήμερον δὲ κατὰ τοῦτο μόνον διαφέρουσιν τῶν ἄλλων πόλεων, ὅτι οἱ βόες εἰσὶν ἐκεῖ ταχύτεροι τῶν ἵππων, αἱ γυναῖκες ἀσχημότεραι τῶν ἀνδρῶν, ἡ δὲ γῆ τοσαύτην περιέχει ποσότητα ἀντισηπτικῶν ἀλάτων, ὥστε οἱ ἐν αὐτῇ ἐναποτι-

θέμενοι νεκροί, ἀντὶ ν' ἀπέρχονται εἰς χοῦν κατὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν καὶ τὸ ρητόν τῆς Γραφῆς, μένουσιν ἀνέπαφοι καὶ ἔτοιμοι ν' ἀποτινάξωσιν ἐκ τῶν βλεφάρων τὸν αἰώνιον ὕπνον, ἅμα ἠχήσῃ ἡ σάλπιγξ τῆς κρίσεως.

Ἄπο τοῦ κτίσματος τῶν Μεσσηνίων ἐξάωρος σιδηρόδρομος μετακομίζει τὸν ὁδοιπόρον διὰ κρημνῶν, ἀβύσσων καὶ ὑπογείων ὄχετῶν εἰς Κατάνην, ἐξηπλωμένην ὡς κύων παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἠφαιστείου. Περὶ τῆς πόλεως ταύτης αἰτοῦμαι τὴν ἄδειαν νὰ εἶπω ὀλίγα τινά, διότι μ' ἐνθυμίζει δύο ποιητὰς προῶως ἀναρπαγέοντας καί, κατ' ἐμέ, οὐχὶ ἀρκούντως τιμηθέντας, τὸν γαλάτην Βωδελαῖρον καὶ τὸν ἡμέτερον Δημήτριον Παραρρηγόπουλον. Τὸν τελευταῖον τοῦτον ἐπιστρέφων πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἐκ Χίου εἶχον συναντήσει ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ ἐπανερχόμενον ἐκ Σμύρνης. Πλὴν ἄλλων σημείων ἠθικῆς ἐπαφῆς ἐτύχομεν ἔχοντες καὶ κατὰ τοῦτο τὰς αὐτὰς κλίσεις, ὅτι ἀμφότεροι ἀπεφύγαμεν τὸν γάμον· ἀγαπῶντες νὰ κοιμώμεθα μόνοι. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη νυκτερινὴ μοναξιά εἶναι ἀπαίτησις ὑπερβολικὴ ἐν ἰταλικῷ ἀτμοπλοίῳ, οὗ αἱ στρωματὰ εἰσι καταλληλότερα πρὸς σπουδὴν τῆς συγκριτικῆς ἐντομολογίας ἢ πρὸς ἀπόλαυσιν ἡσυχου ὕπνου. Ἄν δὲ κατορθώσῃ τις νὰ κλείσῃ πρὸς στιγμὴν τοὺς ὀφθαλμούς, εὐθὺς ὄνειρεύεται ὅτι μετεμορφώθη εἰς Ἡράκλῃν, οὐχὶ πνίγοντα λέοντας ἐν Νεμέῃ ἢ κλώθοντά παρὰ τοὺς πόδας τῆς Ὀμφάλης, ἀλλὰ φέροντα ἐπὶ τῶν νῶτων τὴν μυριόκεντρον χλαῖναν τοῦ Νέσσοῦ.

Διωχθέντες ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐν μόνον ἔχοντες βιβλίον, διήλθομεν τὸ πλεῖστον τῆς νυκτὸς ἀναγινώσκοντες τὰ ποιήματα τοῦ Βωδελαῖρου. Ἡ νύξ ἐκείνη ἦτο καταλληλοτάτη πρὸς ἀνάγνωσιν τοιοῦτου φοβέρου ποιητοῦ, οὐχὶ πανσέληνος καὶ λευχέλμων οἷαν ἀγαπῶσιν αὐτὴν οἱ κλασσικοὶ ποιητὰ καὶ οἱ βρακοφόροι τῆς Σύρου ἐργολαβοῦντες μετὰ τῶν τιτθῶν τῆς Νάξου, ἀλλὰ πλήρης ὀμίχλης καὶ ὕγρων ἀναθυμιάσεων, ἐκ διαλειμμάτων δὲ μόνον φωτιζομένη ὑπὸ σελήνης ἐρυθρᾶς, καταβαινούσης εἰς τὸν ὀρίζοντα διὰ κλίμακος μαύρων συννέφων. Τοιαύτας βεβαίως νύκτας ἐξέλεγον αἱ γόησαι τῆς Σικελίας καὶ αἱ φαρμακεύτριαι τοῦ Θεοκρίτου, ἵνα τελέσωσι τὰς φοβερὰς αὐτῶν ἐπαγωγὰς, οἱ δὲ ἔχοντες νεῦρα γνωρίζουσιν ἐκ πείρας ὅποιαν ἡ τοιαύτη κατάστασις τῆς ἀτμοσφαιρᾶς ἔχει ἐπ' αὐτῶν ἐπιρροήν. Ὅπως δὴποτε, εἴτε ἐκ φυσιολογικῆς προδιαθέσεως, εἴτε ἐκ μόνης τῆς σατανικῆς ἐπιρροῆς τῶν στίχων τοῦ Βωδελαῖρου, ὅτε ἐκλείσαμεν τὴν πρῶτην τὸ βιβλίον, ἡμεθα ἀμφότεροι κάτωχοι καὶ νευροπαθεῖς ὡς νεομῆτοί εἰς τὰ μυστήρια τῆς θεουργίας, ποτισθέντες δι' εὐθαλείας καὶ ὕσκυάμου.

Ἐκ πάντων δὲ τῶν νυκτοβίων φαντασμά-

των ὅσα παρήλασαν πρὸ ἡμῶν κατὰ τὴν ἀγρυπνίαν ἐκείνην, ἐντύπωσιν βαθυτάτην ἐνεποίησεν ἡμῖν ἡ ἀκόλουθος ὀπτασία τοῦ ποιητοῦ, περιγράφοντος «χώραν τινὰ παρὰ φύσιν, ἐν ἧ οὔτε δένδρον φαίνεται, οὔτε χλόη, οὔτε ζῶον οὐδ' ἔμψυχον ἢ κινούμενον οὐδέν, ἀλλὰ τὰ πάντα εἰσιν ἐκ μαρμάρου, ὕδατος καὶ μετάλλου. Ἐν μέσῳ αἰωνίας σιωπῆς ὑψοῦνται καὶ λάμπουσιν αὐτόφωτοι πυργοί, περιστύλια, μέγαρα, ἀμφιθέατρα, πυλώνες καὶ ναοὶ ἐκ πορφυροῦ ἢ παρίου λίθου. Αἱ κρήναι καταλείβονται ἀφορητῆ ὁμοιάζουσαι παραπετάσματα ἐκ κρυστάλλου, αἱ δὲ λίμναι στίλβουσιν ὡς χαλύβδινα κάτοπτρα ἐντὸς χρυσῶν πλαισίων, ἀντανακλῶσαι οὐχὶ οὐρανόν, νεφέλας ἢ δένδρα, ἀλλὰ κίονας ἐξ ὀρειχάλκου ἢ θόλους ἐκ κυανολίθου· καὶ αὐτὰ δὲ τῶν ὁδῶν αἱ πλάκες τόσον λείαι εἶναι καὶ στιλπναί, ὥστε ἂν ἐβάδιζεν ἐπ' αὐτῶν ἡ Βασίλισσα Σάββα, ἠθέλεν ἀνεγείρει τὰ κράσπεδα τῆς ἐσθῆτος· νομίζουσα ὅτι πατεῖ ἐπὶ ὕγρᾳ κελεύθῳ.» Οἱ κριτικοὶ κατηγορήσαν τὸ ποιημάτιον τοῦτο ὡς παρακοπήν ὀπιοφάγου, οὗ ἡ φαντασία ἐταξείδευεν εἰς νεκρόπολιν σβεσθέντος τινὸς ἡλίου· καὶ γὰρ καίτοι θαυμαστής τοῦ χωρίου, ἐθεώρουν αὐτὸ ὡς κῆμα οἰνοπνεύματος ἢ πυρετοῦ, μέχρις οὗ εἶδον τὴν Κατάνην.

Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐφθασα μεσοῦσης Κυριακῆς τοῦ Μαΐου. Ὁ ἥλιος ἔμεσουράνει φλογερὸς καὶ ἀνηλεής, οἱ κάτοικοι ἐκοιμῶντο, καὶ ἐφ' ὕσιν ἠδύνατο νὰ περιέλθῃ ἕκτασιν ὁ ὀφθαλμὸς, οὔτε ἀνθρώπου, οὔτε κτήνους, οὔτε ἐντόμου, οὔτε φυτοῦ οὔτε ἴχνος, οὔτε σκιά, ἀλλὰ μόνον πλακόστρωτοι πλατεῖαι, ἀκίνητος θάλασσα, κίονες, κρήναι, ναοί, ἐλέφαντες, ὀβελίσκοι καὶ ἀνδριάντες ἐξ ἀμυγδαλίτου ἢ ὀρειχάλκου. Τὰς πλατείας διέτεμνε διπλοῦς στίχος μαρμαρίνων μεγάρων, πενταρόφων, ὁμοιοσχημῶν, ἐκτεινομένων εἰς σειρὰν μακροτέρων χειμερινῶν ὄνειρου. Ἐν ἐνὶ λόγῳ εἶχον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ὀπτασίαν τοῦ Βωδελαῖρου λελαξευμένην ἐν λάβῃ καὶ μαρμάρῳ. Τετράκις ἤδη κατέφαγεν ἡ Αἴτνα τὴν Κατάνην καὶ τετράκις ἀνηγέρθη αὕτη μεγαλοπρεπεστέρα ἢ πρὶν. Ἐκάστοτε δὲ διορθουμένου ἀρχιτεκτονικοῦ τινος παροράματος, ἡ τελευταία τῆς πόλεως ἐκδοσις κατήνησεν ἀπταιστος ὕμνος εἰς τὴν θεάν Συμμετρίαν. Εἰς ταῦτα πρέπει τις νὰ προσθήσῃ ὅτι ἡ μεσημβρινὴ σιγὴ καὶ ἐρημία ἐπέτεινε τὰ θέλητρα τῶν πατριωτικῶν ἀναμνήσεων δι' Ἑλληνα θεατὴν, δυνάμενον μετὰ πλείονος πιθανότητος νὰ εἰσαγάγῃ ἐν τῇ νεκροπόλει ἐκείνῃ τὰ εἶδωλα τοῦ κτίσαντος αὐτὴν Θεοκλέους τοῦ Ἀθηναίου, τοῦ νομοθέτου αὐτῆς Χαρώνδα, τοῦ Στησιχόρου, τοῦ ὁποῦ ὑψοῦτο ἐν μέσῳ τῆς πλατείας, τάφος, καὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἀγορεύοντος τὰ πλήθη ἐκ τῶν βαθμίδων ἀμφιθέατρου, οὗ ἐπάτουν

ΚΑΤΑΝΗ. — Στὸ βάθος, ἡ Αἴτνα.

τὰ εἰρήνια. Ἄλλ' ἀφίνω τὰς πατριωτικὰς ἀναμνήσεις ἐνθυμούμενος τὸ τοῦ Δάντου, καθ' ὅν

Nessun maggior dolore
Che ricordarsi del tempo felice
Nella miseria.

Τῶν στίχων τούτων μετάφρασιν πιστὴν παρέσχεν ἡμῖν ὁ Σόλωνος λέγων:

Δυστυχῆς παρηγορία
Μόνῃ σ' ἔμεινε νὰ λῆς
Περασμένα μεγαλεῖα,
Καὶ διηγῶντας τὰ νὰ κλαῖς.

Ἄλλ' ἔτι πιστοτέρην ἀνώνωμός τις ποιητῆς Ἀθηναῖος διὰ διστίχου οὗ παραθέτομεν μόνον τὸν πρῶτον

ἜΩ Ἀθήνα, πρώτη χώρα κτλ.

Θέλων ἤδη νὰ δώσω καὶ εἰς τοὺς θετικούς ἀνθρώπους, τοὺς εἰς μόνην τὴν ποίησιν τῶν ἀριθμῶν προσιτούς, ἰδέαν τινὰ τῆς σικελικῆς λαμπρότητος, προσθέτω χάριν αὐτῶν ὅτι ἡ Μονὴ τοῦ Ἀγ. Νικολάου δύναται νὰ περιλάβῃ τετρακισχιλίους καλογήρους, ὧν

ἕκαστος ἐν εὐσεβεῖ μακαριότητι καὶ ἀργίᾳ παχυνθεὶς ἰσοδυναμεῖ πρὸς δύο τοὺςλάχιστον συνήθους ὄγκου λαϊκοὺς. Περὶ δὲ τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ γεωλογικῶν τῆς χώρας περιέργων οὐδὲν λέγω, διότι πᾶς ὁ μετὰ τὸν Βόρχιον, τὸν Φορέσταν, τὸν Ἄρτώ, τὸν Γεμελλάρο, τὸν Βεδέκερον καὶ μυρίους ἄλλους ὀμιλῶν περὶ τούτων τάσσεται αὐτοδικαίως εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀναμασσόντων ἢ ἀναμηρυκωμένων, ὡς ὀνόμαζε τὰ τοιαῦτα κτήνη ὁ Σταγειρίτης.

Ἡ ἀνάβασις εἰς τὴν Αἴτναν, θεωρουμένην ἐκ Κατάνης, δὲν φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως κατόρθωμα δυσχερές. Ὁ ἐκ τοῦ παραθύρου τοῦ στησιχορείου ξενῶνος ἀτενίζων τὸ περιλάλητον βουνόν, βλέπει πρὸ αὐτοῦ κυανόφαιον ὄγκον, ἔχοντα μὲν ὕψος δεκασιχλίων καὶ τριακοσίων ποδῶν, ἀλλὰ καὶ σχῆμα ἀρμονικῆς καὶ εὐβάτου πυραμίδος. Ἀπορεῖ λοιπὸν τί παθῶν ὁ Πίνδαρος ὀνομάζει πῦρ τὴν Αἴτναν στήλην τοῦ οὐρανοῦ, τοὺς δὲ μετὰ στόμφου περιγράφοντες τὴν ἀγωνίαν καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ἀναβάσεως κλίνει νὰ θεωρήσῃ ὡς τερατολόγου ἢ συβαρίτας. Ἀπατηθέντες ὑπὸ τῆς φαινομένης μειλιχιοῦτος τοῦ ἠφαιστείου, Ἀγγλος τις νεανίσκος καὶ ἐγὼ ἐζητήσαμεν, εὐθὺς μετὰ τὸ πρόγευμα, δύο ἡμιόλους ἵνα ἀναβῶμεν τὴν Αἴτναν, ἀνευ ἄλλου τινὸς ἐφοδίου πλὴν ψιαθίνων σκια-

δίων και θεατρικῶν διόπτρων. Τὴν αἰτησιν ταύτην ἀκούσας ὁ καλὸς ξενοδόχος ἔστρεψεν ἡμῖν τὰ νῶτα σταυροκοπούμενος ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἐπανήλθεν, ἐκόμιζεν ἡμῖν ἀντὶ τοῦ ζητηθέντος ὄνου τὸν σοφὸν διδάκτορα Καροφρατέλλη, φύλακα τῶν ἀρχαιοτήτων, μέλος τῆς ἀδελφότητος τῆς Ἰεράς καρδίας τοῦ Ἱησοῦ και δοῦλον ταπεινότατον παντὸς ξένου, ὃν ἀποκαλεῖ ἐκλαμπρότατον ἀντὶ ἡμίσεος σικελικοῦ ταλλήρου και ἐξοχώτατον ἀντὶ ἑνός, ἔτοιμος ὢν και τὰ ὑποδήματα αὐτοῦ νὰ τρίψη ἀντὶ δύο. Παρ' αὐτοῦ ἐμάθουσα ὅτι αἱ ἡμέτεραι ἐκλαμπρότητες, πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἐγκελάδου, ἔπρεπε νὰ υποβληθῶμεν εἰς πολλὰς προφυλάξεις και ἐθιμοτυπίας, πρὸ πάντων δὲ νὰ ἐνδοθῶμεν κοσμιώτερον, καθότι οἱ ψιῶθιοι ἡμῶν πῖλοι, οἱ λινοὶ ἐπενδύται και αἱ ἑκ σουηδικοῦ δέρματος χειρῖδες ἦσαν περιβολὴ ἀπρεπεστάτη δι' ἐπίσημον ἐπίσκεψιν εἰς τοιοῦτον ὑψηλὸν ὑποκειμενον, οἰκοῦν ὑπὲρ τοὺς μυρλοὺς ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Τὴν μακρὰν ταύτην διδασχὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἀρχαιοφύλακος, ἀληθῆ ἰταλικὸν ἀραιοζῶμον (trado lingu), ὃν ἐπότισεν ἡμᾶς ἐπὶ δύο ὄλοκλήρους ὥρας, θέλω πειραθῆ νὰ ἐκχυλίσω εἰς ὀλίγας λέξεις. Αἱ δυσχέρεια καθ' ὃν ἔχει νὰ παλαίσῃ ὁ ἀναβαίνων τὴν Αἴτναν εἰσὶ κυρίως δύο ἢ αἰφνιδία μεταβολὴ τῆς θερμοκρασίας και ἡ τοῦ βάρους τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως. Ὁ ὑδράργυρος τοῦ θερμομέτρου σημειοῖ ὅς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας ἐν μὲν τῇ πεδιάδι τῆς Κατάνης τεσσαράκοντα βαθμοὺς θερμοτήτος ἐν σκιᾷ και ἐξήκοντα ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους μένει στάσιμος ὑπὸ τὸ μηδὲν και ἡ χιών ἐκεῖ αἰώνια. Οὕτω ὁ ἀναβάτης ὁμοιάζει ἄνθρωπον μετακομιζόμενον διὰ μαγικῆς ράβδου ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ Νεῖλου εἰς τὰς τοῦ Βορυσθένους. Ὁ δὲ μὴ γνωρίζων τοὺς ποταμοὺς τούτους, δύναται νὰ σχηματίσῃ ἀρκοῦσαν τοῦ πράγματος ἰδέαν, φανταζόμενος ὅτι ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως σελίδος τινὸς τοῦ Βύρωνος ἢ τοῦ Σολωμοῦ πίπτει αἰφνης εἰς τὸν

σιγαλὸν αἰγιαλὸν γελῶντα γάλα ὄλον

τοῦ μακαρίτου Παναγιώτου ἢ ἄλλην τινὰ παγετώδη σοῦτσειον περιγραφὴν. Οὐδόλως μετὰ ταῦτα θέλει ἀπορήσει ἂν γεννῶνται ἐντεῦθεν κυνάγχοι, πλευρίτιδες και περιπνευμονίαι.

Τὸ δεύτερον πρόσκομμα, ἢ διαφορὰ δηλαδὴ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως, εἶναι οὐχ ἥτιον σπουδαῖον. Ἐκ τῆς φυσικῆς μανθάνομεν ὅτι ἕκαστος ἡμῶν, εἴτε βασιλεὺς τύχη εἴτε σαρωτῆς τῶν ὀδῶν, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἐπὶ τέλους ἢ ἀπλοὺς ἀχθοφόρος πλὴν τοῦ σκήπτρου ἢ τοῦ σαρώθρου φέρων ἐπὶ τῶν νῶτων φορτίον ἐκ μιγμάτων τινος ὀξυγόνου και ἀζώτου, ζυγίζον ὀκτάδας ὀκτάκις χιλίας ἐξακοσίας τριάκοντα πέντε. Τὸ δὲ περιεργότερον εἶναι ὅτι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀδάμ τοσοῦτον ἀσπάζονται τὸ ἀχθοφορικὸν αὐτῶν ἐπάγγελμα, ὥστε ἡ ἐλαχίστη αὐτοῦ μείωσις ἀντὶ ἀνακουφίσεως προξενεῖ αὐτοῖς ζάλην και στενοχωρίαν, ἂν δὲ τύχη σημαντικὴ, δύσπνοιαν και αἰμορραγίας θανατηφόρους. Ἡ δὲ μεταξὺ τοῦ ἐν τῇ πεδιάδι και τοῦ ἐπὶ τῆς Αἰτναίας κορυφῆς φορτίου διαφορὰ ἀνέρχεται εἰς ὀκτάδας ἐννεακοσίας πενήκοντα, ποσότητα οὐχὶ μὲν ἐπικίνδυνον, ἀλλ' ὄπως ἂν ποτε ὄχληρᾷν διὰ πᾶσαν ῥάχιν, ὅσον εὖρωστος και ἂν ὑποτεθῇ.

Ἐνῶ ταῦτα ἀπεστήθιζεν ὁ Καροφρατέλλης, ἡμεῖς ἀνοίξαντες τὰ κιβώτια κατεγινόμεθα ἐνδεδυμένοι τὴν ἀρμόζουσαν στολήν ὅσα δηλαδὴ εἶχομεν περιπόδια και τριπλοὺν μάλλινον θώρακα περὶ τὸ στήθος. Ὁ ξενοδόχος, ἀρχαῖος στρατιώτης, ἐπρομήθευσεν δύο ποδήρεις μανδύας καταβινοφόρων, ἢ δὲ θυγάτηρ αὐτοῦ δεσποινίς Καλλιρρόη προσήρμοσε διὰ καρφίδων περὶ τὴν κεφαλὴν ἡμῶν δύο παρθενακοὺς αὐτῆς πέπλους, ἵνα προφυλάττωσι τὴν ὄρασιν ἀπὸ τοῦ ἀνταυγάσματος τῆς χιόνος. Ἡ τοιαύτη περιβολὴ καθίστα ἡμᾶς τοσοῦτον ὁμοίους πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἰόνῃ ἱερεῖς τῆς Ἰσιδος, ὥστε ἐκαγχάσαμεν θεωροῦντες ὁ εἰς τὸν ἄλλον, δικαιοῦντες τὸν Κικέρωνα, καθ' ὃν ἀδύνατον εἶναι ν' ἀτενίσωσιν πρὸς ἀλλήλους δύο ἱερεῖς ἀνευ γέλωτος. Πρὸ τῆς θύρας τοῦ ξενοδοχείου ἀντὶ τῶν ἡμιόνων εὗρομεν περιμένουσαν ἄμαξαν και ἐν αὐτῇ μάλλινα σκεπάσματα, χαλκίνην σφαιρὰν μέλλουσαν μετ' ὀλίγον νὰ ἐμπλησθῇ ζέοντος ὕδατος, καφέ, οἰνόπνευμα, συρακούσιον οἶνον και ὅσα ἄλλα ἐφεύρεν ὁ ἄνθρωπος παλαιῶν κατὰ τοῦ Βορρά. Μετὰ τριῶρον δρόμον ἐφθάσαμεν εἰς Νικολόσιον, ὅπου ἀναπαύεται ὁ ὁδοιπόρος πρὶν ἐπιχειρήσῃ τὴν κυρίως ἀναρρίχσιν. Τοιαύτην τινὰ ἀνάπαυσιν νομίζομεν φιλόανθρωπον νὰ παραχωρήσωμεν και ἡμεῖς τῶ ἀναγνώστῃ, πρὶν ἢ συμπαρᾶσῶμεν αὐτὸν εἰς τὰς ἀβάτους κορυφάς, ἔνθα τελεῖται ὁ μυστηριώδης ὑμέναιος τοῦ πυρὸς μετὰ τῆς χιόνος.

Ε. Δ. ΡΟΪΔΗΣ

ΑΝΟΙΞΙΑΤΙΚΟ ΚΑΛΕΣΜΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Εἶχε πολὺν καιρὸ ἡ Ἐλενα νὰ ξυπνήσῃ τόσο εὐδιάθετη. Τοὺς τελευταίους μάλιστα μῆνες ξυπνοῦσε μὲ τρόμο. Τῆς φαινόταν ὅς νὰ ξανάπεφτε στὸν ἐφιάλητη πού εἶχε καταστήσει ἡ ζωὴ της.

Ἀλλὰ σήμερον σηκώθηκε ἀλλοιώτικη. Ἰσως σ' αὐτὸ νάφταιγε ἡ ἀνοιξη. Ἦταν τέλος Μαρτίου, τὸ φῶς χαρωπὸ πλημμύριζε τὸ σπίτι. Ἐνα δέντρο στὴν αὐλή πρασίμιζε. Καὶ τὸ καναρίνι, στὸ κλουβί, κρεμάσμενο στὸ παράθυρο τοῦ ἀντικρινοῦ σπιτιοῦ, πηγαινοερχόταν τρελλαμένο στὴ φυλακὴ του.

Ἡ Ἐλενα, ρίχνοντας κρῦο νερὸ στὸ κορμί της, μὲσ' στὸ μπάνιο, ἀρχισε σιγὰ νὰ τραγουδοῦ. Κι' ἐπειτα, σὰν ντύθηκε, ἐνοίωσε πῶς τῆς ἦταν ἀδύνατο ν' ἀρχίσῃ τὴ δουλειὰ της, χωρὶς νὰ κάνει μιὰ βόλτα στὸν κήπο. Ναι, νόμιζε πῶς ἂν δὲν πῆγαινε, θάσκαζε κυριολεκτικῶς. Ἦθελε νὰ ἔβλεπε τὸν ἥλιο πῶς ἔπεφτε πάνω στὰ καινούργια φύλλα τῶν δέντρων. Ν' ἀνάπνεε κομμάτι καθαρὸ ἀέρα, ὕστερ' ἀπὸ τὴν κλεισοῦρα ὄλου τοῦ χειμῶνα μέσα στὰ γραφεῖα. Βέβαια, ἡ περίφημη γκλισίνα τοῦ κήπου δὲ θὰ εἶχε ἀνθίσει ἀκόμα, οὔτε οἱ πορτοκαλλιές, ὅμως σίγουρα οἱ μενεξέδες θὰ μοσχομυρίζανε.

Βιαστικὰ λοιπὸν τελείωσε τὴν τουαλέττα της, σὰν τότε πού πῆγαινε τρεχάτη, κάθε πρωὶ, νὰ δῆ τὸ φίλο της. Ναι, ὅπως πέσει, ὅταν ἀκόμα τὰ εἶχαν καλὰ. Σὰν καὶ τότε πού ἔτρεχε μὲ ἀγωνία νὰ δῆ πῶς πέρασε τὴ νύχτα, κι' ἂν κοιμήθηκε καλὰ. Γιατὶ νόμιζε, κάθε βράδυ πού τὸν ἀφινε μοναχό, πῶς κάτι μπορούσε νὰ τοῦ συμβῆ, πῶς κάποιος κίνδυνος τὸν καρτεροῦσε... Ἀρπαξε λοιπὸν τὸ καπέλλο της και γρήγορα — μὲ τὴν ποῦδρα βαλμμένη στραβὰ στὸ ἕνα μάγουλο — ἔτρεχε νὰ τὸν δῆ.

Ἔτσι καὶ τώρα βιαζότανε. Σὰ νὰ τὴν περιμένε κανέναν καινούργιο φίλο.

Πέρασε τρέχοντας, χωρὶς νὰ ρίξῃ μιὰ ματιὰ στὸ σπίτι πού ἄλλοτε εἶχαν καθίσει μαζί... Στὸ σπίτι πού γνώρισε γιὰ λίγον καιρὸ τὴ χαρὰ, και πού τὸ βράδυ ἐκείνος τὴν περιμένε πίσω ἀπὸ τὸ τζάμι ἀνήσυχος, ἂν τύχαινε και ἀργοῦσε... Ἡ Ἐλενα

ἐκλείσει, μάλιστα, τὰ μάτια περνώντας ἀπ' αὐτοῦ. Δὲν ἤθελε νὰ δῆ πιά ὅτι τῆς θύμιζε τὸ παρελθόν. Ὅχι, ἀρκετὰ πιά εἶχε ὑποφέρει...

Εἶχε κιόλας φτάσει στὴ δεντροστοιχία. Τὶ ὁμορφες πού ἦταν οἱ πιπεριές στὸ νέο φῶς! Καὶ τὶ ὠραία μέρα! Οἱ ἄνθρωποι πού συναντοῦσε στὸ δρόμο τῆς φαινόταν ἀκόμα ὄλοι καλοὶ. Εἶχανε τὸ χαμόγελο στὸ στόμα, και μοιάζανε ἔτοιμοι νὰ τὴν καλημερίσουν.

«ὦ, βέβαια, ἔχουνε δικαίον ὅσοι βρίσκουνε τὴ ζωὴ ἀντικειμενικὰ ὠραία», ἔλεγε μὲ τὸν ἑαυτὸ της ἡ Ἐλενα. «Μόνο, νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὸν αἰώνιο ἑαυτὸ του... Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι φταίμε, ἂν τὴν κάνουμε ἀνυπόφορη...»

Ἡ Ἐλενα περνοῦσε τώρα τὴ σιδερένια πόρτα τοῦ κήπου. Ὁ γερο-φύλακας τὴ χαιρετίσε σὰν παλιὰ γνώριμη. Εἶχε ἕνα πονετικὸ και ἀγαθὸ πρόσωπο...

Μὲ βῆμα λοιπὸν χαρούμενο προχώρησε στὴς δεντροστοιχίες τοῦ περιβολιοῦ. Ἀμέσως τὴν ἀρπαξε ἡ μυρωδιὰ τοῦ πράσινου, — σὰ νάτανε χορτάρι φρεσκοκομμένο κάπου κοντὰ... Ἀχ, τί ὠραία! Γύρω στὴς πρασιές εἶχαν ἀνοίξει ἕνα σωρὸ πανσέδες. Κίτρινοι, μαβιοί — σὰν πλῆθος ἀγαθὰ ἀνθρωπάκια πού τὴν κοιτάζανε. Ἄν ἦτανε μοναχῆ, σίγουρα θάσκαβε νὰ τὰ φιλοῦσε. Τόσο τ' ἀγαποῦσε. Οἱ μενεξέδες μοσχοβολοῦσαν κάτω ἀπὸ τὰ φύλλα τους. Ὅσο γιὰ τίς μικρὲς πορτοκαλλιές, αὐτὲς ἦταν ἀληθινὴ χαρὰ νὰ τίς βλέπει. Ἡ σκιά τους, κάτω στὴ γῆ, ἦταν ἀνάλαφρη και χαρωπὴ. Σὲ μιὰ νεραντζιά, ἕνα κλωνάρι βαρὺ ἀπὸ τοὺς χρυσοὺς καρποὺς ἔγερεν ὡς κάτω. Ἡ Ἐλενα προχώρουσε σὰ σὲ μιὰ ἔκσταση. Ὁ! πραγματικὰ ἡ ζωὴ εἶναι ὠραία. Καὶ συλλογιζόταν πῶς σὲ λίγο, ἕνα σωρὸ μελίσινα θὰ βομβοῦσαν αὐτοῦ...

Στοὺς μπάγκους, διασκορπισμένοι, κάθονταν ἕνα σωρὸ νέοι. Ἦταν τὸ περισσότερο φοιτητές, πού εἶχαν ἐγκαταλείψει τὸ φτωχικὸ τους δωμάτιο γιὰ νὰ ρθοῦν νὰ διαβάσουν στὸν κήπο. Ἄλλοι τρώγανε και κανένα κουλούρι, πού ἴσως θὰ ἦτανε ἡ τροφὴ τους γιὰ ὄλη τὴν ἡμέρα. Τοὺς εἶχε

κι' αὐτοὺς τραβήξει ἡ ἀνοιξη, ὡς ἐδῶ.
Ἡ Ἑλενα, καθὼς περνοῦσε, μὲ ἐκπληξή
τῆς εἶδε πῶς ὄλοι τὴν κοιτάζανε. Τά-
χασε ἀμέσως. Τί νὰ συνέβαινε; Κατακοκ-
κίνισε. Μήπως κρεμόταν τὸ μισοφόρι
τῆς; Μήπως εἶχε ξεκούμπωτα τὰ παπού-
τσια τῆς; Ἦταν τόσο ἀφηρημένη τὸν τε-
λευταῖο καιρὸ... Μὰ ὄχι οἱ νέοι τὴν κοι-
τάζανε στὸ πρόσωπο. Τὴν κοιτάζανε σὰ
νὰ τῆς λέγανε: «Καλῶς τὴν κοπέλλα...
Δὲν κάθεται νὰ μὰς κάνεις παρέα;...»

— Ἔλα μαζὶ, πού εἶμαι μοναχός, τῆς φώ-
ναξε κάποιος ἄλλος.

— Ἀχ, τὰ ματάκια σου τὰ δυό, κάποιος
τῆς εἶπε παρακάτω.

Ἡ Ἑλενα σούφρωσε τὰ φρύδια θυμωμέ-
νη. Ἄ, πιά! ἀπελπισία!.. Νὰ μὴ μπορεῖ
κάνεις νὰ περπατήσει στὸν κῆπο... Τί ἀ-
νάγωγοι ἄνθρωποι! Νὰ μὴ ἀφίνουν μιὰ
ἐρημη γυναῖκα νὰ χαρῆ κι' αὐτὴ τὸν ἥλιο!
Καὶ πῆρε ἓνα δρομάκο ἀνάμεσα στὶς
σπυρέες. Μὰ ἔπεσε—σὰ νὰ ἦταν ἐξεπίτη-
δες—πάνω σ' ἓνα παλληκάρι σκυμμένο στὸ
βιβλίο του. Τουλάχιστον αὐτὸς ἔμοιαζε
νὰναι σοβαρός. Μὰ στὸ περπάτημά τῆς σή-
κωσε τὸ κεφάλι καὶ τὴν εἶδε. Μονομιᾶς τό-
τε ἡ ἔκφραση τοῦ προσώπου του ἄλλαξε.
Σὰν ἡ σκοτούρα νὰ σβύστηκε ἀπὸ τὰ μά-
τια του ἔλαμψε τὸ μούτρο του.

— Ἀχ, νὰ σ' εἶχα ἀγαπητικιά μου, καὶ
νὰ ξεχνοῦσα ὄλους τοὺς καὶμούς!... τῆς
εἶπε χαμογελώντας.

Ἡ Ἑλενα τὸν κοίταξε καλά. Ἦταν
ἓνας μελαχροινός καὶ στιβαρός παιδα-
ρός. Εἶχε τὰ φρύδια σμιχτά καὶ μαύρα
τὰ μάτια. Ὅχι δὲν ἔμοιαζε νὰ τὴν κοροϊ-
δεύει. Καὶ τότε συνέβη κάτι ἀπροσδόκητο
μέσα στὴν ψυχὴ τῆς. Πλημμύρισε ἀπὸ εὐ-
γνωμοσύνη ἡ Ἑλενα καὶ τῆς ἤρθε νὰ τοῦ
πῆ «εὐχαριστῶ». Ναί, μάλιστα, νὰ τὸν εὐ-
χαριστήσῃ πού τὴν ἔκανε, πρῶτος αὐτός,
νὰ πιστεῦῃ πῶς μπορούσε ἀκόμα ν' ἀρέ-
σῃ ὡς νέα γυναῖκα. Ἡ Ἑλενα εἶχε ἀλη-
θινὰ ξεχάσει πῶς μπορούσε αὐτὸ νὰ τῆς
συμβῆ. Ἦταν βουτηγμένη στὴ δύστυχια
τῆς. Ἀπὸ τὸν καιρὸ μάλιστα πού ὁ φίλος
τῆς τὴν ἐγκατέλειπε τελείως, νόμισε πῶς
εἶχε χάσει μαζὶ του κι' ὄλα τῆς τὰ νιάτα.

Δὲν εἶχε πιά ὄρεξη γιὰ τίποτα. Οὔτε γιὰ
νὰ ντυθῆ, οὔτε γιὰ νὰ σιάξῃ κομμάτι τὸ
πρόσωπό τῆς. Πόσες φορές κι' ὁ ἴδιος
δὲν τῆς εἶχε πῆ—βέβαια γελώντας: «Ἄμ,
κι' ἂν εἶσαι τίμια, σέ θέλει καὶ πραγμα-
τικά κανένας;» Καὶ ἡ Ἑλενα τὸ πίστεψε.
Ὅμορφη ἦξερε πῶς δὲν ἦταν. Οὔτε κα-
λοντυμένη γιὰ ν' ἀρέσῃ. Λεπτὰ δὲν τῆς πε-
ρυσσεύανε γιὰ τουαλέτες. Μὲ τί λοιπὸν
θ' ἄρεσε στοὺς ἄντρες, πού μονάχα τὴν
ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση κοιτάζουνε; Σὲ λίγο
ἡ Ἑλενα ἔχασε καὶ τὸ ἠθικό τῆς. Τὸ πρό-
σωπό τῆς σούφρωσε. Φαινόταν τουλάχιστον
δέκα χρόνια μεγαλύτερη. Ἄλλωστε τί τὴν
ἐνοιᾶζε; Αὐτός πού ἤθελε νὰ προσελκύσῃ,
οὔτε τὴν κοίταζε... Κι' ὅταν ὀριστικά

χώρισε ἀπ' αὐτόν, ἄρχισε νὰ γυρίζῃ στοὺς
δρόμους σὰν τρελλή. Πουθενὰ δὲν εὗρισκε
ἡσυχία, ἀπαράλλαχτα ὅπως ὁ κολασμένος.
Ἀποφύγε δ, τι τῆς θύμιζε τὰ περασμένα.
Τοπεῖα, σπίτια, σὰν ἐφιάλτες τὴν κατα-
τρέχανε. Πουθενὰ δὲν εὗρισκε ἡσυχία, ἀ-
παράλλαχτα ὅπως ὁ κολασμένος.

Μέσ' τὴν ξεραίλα καὶ τὴ σκόνη τῆς Ἀθῆ-
νας, ἔτρεχε στοὺς δρόμους. Τοπεῖα, σπίτια,
σὰν ἐφιάλτες τὴν κατατρέχανε πάντα. Ἦ-
ταν μάλιστα καὶ κάτι σπίτια πού δὲ θὰ τὰ
ξεχάσῃ ποτέ... Μὲ τί ἐχθρική φυσιογνω-
μία τὴν κοιτάζανε, μὲ τὰ μισοκλειστά
παραθυρόφυλλα σὰν μάτια στραβά, καὶ,
τὸ βράδυ—σὰν ἔπεφε νὰ κοιμηθῆ—τὴν
καταδιώκανε. Τὸ λογικό τῆς, σὰ μιὰ μι-
κρὴ φλόγα, τρεμόσβυνε στὸν ἀνεμο τῆς
παραφροσύνης πού κιόλας τὴν ἄγγιζε.
Ὁ ἔρωτας εἶχε γίνει μιὰ θεομηνία, πού
ρῆμαζε μέσα τῆς τὸ κάθε τί...

Καὶ νὰ! Τοῦτο τὸ ἀνοιξιάντικο πρωῒνό,
τῆς ἔφερνε καινούργιο μήνυμα ζωῆς. Τὰ
μάγια εἶχαν λυθῆ. Σὰ νὰ πεσε ἀπὸ τὰ μά-
τια τῆς ἓνας σκοτεινὸς πέπλος καὶ τώρα
νάβλεπε. Ἐπιτέλους! Θὰ χαίρταν τὸ
φῶς. Θεέ, τί κατακάθαρος οὐρανός! Καὶ
κεῖνο τὸ μικρὸ λευκὸ σύννεφο πού ξεκι-
νοῦσε ἀπὸ τὸν ὕμηττό, τί ὁμορφα πού τα-
ξίδευε... Ἄ! πάντα ἡ ἀνοιξη θὰ ξαναρχό-
ταν στὸν κόσμὸ καὶ πάντα θὰ ὑπάρχουνε
ὁμορφα παλληκάρια νὰ στολιζοῦνε τὴ
γῆ... Ἡ καρδιά τῆς Ἑλενας χτυποῦσε
δυνατὰ ἀπὸ χαρὰ. Πήγαινε τώρα μὲ τὸ
κεφάλι ψηλά, καὶ τὸ βῆμα σταθερὸ, καὶ
χαμογελοῦσε στὸν οὐρανὸ καὶ τὰ δέντρα.
Στάθηκε μάλιστα κάτω ἀπὸ ἓνα δέντρο
καὶ, κρυφά, ἔβγαλε ἀπὸ τὸ τσαντάκι τῆς
ἓνα μικρὸν καθρέφτη καὶ κοιτάχτηκε. Ἐ-
μεινε ἔκθαμβη! Δὲν ἀναγνώριζε τὸν ἑαυτὸ
τῆς. Τὰ μάτια τῆς λάμπανε. Τὸ δέριμα τῆς
εἶχε τεντώσει,—τὸ χρῶμα τῆς, δίχως βαφή,
ἦταν τριανταφυλλένιο. Εἶχε ξαναγιώσει.
Εἶχε μεταμορφωθῆ ὅπως στὰ παραμύθια.
Καὶ τέντωσε τὸ κορμί τῆς ἀπὸ εὐχαρί-
στηση. Τῆς ἤρθε ἡ ἐπιθυμία μάλιστα νὰ
τρέξῃ, νὰ φωνάξῃ, σὰν τὸ παιδί. ὦ, ναί,
πάνε τὰ περασμένα. Εἶχε λυτρωθῆ ἀπ' αὐ-
τόν τὸν βράχνᾱ. Μάλιστα, ἡ ζωὴ ἦταν ἐξο-
χη, καὶ εἶχε δώδεκα, καὶ ἴσως περισ-
σότερα ὀλόκληρα χρόνια μπροστὰ τῆς,
νὰ χαρῆ σὰ νέα γυναῖκα...

Καὶ μὲ βῆμα ἐλαφρὸ τράβηξε κατὰ τὴν
πόλη.

Ἄρκετὰ γιὰ σήμερα. Φτάνει πού εἶχε ξα-
ναβρῆ τὸν πρῶτο ἑαυτὸ τῆς. Εἶχε κιόλας
λάβει ἀποφάσεις. Θ' ἄλλαζε ἐντελῶς τὴ
ζωὴ τῆς. Θάπιανε, πρῶτα ἀπ' ὄλα, ἓναν
καινούργιο φίλο. Γιατί ὄχι; Ἦξερε τώρα
πῶς μπορούσε ν' ἀρέσῃ. Καὶ καθὼς πῆ-
γαινε, ἀνάσαινε βαθειὰ τὸ μυρωμένο ἀέρα
τοῦ κῆπου. Ἄ! κείνες οἱ κόκκινες τουλί-
πες, τί χαρούμενες πού ἦτανε στὸν πρωῒ-
νό ἥλιο. Τί ἀπλή καὶ καλὴ πού μπορεῖ νὰ
εἶναι ἡ ζωὴ!

Ἡ Ἑλενα βγήκε ἀπὸ τὸν κῆπο, καὶ
προχώρησε πρὸς τὴν πόλη μὲ ὕφος θριαμ-
βευτικό.

Ἐξαφνα, στὴ στροφή τοῦ πρώτου δρό-
μου, συνάντησε τὴν ἀδελφὴ τοῦ φίλου τῆς.
Πήγαινε βιαστική. Μόλις στάθηκε νὰ τὴ
χαιρετίσῃ. Ἦτανε, λέει, ἀρρωστος ὁ βα-
σίλης καὶ πήγαινε στὸ φαρμακεῖο. «ὦ, τί-
ποτα σπουδαῖο, ὁμως εἶχε πυρετό.» Κι'
ἔφυγε.

Ἡ Ἑλενα ἀκούμπησε στὸν τοῖχο. Ἐκέ-
ρωσε. Τὰ πόδια τῆς γινήκανε βαμπάκι. Ἡ
ἀνάσα τῆς κόπηκε. Ἐνα μόνον ὑπῆρχε στὸ
νοῦ τῆς: «Ἀρρωστος». Ἦταν ἀρρωστος
αὐτός, καὶ ἡ Ἑλενα ἔμενε καταμεσίς

στοὺς δρόμους μὲ δεμένα τὰ χέρια. Ἀδύ-
νατο νὰ τὸν πλησιάσει. Γύρω τῆς, ὄλα,
μονομιᾶς, ρημαχτήκανε. Ἡ λαμπερὴ μέρα
σκοτείνιασε. Μέσα τῆς ξεπετάχτηκε ὀρθὴ
ἡ ἀγωνία, σὰ νὰ παραφύλαγε τὴν Ἑλενα
ἀπὸ τὸ πρῶτο.

Θ' ἀρχίζανε πάλι τὰ τρεχάματα στὴν
ἀθλια καὶ ξερὴ πολιτεία, μὲ τὴ γεύση τῆς
σκόνης στὸ στόμα. Καὶ θὰ βρισκόταν μο-
ναχὴ, ἀντίκρου στὴν ἀδιαφορία τοῦ κόσμου.

Ἡ Ἑλενα γύρισε τότε, κι' ἔριξε μιὰ
ματιὰ πίσω τῆς, μιὰ ματιὰ στὸ μαγεμένο
κῆπο, πού κι' αὐτός τὴν εἶχε ξεγελάσει.
Ἐστερα, τράβηξε πάλι, μὲ σκυμένο τὸ κε-
φάλι, στὸ σκονισμένο δρόμο...

ΛΙΛΙΚΑ ΝΑΚΟΥ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

Ἡ ΜΠΑΛΛΑΝΤΑ ΤΗΣ ΑΡΡΩΣΤΗΣ

Μικρὴ μου ἐσὺ ἀδερφούλα, θὰ πεθάνω.
Ἡ μαύρη νύχτ' ἀπόψε μὲ καλεῖ,
ὁ θάνατος τὰ μάτια μου φιλεῖ.
Λίγες στιγμὲς ἀκόμα, καὶ τὸ πλάνο
τοῦ ἔρχομοῦ μου αἰνίγμα θὰ λύσω,
στ' ἀπέραντο σκοτάδι σὰ βυθίσω.
Μενεξελιά θαμπόφωτη μιὰ δύση
μοῦ ρούφηξε τ' ἀγνὸ τριανταφυλλί
ἀπ' τῆς καρδιᾶς τὴν κελαηδοῦσα βρῦση,
μικρούλα μου ἀδερφή, καὶ θὰ πεθάνω!

Μ' ἀφήκεν ἡ ἐλπίδα πῶς θὰ γιάνω
κι' ἀδικὰ ἡ φωνὴ σου ἡ ἀπαλὴ
πλημμυρισμένη ἀγάπη μοῦ μιλεῖ.
Τὸ ξέρω ὅτι κι' ἂν θέλω, δὲν προκάνω
τὴν κεφαλὴ μὲ ρόδα νὰ στολίσω.
Γι' αὐτὸ στερνὴ φορά θὰ τραγουδήσω
γιὰ τὴν πικρὴ μου νιότη, πού θὰ σβύσῃ
ὄλη ὁμορφιά καὶ λάμψη ἀπατηλὴ.
Μοῖρα πολὺ κακὴ μ' ἔχει φθονήσει,
μικρούλα μου ἀδερφή, καὶ θὰ πεθάνω!

Τὸν πόνο τὸ βαθὺ πῶς θὰ γλυκάνω;
Τοῦ κόσμου μὲ τραβᾷ ἡ φεγγοβολή,
μὰ νοιώθω τὴν ἐσπέρα σιωπηλὴ.
στὰ δάχτυλά μου πού ἄγγιζεν ἀπάνω.
Καθὼς πνοὴ θὰ φύγω καὶ θὰ σβύσω
ἀπόψε πού ποθεῖσαι νὰ τρυγήσω
χαρὰ μεσ' τῆς ἀγάπης τὸ μεθύσι
πού μάγισσα ἡ ζωὴ μὲ προσκαλεῖ,
σὰν τῶν ἀνθῶν τὰ μύρα τὸ μελλισσι,
μικρούλα μου ἀδερφή, καὶ θὰ πεθάνω!

Ὅνειρο πιά κανένα δὲ θὰ κάνω.
Μὴν κλαῖς ἀγαπημένη, τί ὄφελεῖ!
Λιγόμερο γεννήθηκα πουλί
μικρούλα μου ἀδερφή, καὶ θὰ πεθάνω!

ΚΑΤΙΝΑ ΠΑΪΖΗ

ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ *

(1866-1922)

«Αχ! ἔσας τοὺς μέλλοντες συγγραφεῖς ὅταν σὰς συλλογίζομαι, — καὶ σὰς συλλογίζομαι συχνὰ μέσ' στή δυστυχία μου, — ἀνεβαίνει τὸ αἷμα στοὺς κεφάλι μου γιατί σὰς ζηλεύω καὶ σὰς μισῶ συγχρόνως; ξέρω πῶς θὰ σὰς φανοῦν τὰ δικά μας ἔργα; χειρότερα ἀπ' ὅ,τι φαίνονται σέ μᾶς τοῦ Μπερτόλδου, καὶ τοῦ Γαϊδάρου οἱ φυλλάδες; γράφει ὁ ἴδιος ὁ Καρκαβίτσας στὸν πρόλογο τῆς α' ἐκδόσεως τῶν «Διηγημάτων» του. Καὶ συνεχίζει: «Ἄλλ' ἂν μᾶς κρίνετε ἀπ' αὐτά, πολὺ θὰ μᾶς ἀδικήσετε. Δώστε μας τὴν ἐποχὴ σας, τὴν ἀκμὴ τοῦ ἔθνους σας, τὴ φιλολογικὴ δίψα τῶν συγχρόνων σας, τὰ μέσα σας, κ' ἐβλέπατε ἂν θὰ σὰς ἀφήναμε γραπτὸς Παρθενῶνες.»

Τὴν ἴδια ἀπογοήτευση ἐκφράζει καὶ σέ κάτι ἰδιωτικά του γράμματα στὸν Κάρολο Dietrich, γραμμένα σὲ διάφορες ἐποχές καὶ δημοσιευμένα στὴ «Νέα Ἔστια» τοῦ 1928. «Ἡ φιλολογία μας, ὅπως κι' ὄλο τὸ ἔθνος μας, βρίσκεται στὴ μεταβατικὴ τῆς ἐποχῆς. Δὲν εἶναι λοιπὸν καιρὸς νὰ βγάλει μεγάλους ἐργάτες σὲ κανένα κλάδο. Ὅλοι οἱ σύγχρονοι καὶ πολλοὶ ἀκόμα μέλλοντες ὑποθέτω δὲν κάνομε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ συνάξομε ταπεινὰ λιθαράκια, τὸ ὕλικὸ πού θὰ εὔρει ἐκεῖνος πού θὰ κτίσει ψηλὸ καὶ πανώριον τὸ παλάτι τῆς μεγαλοφυΐας του.» — «Ἐγὼ δὲν τρέφω σὲ κανένα ἔργο μου προτίμηση. Ὅλα τὰ θεωρῶ πῶς δὲν εἶναι ὅπως ἐγὼ τὰ ἤθελα, καὶ σὲ καθένα, μάλισ τὸ παραδῶσω στοὺς τυπογραφεῖς, ἀρχίζω καὶ τοῦ βρίσκω ἐλαττώματα. Πάντα προσδοκῶ ὅτι τὰ μέλλοντα θὰ εἶναι καλύτερα, κ' ἔτσι ἔχω πεποιθῆσθαι πῶς θὰ ἐξακολουθήσει τὸ βῆμα μέχρι τέλους, χωρὶς νὰ φθάσω ποτὲ ὅχι εἰς τὸ τέλειον ἀλλ' οὔτε εἰς τὸ ἀρεστόν μου.» — «Σὲ εὐχαριστῶ πολὺ γιὰ τοὺς κόπους πού βάνεις νὰ μὲ κάνεις παγκόσμιο συγγραφέα — θὰ ξέρεις ὅμως, ἀφοῦ μὲ γνώρισες, πῶς τὰ φτερά τὰ δικά μου δὲν ἀνοίγονται τόσο μακριά. Μεγάλῃ θὰ ἦταν ἡ χάρη μου ἂν γινόμουν ἀξίος νὰ λέγομαι Ἕλληνας γραφιάς. Γιὰ τοῦτο κι' ὁ Ἀρχαιο-

λόγος, μ' ὄλα τὰ ψεγάδια πού τοῦ βρίσκεις καὶ σὺ κι' ἄλλοι ἐδῶ, σὲ μένα ἀρέσει περισσότερο ἀπ' ὄλα μου τὰ ἔργα. Γιατί κάτι λέει στοὺς δυστυχισμένους αὐτοὺς καὶ θεομπαίχτικο ἔθνος μου γιὰ νὰ τὸ βάλει στὴν ἀλήθειαν τὸ δρόμο, τὸ δρόμο τοῦ Θεοῦ. Σὲ μᾶς ἐδῶ, τὸ ξέρεις, πιστεύω, δὲν εἶναι ἀκόμα καιρὸς νὰ τραγουδοῦμε ἀφρόνιστα. Πρέπει καὶ νὰ δασκαλεύομε. Ἀπὸ τὸ γράμμα πού ἔστειλες στοὺς Χατζόπουλο εἶδα νὰ εἶσαι καὶ σὺ βουτυμένος στὴν ἀπογοήτευση. Τί ἔχεις, δὲν ξέρω; μὰ εἶναι κρίμα νὰ πάσχετε καὶ σεις αὐτοῦ. Τί σὰς λείπει; Ἐδῶ οἱ φιλολογικοὶ κύκλοι δὲν εἶναι ὅπως μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλοῦ. Ἄρκει ὅτι ἔχομε ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλο σχετικὸ σεβασμὸ καὶ τοῦτο φθάνει.»

Παρέθεσα ὄλες αὐτὲς τῆς αὐτοκριτικῆς γιὰ τὴν ἐποχὴν ὅτι ἐκδηλώνουν περίπου ὄλοκλητρο τὸν Καρκαβίτσα. Δίνουν κ' ἕνα ὑπόδειγμα τοῦ ὅπως τοῦ συνηθῶς λιτοῦ ἀλλά πού εὐκόλα παρεκτρέπεται καὶ χρησιμοποιεῖ καὶ πομπώδη clichés, μαρτυροῦν ὅτι ἀγνοοῦσε τὸ νόημα τῆς Τέχνης, ὅτι πιστεύει πῶς μπορεῖ νὰ συνυπάρξει, ἔστω καὶ παροδικά, ἡ Τέχνη μὲ τὸ στενὸ ὀφελιμισμὸ, δείχνουν προπάντων ἕνα ἀνθρώπο κ' ἕνα συγγραφέα σπάνια τίμιον κ' ἐλικρινῆ, πού κινεῖ τὴν ἐκτίμηση καὶ τὴν θερμὴν συμπάθεια γιὰ τὸν βασάνισεν ἡ ἀμφιβολία γιὰ τὴν ἀξία τοῦ ἔργου στοὺς ὁποῖο ἀφιέρωσε τὴν ζωὴν του. Λίγοι συγγραφεῖς, καὶ προπάντων νεοἝλληνας, εἶχαν τὴ δύναμιν νὰ μὴν ἱκανοποιοῦνται εὐκόλα. Οἱ αὐτοκριτικὲς αὐτὲς πιστοποιοῦν ἐπίσης ὅτι ὁ Καρκαβίτσας, παρ' ὄλο πού δὲ φαίνεται ἀπὸ τὰ βιβλία του νὰ ἦταν ἐξαιρετικὰ εὐφυῆς καὶ δὲν ἦταν καθόλου καλλιεργημένος, εἶχε ἕνα κοινὸ νοῦ ἀρκετὰ διαυγῆ. Ἄν καὶ δὲν λάτρευε καὶ δὲν γνώριζε παρὰ μόνον τὴν Ἑλλάδα, δὲν ὑπερτίμησε τὸ περιβάλλον του, ἀντελήφθη πόσο ἡ νεοελληνικὴ ζωὴ καὶ κοινωνία ἦταν ὀπισθοδρομημένες κι' ἀκαλλιέργητες, ἀνώριμες νὰ ἐμφανίσουν ἕξοχους συγγραφεῖς. Ἀλλὰ σύγχρονα ἀρκετὴ ἀφέλεια καὶ μιὰ ἐνθουσιώδης πίστη στοὺς μέλλοντες τῆς Ἑλλάδας, τὸν ὥθοῦσαν νὰ δραματισθεῖ πάρα πολὺ γρήγορα μιὰ λαμπρὴ φιλολογικὴ ἀνθισθὴν, μέσα

στὴν ὁποία παραδεχότανε ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ πρόδρομοι θὰ λησμονηθοῦν καὶ θὰ ἐξαφανισθοῦν.

Ἡ λαμπρὴ αὐτὴ φιλολογικὴ ἀνθισθὴν ἀκόμα δὲν ἀναφάνηκε, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ θαμπωθοῦμε ἀπ' αὐτὴν, χωρὶς καν νὰ ἐπιρρασθοῦμε ἀπὸ συγκρίσεις, μποροῦμε δυστυχῶς νὰ κατατάξομε ἀπὸ τώρα ἀρκετοὺς ἀπὸ τοὺς προδρόμους, καὶ μέσα σ' αὐτοὺς καὶ τὸν Καρκαβίτσα, ἀνάμεσα στοὺς ἐντελῶς μέτριους συγγραφεῖς. Ὁ Καρκαβίτσας, παρ' ὄλο τὴν ἐλικρινῆ, εὐγενικὴν, καὶ συμπαθέστατην, τὸ ἐπαναλαμβάνω, μετριοφροσύνην του, καὶ πάλι ὑπερτίμησε τὸν ἑαυτὸν του. Ζητεῖ νὰ μὴν κριθεῖ ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δυνατοτήτος του. Αὐτὲς ἀκριβῶς τῆς δυνατότητες δὲν κατόρθωσαν νὰ ἀνακαλύψω. Ὁ Καρκαβίτσας, γιὰ τὴν ἀντίληψήν μου, δὲν ἀδικήθηκε ἀπὸ τὴν ἐποχὴν του, δὲν εἶναι θῦμα τοῦ περιβάλλοντός του, ὅπως ἄλλοι, περίπου σύγχρονοί του συγγραφεῖς, π. χ. ὁ Ροῖδης, ὁ Βιζυηνός, ἀκόμα κι' ὁ Κονδυλάκης, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἕνα ἰσχυρὸν ταλέντο πού δὲν μπόρεσε νὰ ἀναπτυχθεῖ, καὶ ἔμειναν κατώτεροι τοῦ ἑαυτοῦ τους. Ὁ Καρκαβίτσας, τουναντίον, ἀναδείχθηκε ἀπὸ τὴν ἐποχὴν του. Τὸ χαμηλότατο ἐπίπεδο τῆς ἐπέτρεψε νὰ ξεχωρίσῃ καὶ συγγραφεῖς ἀπλὰ εὐσυνεῖδητοι, προπάντων ὅταν ὑπηρετοῦσαν τὸ δημοτικιστικὸν ἀγῶνα πού παραμένει ἡ μεγαλύτερη τιμὴ τῆς. Ὁ Καρκαβίτσας πιστεύω ὅτι ὀφείλει ἀποκλειστικὰ στὴν ἐποχὴν του καὶ στοὺς περὶβάλλοντες του, τοῦ ὁποῖου τῆς τάσεις ἐξεφράσε χωρὶς καθόλου νὰ τῆς ξεπεράσει ἢ νὰ τοὺς δώσει μιὰ ἀνάταση, τὸ ὅτι ὁπωσδήποτε ὑπάρχει ὡς συγγραφεὺς, καὶ μπορεῖ κάπως νὰ ἐνδιαφέρει, φυσικὰ μόνον ὅσους ἀσχολοῦνται μὲ ὄλες τῆς ἐκδηλώσεις μιᾶς ἀνεξέλικτης ἀκόμα λογοτεχνίας. Σὲ ὁποιαδήποτε ἄλλη στιγμὴν, θὰ περνοῦσε ἐντελῶς ἀπαρατήρητος, καὶ εἶναι μάλιστα πιθανόν ὅτι δὲν θὰ μποροῦσε καν νὰ γράψει ἂν ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ συλλάβει καὶ νὰ ἀναπτύξει θέματα πολυπλοκώτερα ἀπὸ τὰ εὐκόλα ἠθογραφικὰ τὰ ὁποῖα ὅχι μόνον ἀνεχότανε, ἀλλ' ἐπιζητοῦσε καὶ ἠθέλε ἡ νοστορία τῶν περισσοτέρων πρώτων δημοτικιστῶν. Ἐξηγεῖ κι' αὐτὸς, ὅπως κι' ὁ Ἑφταλιώτης κι' ἄλλοι συναγωνισταί τους, γιὰ τὴν δημοτικὴν δὲν ἐπεβλήθη γρηγορώτερα καὶ καθολικώτερα. Δὲν ἤθελε μεγαλοφυεῖς ἐργάτες τοῦ λόγου, πεζογράφους ἢ ποιητάς, ἱκανοὺς νὰ ὑπερικήσουν ὄλες τῆς δυσμενεῖς συνθήκες τῆς ἐποχῆς, τὴν ἀποπικτικὴν ἔλλειψιν προκαλλιέργειας καὶ πνευματικῆς ζωῆς, γιὰ νὰ διαδώσουν τὴν νέα γλώσσα μέσ' ἀπὸ βιβλία πού θὰ ἐνδιέφεραν, θὰ κατακτοῦσαν καὶ θὰ ἐνθουσιάζαν τὸ κοινόν. Ὁ Καρκαβίτσας εἶναι ἕνας συγγραφεὺς πού εἶχε βέβαια μερικὰ προσόντα τὰ ὁποῖα θ' ἀναλύσω, ἀλλ' ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔλειπε αἰσθητὰ ἢ δημιουργικὴ ἱκανότητα καὶ πνοή, καὶ ἡ φαντασία. Ἐμείνε

περιορισμένος σ' ἕνα πολὺ στενὸν κόσμον, τὸν ὁποῖον ἀρκέσθηκε σχεδὸν πιστὰ νὰ φωτογραφήσει. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἔργου του προξενεῖ προπάντων πλήρη.

Ἡ γνώμη μου αὐτὴ διαφωνεῖ, εἶναι ἀλήθεια, μὲ τῆς περισσότερες κριτικὲς πού γράφηκαν ὡς τώρα γιὰ τὸ ἔργο του. Ἐλάχιστες ἐκφράσαν ἐπιφυλάξεις, σχεδὸν ὄλες ὑπῆρξαν θερμὰ ἐνθουσιώδεις. Ἀκόμα καὶ νέοι κριτικοί, πού γνωρίζουν τῆς ἀξιῶσεως τῆς Τέχνης καὶ ἔχουν καὶ μιὰ πολὺ φωτεινὴ ἀντίληψιν, ὁ κ. Χάρης, ὁ κ. Ἄγρας, ἐπαίνεσαν καὶ θαυμάσαν σὲ σχετικὰς μελέτες τοὺς τὰ βιβλία τοῦ Καρκαβίτσας. Ἐγραψαν ὅμως τῆς μελέτες τοὺς αὐτὲς, ἐδῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια, ὅταν ἦταν ἀκόμα πολὺ νέοι. Σήμερα τολμῶ νὰ νομίζω ὅτι ἴσως θ' ἀναθεωροῦσαν τὴν γνώμην τους. Κανένας δὲν ἀσχολήθηκε τελευταῖα μὲ τὸ ἔργο τοῦ Καρκαβίτσας, καὶ δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς πού ἀκόμα καὶ κείνοι οἱ ὁποῖοι δὲν ἀνῆκαν στὸν κύκλον τῶν ἀλληλοθαυμαζομένων δημοτικιστῶν, καὶ θεωροῦσαν τὸν ἑαυτὸν τους ἀνεξάρτητον, μπόρεσαν νὰ ἀπαλλαγθοῦν ἐντελῶς ἀπὸ μιὰ ἔστω καὶ ὑποσυνείδητη μεροληψία πού εὐνοοῦσε κάθε ἐκδήλωσιν τῶν δημοτικιστῶν. Ὁ δημοτικιστικὸς ἀγῶνας, ὅσο κι' ἂν δὲν καταστάλαξε σὲ μιὰ ὀριστικὴν καὶ καθολικὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς γλώσσας, ὅσο κι' ἂν ὑπηρετήθηκε ἀπὸ πολλοὺς ἀνθρώπους πού δὲν ἦταν ὅσο θὰ ἔπρεπε μορφωμένοι καὶ καλλιτέχνες, εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς ἰδεολογικώτερους ἀπελευθερωτικῶν ἀγῶνες πού πάλαι ποτὲ ὁ Ἕλληνισμὸς. Εἶναι φυσικὸν, καὶ μάλιστα σωστόν καὶ ἐνδεικτὸν ζωτικότητος, ὅτι προκάλεσε φανατισμούς. Σήμερα ὅμως πού ξεπέρασε πιά τὴν περίοδο τῆς οὐρετικῆς ἐξελίξεως, ἔχομε, πιστεύω, ὅχι μόνον τὸ δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κρίνομε ψυχραῖα καὶ χωρὶς καμμιά προκατάληψιν τὴν ἀξία καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ κάθε συγγραφέως. Θ' ἀναγνωρίσωμε βέβαια ὅτι ἡ προσχώρησις στοὺς δημοτικιστικὸν ἀγῶνα, τὴν ἐποχὴν πού ἦταν ἀκόμα καθαρὰ ἐπαναστατικὸς, ἀπαιτοῦσε πάντα κάποιον ἠρωϊσμόν, θ' ἀναγνωρίσωμε ἐπίσης ὅτι κι' αὐτὴ ἀκόμα ἡ στατικὴ ἠθογραφία, ὅταν συγκρίνεται μὲ τὰ μυθιστορήματα τῶν καθαρευουσιάνων πού, ἂν καὶ εἶχαν ἀνάμεσά τους πολλοὺς πολὺ καλλιεργημένους ἀνθρώπους, εἶχαν ἐντελῶς παραστρατήσει, σημειῶναι μιὰ γόνιμη ἀντίδραση στοὺς ψευτορωμαντισμὸν, μιὰ στρόφην πρὸς τὴν ζωὴν καὶ μιὰ πρόοδο, θὰ ἐκτιμήσωμε κάθε προσπάθειαν γιὰ τὴν διαμόρφωσιν μιᾶς γλώσσας, ἀλλὰ δὲν θὰ παραβλέψομε καὶ καμμιά ἀπὸ τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς ἐλλείψεως τῆς δημοτικιστικῆς σχολῆς καὶ τῶν συγγραφέων τῆς.

Οἱ περισσότεροι, ἐπειδὴ πρωτοανακάλυπταν καὶ πρωτοπρόβαλλαν ἕναν κόσμον πού ἦταν ἴσάμε τότε ἀγνωστὸν καὶ περὶφρονῆμενον, καὶ ἀντλοῦσαν ἀπ' αὐτὸν τὴν

(*) Ἀπὸ τὸ βιβλίον πού ἐτοιμάζω: «ΝεοἝλληνας διηγηματογράφοι» κι' ἀπὸ τὸ κεφάλαιον: «ἠθογράφοι-φωτογράφοι».

ΑΠΟ ΤΑΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΕΜΜ. ΖΑΪΡΗΣ

ΤΟ ΑΛΦΑ ΒΗΤΑ

γλώσσα τους, σύγχισαν έντελώς τή λαογραφία με τήν Τέχνη. Ο Καρκαβίτσας είναι ένας από τους πιά αντιπροσωπευτικούς συγγραφείς τής παρεξηγήσεως αυτής. Τά τρία τέταρτα περίπου τών διηγημάτων του ένδιαφέρουν προπάντων τή λαογραφία.

Ελάχιστες σελίδες του έργου του είναι δονισμένες από έναν ποιητικό παλμό και μπορούν να συγκινήσουν, ελάχιστες κλείνουν μέσα τους μία προσωπική αντίληψη, ένα νόημα, πού είναι όμως κι' αυτό έντελώς άπλοικό και ρηχό. Είπε κάποτε για τόν Ίησού Χριστό, σοβαρά, όχι σαν παραδοξολογία, πιστεύοντας άπλούστατα στη μομφή πού διατύπωσε: «Γιατί δέν φρόντισε να λυτερώσει τήν πατρίδα του από τό ζυγό τών Ρωμαίων;» Ο Καρκαβίτσας ήταν φανατικά έθνικιστής. Λάτρευε με πάθος τήν Ελλάδα, και μόνο τήν Ελλάδα. Άλλ' ή αγάπη του αυτή δέν τόν αποτύφλωνε. Άντιλαμβάνεται ότι υπάρχουν στο κράτος, στη διοίκηση, κι' ακόμα και στο χαρακτήρα του ρωμιού αρκετά τρωτά, και

σε μερικά του διηγήματα και προπάντων στις μεγαλύτερες νουβέλλες του, ζητεί αυτά να τά φωτίσει και να υποδείξει κάποια μέσα θεραπείας. Η διαύγεια αυτή, ή έλλειψη ρωμαντισμού μέσα στο πάθος, κι' ο άνορθωτικός σκοπός, δίνουν έναν άτομικό τόνο σε μερικά σημεία του έργου του, αλλά χωρίς να μπορούν να προκαλέσουν πιά ούσιαστικά τó ένδιαφέρον. Ο Καρκαβίτσας δέν ήταν στοχαστικός, ο κοινός του νους είχε μόνο μία κάποια φωτεινότητα δέν κατώρθωσε να διακρίνει παρά μόνο μερικά πολύ βασικά και φανερά έλαττώματα, τά όποια παρουσιάζει μ' έναν τρόπο πολύ άπόλυτο, σχηματοποιημένο, μονοκόμματο και χοντροκομμένο. Επίσης και ή θεραπεία πού προτείνει είναι άφελής, έντελώς άφιλοσόφητη κι' άνεπαρκής. Όπως πολλοί από τους πρώτους δημοτικιστάς, υπερέβαλε τή δυναμικότητα τής δημοτικής πίστεις, όπως φαίνεται καθαρά στον «Άρχαιολόγο», τó έργο του πού προτιμούσε και πού, άκριβώς έπειδή έχει και τις περισσότερες αξιώσεις, φανρώνει πιά άναγλυφικά τή συγγραφική δημιουργική του άνεπάρκεια, ότι μία άλλαγή τής γλώσσας θα μεταμόρφωνε άμέσως τήν Ελλάδα.

Κανένα σχεδόν διήγημά του δέν προκαλεί μία γόνιμη του συνέχιση μέσα στην ψυχή του άναγνώστη, κανένα σχεδόν διήγημά του δέν έχει προέκταση.

Κανένα διήγημά του δέν παρουσιάζει άνθρώπους ολοκληρωμένους. Ο Καρκαβίτσας δέν κατακτούσε τους άνθρώπους δέν είχε τή δύναμη να εισδύσει μέσα στο έσωτερικό έγώ ποτέ δέν υποπεύθηκε ότι ο άνθρωπος, ακόμα και κείνος πού θεωρείται άπλός, είναι καταπληκτικά πολυσύνθετος, ποτέ δέ διανοήθηκε ότι ο συγγραφέας έχει τήν υποχρέωση να αναλύει, να ψυχολογεί, να συνειδητοποιεί τ' άσυνειδήτα. Δέν διέπλασε κανένα χαρακτήρα. Όλα τά πρόσωπα πού παρουσιάζει είναι μονοκόμματα, ρηχά και συμβατικά.

Ο άναγνώστης τών βιβλίων του κουράζεται ακόμα κι' από τήν έλλειψη κάθε μπρίου, κάθε humor, κάθε εύθυμίας, κάθε άπρόοπτου. Ο Καρκαβίτσας σχεδόν ποτέ δέν χαμογελά κι' όχι γιατί είναι συνειδητά άπαισιόδοξος ή βαριά πονεμένος. Είναι βέβαια πιθανό να είχε κληρονομήσει τή θλι-

ψη τήν έμφυτη στον Έλληνα από τόν καιρό τής σκλαβιάς, κι' ο χαρακτήρας του να ήταν μελαγχολικός, άν και οι βιογραφίες του μάς πληροφορούν ότι ήταν μάλλον κυκλοθυμικός, ότι είχε άπότομες μεταπτώσεις, ότι ήταν κάποτε δύσθυμος άπαισιόδοξος κι' άπελπισμένος κι' άλλοτε ζωηρότατος, και γεμάτος κέφι, άλλ' ο θλιβερός τόνος του έργου του δέν είναι υποκειμενικός, δέν πηγάζει από μία άτομική του διάθεση δέν αποκτά κατά συνέπεια καμία τραγικότητα, δέν δονίζεται από συγκίνηση παραμένει έντελώς έπιφανειακός και άτονος.

Ο Καρκαβίτσας δέν πήρε στάση άπέναντι στη ζωή. Περιορίστηκε να φωτογραφεί. Τά διηγήματά του είναι μελαγχολικά γιατί ο έλληνικός λαός πού κινείται μέσα σ' αυτά σπανιώτατα χαίρεται.

Ότι τά διαφοροποιεί από τó ξερό και ψυχρό δοκουμένο είναι προπάντων μερικά προσόντα συνθέσεως, οικοδομής και ύφους. Ο Καρκαβίτσας είχε παρατηρητικότητα και μία περιγραφική ικανότητα δέν δραματιζότανε, δέν έβλεπε βαθύτερα από τήν έπιφάνεια, κι' ούτε με τó πρίσμα τής προσωπικής έντυπώσεως, ποτέ δέν άναδημιούργησε τή φύση, δέν τής έμφύσησε έναν έντονο ποιητικό παλμό, δέν τήν περιέβαλλε με άτμόσφαιρα, αλλά ζωγράφιζε εύσυνειδήτα τó έλληνικό τοπίο. Οι εικόνες του έχουν άκρίβεια, κάποια πληρότητα, πλαστικότητα και χρώμα, και σαν έκδηλώσεις μίας ρεαλιστικής τεχντροπίας μπορεί κανείς να τις προσέξει.

Ο Καρκαβίτσας είχε επίσης μιά ένφυτη καλαισθησία πού προσδίνει σε όλες τις έκφράσεις του κάτι τó ξεδιαλεγμένο και εύγενικό και οι πιά άτονες διηγήσεις του είναι πάντα λεπτές. Είχε ακόμα και μιάν αρκετά έξαιρετική αυθόρμητη συνθετική άνεση κι' έπιδεξιότητα. Διακρίνει κανείς εύκολα ότι δέν έπεξεργάζότανε πολύ τά διηγήματά του, ότι ή όριστική τους μορφή ελάχιστα αλλάζει τó αρχικό γράμμα, έντούτοις άποφεύγουν τά υπερβολικά μακρη, τις περιττολογίες και τις παρεκβάσεις, παρουσιάζουν ένα άπλό άλλ' ίσορροπημένο αρχιτεκτονικό σχήμα, ή αρχή και τó τέλος έμφανίζονται άβλαστα και με συνάρτηση, τίποτε τó παράλογο δέν χαλαρώνει τήν ένότητα, τó

σύνολο είναι σφιχτοδεμένο. Τό ύφος, άν και δέν άποφεύγει πάντα τó στόμφο και τά ελιχές, είναι, τις περισσότερες φορές, λιτό και κυλά συνήθως με άνεση. Η φράση είναι στρωτή, σαφής και διαυγής. Διαβάζεται άκοπα. Δέν προσφέρει όμως ποτέ τή χαρά και τή διέγερση μίας έκπληξεως. Ο Καρκαβίτσας άγνοούσε ότι ο συγγραφέας μπορεί και πρέπει να είναι δημιουργός, να έπιζητεί και να έπεξεργάζεται με μόχθο προσωπικούς τρόπους έκφράσεως. Άντλούσε έτοιμες τις έκφράσεις από τó στόμα του λαού, διάλεγε μόνον όσες ίκανοποιούσαν πιά πολύ τó αρκετά λεπτό του γούστο και τις τοποθετούσε με κάποια έπιδεξιότητα. Τό κοινό αυτό, μονότονο, άδύναμο κι' άπρόσωπο ύφος φυσικά σήμερα όχι μόνο δέν ίκανοποιεί, αλλά διαβάζεται και με άνία δέν θα ήταν όμως κανείς δίκαιος άν παρέβλεπε ότι ο Καρκαβίτσας χρησιμοποίησε ένα όργανο πού στην έποχή του ήταν ακόμα έντελώς άδούλευτο. Δέν τó άνέπτυξε, αλλά τó υπέταξε. Του

ΑΠΟ ΤΑΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΕΜΜ. ΖΑΪΡΗΣ

οφείλεται γι' αυτό μια εκτίμηση. "Όσο μέτριος κι' αν είναι σαν πεζογράφος, είναι πάλι λιγότερο μέτριος σαν πεζογράφος παρά σαν συγγραφέας.

Δεν έγραψε άμεσως στη δημοτική. Δεν ήταν από τους ανθρώπους που προπορεύονται. Από το πρώτο του διήγημα είχε ασχοληθεί μόνο με λαϊκά και λαογραφικά θέματα, έντούτοις χρειάστηκε να γραφεί και να κυκλοφορήσει το «Ταξίδι» του Ψυχάρη και να ηλεκτρισθούν οι φιλολογικοί κύκλοι, για να ανακαλύψει τη γλώσσα του λαού. Μόλις φωτίστηκε απ' έξω, άμέσως ένθουσιάσθηκε με τη νέα γλώσσα και διατήρησε μόνο μερικές όρθές επιφυλάξεις που του τις υπαγόρευε ή ευθυκρισία και ή καλαισθησία του, για το σύστημα του Ψυχάρη και για τις υπερβολές στις οποίες οδηγούσε, επίσης και μερικές άρκετά άδικαιολόγητες όρθογραφικές συντηρητικότητες. "Όλη του τη ζωή άγωνίσθηκε με φανατισμό για τη δημοτική, υπερτιμώντας και κάποτε, όπως κιόλας τό εξέγησα, τη δυναμικότητά της. Τό 1912 υπήρξε ένας από τους ιδρυτές του Έκπαιδευτικού Όμίλου. Τό 1903 και 1905 έγραψε στό Νουμά, με τό ψευδώνυμο Πέτρος Άβράμης, για να υποστηρίξει τη διάδοσή της, μερικά άρθρα πολύ θερμά άλλ' όπου και πάλι διακρίνεται ό άφιλοσόφητος νους του' είναι έντελώς ρηγά, άπλοικά και μονότονα. Τά επιχειρήματά τους δεν είναι τίποτε περισσότερο παρά λογικά, κ' έπειδή και τό ύφος τους είναι κάθε άλλο παρά λαμπρό, σήμερα που δεν ύπηρετούν πιά μιάν άμεση σκοπιμότητα, έχασαν κάθε ένδιαφέρον.

Παρ' όλη όμως την πίστη του στη γλώσσα του λαού, τά δύο πρώτα του βιβλία είναι ακόμα γραμμένα στην καθαρεύουσα, και μάλιστα σε μια καθαρεύουσα έντελώς τυπική, σχολαστική, στρυφνή κι' άνωπόφορα στεγνή. Τά δυό αυτά βιβλία, αν και τό πρώτο περιέχει τό μεστότερο διήγημα που έγραψε ποτέ, σήμερα κυριολεκτικά δεν διαβάζονται. Συγκεντρώναν σε τόμους την έντελώς νεανική του εργασία, εκείνη που είχε δημοσιέψει σε περιοδικά πριν διαβάσει τό «Ταξίδι» και στόν πρόλογο προσπαθεί να δικαιολογηθεί. Κατακρίνει ό ίδιος δριμύτατα τη γλώσσα τους κ' έξηγεί πώς δεν ξανάχουσε τά διηγήματά του γιατί προτίμησε, αντί ν' άφιερώσει καιρό σε επιδιορθώσεις και σε αυτομεταφράσεις, να γράψει καινούρια. Η δικαιολογία αυτή δεν άπό τους παραγωγικώτατους εκείνους συγγραφείς που δεν προφθάνουν να άρτιώνουν τις συλλήψεις τους γιατί κατακλύζονται από τό πλήθος τους' ούτε ήταν ένας συγγραφέας με εξέλιξη, ένας συγγραφέας που όλοένα ανανεώνεται και ξεπερνά τον έαυτό του, και δεν μπορεί να ξαναπιάσει παλιότερά του έργα γιατί θά ήταν άναγκασμένος ριζικά να τά μεταμορφώσει. Ό

Καρκαβίτσας άδιάκοπα έπαναλάμβανε τον έαυτό του. Τό ότι τύπωσε χωρίς να έπεξεργασθεί τά διηγήματά του που γλωσσικά, και μόνο γλωσσικά, δεν τον ίκανοποιούσαν πιά, δεν άποδεικνύει, για την άντίληψή μου, τίποτε άλλο παρά εκείνο που κιόλας ύπεστήριξα: ό Καρκαβίτσας δεν δούλευε, δεν είχε δηλαδή μέσα του τό πάθος του άληθινού καλλιτέχνη για την όσο τό δυνατό τελειότερη όλοκλήρωση των συλλήψεών του.

Η γλώσσα του, στά διηγήματά του τά γραμμένα στη δημοτική, είναι όμαλή, στρωτή, κανονική, όπωσδήποτε καλαίσθητη, άλλ' έντελώς άλύγιστη και φτωγή. Είναι σύμφωνη με τά φτωγά του διανοήματα, με την άγνοιά του των ψυχολογικών προβλημάτων. Ουδέποτε αισθάνθηκε την άνάγκη μιας γλώσσας πολυσύνθετης και περιεκτικής' ουδέποτε ύποπτεύθηκε ότι ή δημοτική, για να άνταποκριθεί στις αξιώσεις ενός πολιτισμένου πνευματικού ανθρώπου, έχει άνάγκη από πλουτισμό, από μια κολοσιαία εξέλιξη. Η γλώσσα του μπορεί να ένδιαφέρει μόνο σαν ένας έντελώς πρώτος σταθμός και για τις άρνητικές της άρετές' απέφυγε τις ψυχαικές άκρότητες, επίσης και τη παράθεση πολλών κουραστικών ιδιωτισμών που άρεσε σε άλλους ρεαλιστάς δημοτικιστάς συγγραφείς, κι' ακόμα και τον άποκρουστικό οικείο τόνο που θέλησε να συνδέσει με τη δημοτική ό Ψυχάρης.

* * *

Ό Αντρέας Καρκαβίτσας (όταν έγινε δημοτικιστής επέμενε τό όνομά του να γράφεται με τ) γεννήθηκε μ' ένα μικρό, μ' ένα μικροσκοπικό ταλέντο. Φρονώ ότι σε οποιαδήποτε περίπτωση και σε οποιοδήποτε περιβάλλον, ήταν άνεπίδεκτο σημαντικής άναπτύξεως. Μοι τό άποδεικνύει και τό γεγονός ότι ή έποχή του, παρ' όλες τις έλλείψεις της προσέφερε όπωσδήποτε μερικά μέσα καλλιέργειας του άτομου. Ό Καρκαβίτσας δεν χρησιμοποίησε ούτε αυτά' δεν σκέφθηκε καν να τά χρησιμοποιήσει. Ήταν κι' ως άνθρωπος ένας μέτριος που έμεινε θεληματικά έντελώς άμόρφωτος. Ήρθε πολύ νέος, μόλις τελείωσε τό Γυμνάσιο, από τά χωριά του, τά Λεχαινά της Πελοποννήσου, στάς Άθήνας, για να σπουδάσει στό Πανεπιστήμιο και να γίνει γιατρός. Η έπιστήμη του όμως ποτέ δεν τον ένδιέφερε. Ήθελε ένα δίπλωμα ίσια ίσια για να έχει ένα βιοποριστικό επάγγελμα που του άρκεσε πάντα να τό έξασκήση με τον πιο εύκολο δυνατό τρόπο. Ουδέποτε ούτε καν διανοήθηκε, έστώ και μόνον από φιλοδοξία, να πλουτίσει, διαβάζοντας, τις γιατρικές του γνώσεις, να καλλιεργήσει την έπιστήμη του, να μελετήσει, να έρευνήσει, να τελειοποιηθεί στόν κλάδο του, να

κατακτήσει μια θέση μέσα σ' αυτόν. Όταν πήρε τό δίπλωμά του, διορίστηκε γιατρός σ' ένα πλοίο και ταξίδεψε έτσι ίσαμε τη Μαύρη Θάλασσα' άργότερα κατατάχθηκε στο στρατό. Έγινε κι' άρχίατρος. Δεν άγαπούσε τό στρατό και την πειθαρχία του, άλλ' ή θέση αυτή του έξασφάλιζε με σχετικώς έλάχιστο κόπο, χωρίς να ύποχρεώνεται να παρακολουθεί την έπιστήμη του, έναν τακτικό μισθό. Μ' αυτόν ζούσε όπωσδήποτε άνετα κι' άμέριμνα, αυτός του επέτρεπε να γράφει μόνον όταν είχε διάθεση, να μένει μακριά από τη δημοσιογραφία και να γράφει και όσο ήθελε, γιατί ή δουλιά στα στρατιωτικά νοσοκομεία δεν ήταν και πολύ άπορροφητική, αυτός του έδινε και τά μέσα να τυπώνει τά βιβλία του χωρίς να είναι άναγκασμένος να περιμένει απ' αυτά κέρδη, που ακόμα και σήμερα δεν δίνει στην Ελλάδα ή φιλολογική εργασία. Ήταν εύχαριστήμένος.

Ός στρατιωτικός γιατρός στάλθηκε σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας. Μετακινήθηκε, ταξίδεψε άρκετά' όταν βρισκότανε σε μια έπαρχιακή πόλη, δεν καθότανε μόνο στα καφενεία της' έκανε εκδρομές στα περίχωρα, έβλεπε την άγαπημένη του Φύση, μελετούσε τά ήθη και τά έθιμα, τους θρύλους και τις παραδόσεις. Από την άποψη αυτή διαφοροποιήθηκε από τους περισσότερους Έλληνες λογίους, που σχεδόν όλοι έζησαν μια ζωή έντελώς στατική, που δεν είδαν άλλη θέα από κείνη που φαίνεται από τους δρόμους της Άθήνας. Ό Καρκαβίτσας, στά ταξίδια του τόσο στη θάλασσα όσο και στην ξηρά, και στις μακριές του συνομιλίες με τους ναύτες και τους στρατιώτες, συνέλεξε άφθονο ύλικό' τό ύλικό όμως αυτό δεν κατώρθωσε παρά πολύ σπάνια να τό μετουσιώσει, να του δώσει έναν προσωπικό παλμό. Η ζωή του προσέφερε όλες τις δυνατότητες, τουλάχιστο μέσα στο στενό του κύκλο, να δώσει κάτι άρτιο' άλλ' ήταν παρατηρητής και συλλέκτης, δεν ήταν δημιουργός και δεν απέκτησε και καμιά καλλιέργεια.

Ύστερα από τις πρώτες του περιδείες, έγραψε και δημοσίευσε, στά περιοδικά «Έβδομάδα» και «Έστία», σειρές άρθρων που τιτλοφορούνται «Είκονες της Ρούμελης, της Θεσσαλίας, των φυλακών του Ναυπλίου», και που μπορούν να θεωρηθούν οι πρώτες ταξιδιωτικές έντυπώσεις που γράφηκαν στην Ελλάδα. Από την άποψη αυτή παρουσιάζουν κάποιο ένδιαφέρον. Μόνον από την άποψη αυτή. Είναι γραμμένες στην αρχή του φιλολογικού του σταδίου, την έποχή που είχε για έκφραστικό του όργανο μια ψυχρή και σχολαστική καθαρεύουσα, και τό περιεχόμενό τους είναι έντελώς ξερό. Δίνουν πληροφορίες, πολλές πληροφορίες, κι' άφηγούνται στεγνά γεγονότα' εκθέτουν πιστά, όπως θά τις άκουσε ό συγγραφέας, ιστορίες και προλήψεις της έπαρ-

χωτικής και χωριάτικης ζωής. Συγκεντρώνουν και παρουσιάζουν λαογραφικό ύλικό. Τίποτε άλλο. Στερούνται έντελώς από άτμόσφαιρα, από χρώμα, από ποίηση, από τον τόνο της ζωηρής προσωπικής έντυπώσεως. Βέβαια, ό συγγραφέας έκδηλώνει κάποτε κάποια θλίψη και κάποια άγανάκτηση όταν περιγράφει τις δυσειδαιμονίες και την άμάθεια του λαού, και τον τρόπο που τον έκμεταλλεύονται οι κομματάρχες και οι πολιτευόμενοι, έκδηλώνει επίσης κι' άρκετόν ανθρωπισμό όταν μιλεί για την άθλιότητα των φυλακισμένων, για τους φρικτούς όρους της διαβιώσεώς τους, φανερώνει ακόμα και κάποια συγκίνηση όταν τονίζει πόσο άγαπά και θαυμάζει τον έλληνικό λαό, άλλ' όλες αυτές οι «σκέψεις» δεν ξεφεύγουν από τον κύκλο της κοινοτοπίας, δεν έξετάζουν ποτέ τις καταστάσεις βαθύτερα από την επιφάνεια και συχνά προδίνουν προπάντων ότι ό Καρκαβίτσας δεν ήταν σε θέση να ξεκαθαρίσει κανένα ζήτημα. Π. χ., ένώ λέει ότι του άρέσει ή πρόδος και τη θέλει, ένώ ουδέποτε έξεδήλωνε σαν τον Έφταλιώτη, και σ' αυτό είναι αξιέπαινος, ένα στενοκέφαλο μίσος για τις ξενικές επιδράσεις, σύγχρονα λυπάται και θρηνεί για την έξαφάνιση της γραφικότητας, των ιδιότυπων ελληνικών ένδυμασιών και έθιμων!...

Τό ύφος του είναι πάντα άτονο. Σε όλες τις ταξιδιωτικές έντυπώσεις δεν με σταμάτησε παρά μόνο μια φράση. Ό Καρκαβίτσας είχε πάει στη Σκίαθο και συνήντησε τον Παπαδιαμάντη. Μιλεί για τον Παπαδιαμάντη με πολλή συμπάθεια, εύγένεια και λεπτότητα, άλλ' οι χαρακτηρισμοί που δίνει του έργου του είναι έντελώς ρηχοί. Κ' έξαφνα, τό άρθρο τελειώνει: «Όμορφη είναι ή Σκίαθος του Θεού, μά ή Σκίαθος του Παπαδιαμάντη μου φάνηκε όμορφότερη.» Η έξοχη αυτή φράση, που συγκεντρώνει περιεκτικά όλο τό νόημα της Τέχνης, θά μπορούσε να είχε γραφεί από έναν μεγάλο συγγραφέα' στο έργο του Καρκαβίτσα μένει άπομονωμένη. Φανερώνει ότι ό κάθε άνθρωπος μπορεί κάποτε να γράψη κάτι που τον ξεπερνά και που κατά πάσαν πιθανότητα καλά δεν τό καταλαβαίνει.

Οι ταξιδιωτικές είκονες άγνοούν συστηματικά όλο τον άρχαιο κόσμο. Ό Καρκαβίτσας και στους Δελφούς ακόμα δεν είδε παρά μόνο τό Χρυσό' μόνο αυτό τον ένδιέφερε. Με τη χαρακτηριστική φανατική άποκλειστικότητα και στενοκεφαλιά των πρώτων δημοτικιστών, δεν αισθανότανε παρά άπέχθεια και μίσος για κάθε τι άρχαιο' δεν ύποπτεύθηκε ότι μπορεί κανείς να θαυμάζει και να λατρεύει τό άρχαιο θαύμα, και σύγχρονα να μην ύποδουλώνεται σ' αυτό, να τό τοποθετεί μέσα στην έποχή του, και να διατηρεί όλη του την άνεξαρτησία και την άτομικότητα. Μια

πού ή αρχαιότητα πλεξε τό σύγχρονο Ρωμιοί, ό Καρκαβίτσας ήθελε νά καταστραφεί όλόκληρη, νά έκμηδενισθει, ή τουλάχιστον νά άγνοηθεί.

Ποτέ δέν έμαθε καμιά ξένη γλώσσα· άν και στην έπαρχία θά είχε άπειρο καιρό στη διάθεσή του, δέν αισθάνθηκε την περιέργεια, τή δίψα, τή ανάγκη νά καταβάλλει μιá προσπάθεια για νά μπορεί νά διαβάξει τά ξένα Ιατρικά και λογοτεχνικά βιβλία. Η άγνοιά του τοῦ άρκοῦσε μακάρια. Διάβασε μόνο σπασμωδικά, χωρίς κανένα σύστημα, τούς λίγους ξένους συγγραφείς τῶν όποίων μερικά βιβλία έτυχε νά είναι μεταφρασμένα έλληνικά, τό πιό συχνά άθλια. Ούσιαστικά έμεινε έντελώς άνίδεος κάθε ξένης λογοτεχνικής κινήσεως. Υποπεύθηκε, διαισθάνθηκε, άμυδρά κι' άόριστα, δέν συνειδητοποίησε τήν ύπεροχή τῶν ξένων συγγραφέων· δήλωσε κάποτε, όπως τό αναφέρει ένας κριτικός του, ότι τοῦ άρέσουν οί ρώσοι συγγραφείς, άλλ' όπως είναι φυσικό δέν έδειξε μέ καμιά φράση ότι ήταν σέ θέση νά κατανοήσει και νά καθορίσει τήν πραγματική αξία τους. *Ήταν άνίκανος νά λάβει μέρος σέ μιá σοβαρή φιλολογική συζήτηση, νά κατατάξει ένα όποιοδήποτε έργο, ακόμα και νά ξέρει τί έγραφε ο ίδιος. Θά άπορούσε και δέν θά καταλάβαινε άν κάποιος τοῦ έλεγε ότι ή στατική φωτογραφική ήθογραφία είναι ένα είδος τοπικά έλληνικό, άγνωστο στους ξένους συγγραφείς, γιατί είναι ένα είδος πού μένει άπ' έξω από τήν περιοχή τής Τέχνης.

Στά έλληνικά γράμματα πρωτοεκδηλώθηκε τό 1885, όταν ήταν ακόμα φοιτητής, μέ ένα διήγημα στην καθαρεύουσα πού δημοσιεύθηκε στην «Εβδομάδα» τοῦ Καμπούρογλου. Η άβλαστη αφήγηση και προπάντων τό ήθογραφικό θέμα πού ήταν τότε ένας νεωτερισμός σύμφωνος μέ τίς επιθυμίες τῶν φιλολογικῶν κύκλων, μιá αντίδραση στόν ψευτορωμαντισμό τῶν καθαρευουσιάνων, κίνησαν άμέσως τήν προσοχή γύρω άπό τό διήγημα αυτό. Ο Καρκαβίτσας επιβλήθηκε και γρήγορα απέκτησε φήμη. Τό πνευματικό επίπεδο ήταν εκείνη τήν εποχή τόσο χαμηλό, ώστε εύκολα αναγνωριζότανε για συγγραφέας όποιοσδήποτε έδειχνε μιάν οποιαδήποτε κλίση για τή λογοτεχνία. Τά περιοδικά δέχθηκαν πρόθυμα και χωρίς κανέναν έλεγχο τή συνεργασία του. Ποτέ δέν συνάντησε μιá γόνιμη αντίδραση πού πάντα θά τόν είχε έξαναγκάσει ή νά παύσει νά γράφει ή κάπως νά έξελιχθεί.

Όταν έμεινε στας Αθήνας, αρκετά σπάνια και μάλλον περαστικά μεταξύ δύο τοποθετήσεών του στις διάφορες έπαρχιακές πόλεις, συχνάζε ταχτικά στους φιλολογικούς κύκλους πού συγκεντρώνονταν στό σπίτι τοῦ Παλαμά και προπάντων στα καφενεία τής Δεξαμενής και τοῦ Ζαχαρά-

του και πού τόν υποδέχονταν πάντα μέ χαρά. Τόν εκτίμοῦσαν, τόν θαύμαζαν, τόν θεωροῦσαν μιá δύναμη τοῦ δημοτικιστικού άγώνα και τόν συμπαθοῦσαν.

Ός άνθρωπος, μαρτυροῦν όλοι όσοι τόν γνώρισαν, ήταν έξαιρετικά συμπαθητικός. Ήταν καλός για όλους, άπλός, εύγενικός, σεμνός, διακριτικός, ένας χαρακτήρας ήθικός, τίμιος, ειλικρινής και άκαμπτος, δέν είχε καμιά οίηση, ούτε ταπεινά πάθη, στριφνότητες, ιδιοτροπίες, έγωισμούς, άλλ' ήταν υπερβολικά άφελής. Διατήρησε πάντα τήν εμφάνιση και τούς τρόπους ενός άξεστου, άπλοϊκού ανθρώπου. Δέν περιποιότανε τόν εαυτό του, ντυνότανε χωρίς κανένα γούστο, ή όμιλία του είχε έναν τόνο χοντρό, οί κινήσεις του ήταν άδέξιες. Οί άθηναϊκές φιλολογικές παρέες και κουβέντες, παρ' όλο πού τό διανοητικό τους επίπεδο στην εποχή του ήταν αρκετά χαμηλό—ακόμα και σήμερα δέν έχει δημιουργηθεί στην Ελλάδα ζωηρή πνευματική ζωή—κι' ασχολοῦνταν μέ θέματα πολύ λίγο περίπλοκα, τόν εύχαριστοῦσαν, άλλα περισσότερο τόν κούραζαν. Ο ίδιος λάβαινε πολύ λίγο ενεργό μέρος στις συζητήσεις. Συχνά σάπαινε για ώρες, κι' όταν μιλοῦσε, ή όμιλία του ήταν άτονη. Δέν είχε τί νά πει. Δέν αγαπούσε τās Αθήνας. Προτιμούσε τήν έντελώς ήρεμη, κανονική, χωρίς καμιά διέγερση, ζωή τής έπαρχίας. Καμιά έντονη συγκίνηση δέν φαίνεται νά τόν τάραζε ποτέ. Μερικά σημεία τοῦ έργου του δείχνουν ότι εκτίμοῦσε και θαύμαζε τή γυναίκα· δέν τήν παρουσίασε ποτέ κατώτερη άπό τόν άντρα, και στα διηγήματά του πού έχουν για υπόθεση έπεισόδια τής Επαναστάσεως τοῦ 21, τήν εμφανίζει πάντα ίδια ήρωϊκή σαν τόν άντρα. Σέ μιá εικόνα του τῶν φυλακῶν τοῦ Ναυπλίου μιλοῦν για τή μητέρα τοῦ δήμιου πού ποτέ δέν δέχθηκε νά πάρει ούτε μιá δραχμή άπό τό μισθό τοῦ γιοῦ της και τελειώνει μέ τήν επιγραμματική φράση: «Χαμάλη κόσμε, σ' άγνίζουν οί γυναίκες σου!». Έν τούτοις, ή γυναίκα δέν φαίνεται νά παίξε ρόλο στη ζωή του. Σ' ένα δηθεν λυρικό, στομφώδες πεζό ποίημα πού έβαλε άντι πρόλογου στη συλλογή διηγημάτων «Παλιές Αγάπες», κι' όπου, ξεφεύγοντας άπό τή συνηθισμένη του λιτότητα, έγκράτεια και έμφυτη καλαισθησία, πέφτει καθαρά στό άσχημο και στό γελοίο, δηλώνει ότι δέν αγάπησε ποτέ καμιά γυναίκα δσο τήν Τέχνη. «Είσαι τό μόνο θηλυκό πού άναψε στα στήθια μου άσβυστη φλόγα πού δέν ντρέπομαι νά τής τρανολαλήσω τόν έρωτά μου». Μόνον ένας άνθρωπος πού έχει για τήν Τέχνη μιá έντελώς άπλοϊκή και στατική αντίληψη, πού συγγέει τή δημιουργία μέ τή συγκέντρωση ύλικού, μπορεί νά φαντασθεί ότι ή Τέχνη μπορεί νά επαρκέσει μόνη της νά γεμίσει μιá ζωή. Ο άλλ-

θινός καλλιτέχνης, εκείνος πού αισθάνεται έναν κόσμο νά πάλλει μέσα του, εκτός πού τραβιέται άπό άπειρες όρμές, ξέρει, ή τουλάχιστον υποπεύεται, ότι ή Τέχνη είναι άπαραίτητο νά καλλιεργείται μέ συνεχείς μελέτες και προπάντων μέ πλούσια πείρα ζωής.

Ο Καρκαβίτσας έτοιμάζε τά βιβλία του και τά τύπωνε. Όλο τό φιλολογικό του έργο, εκτός άπό τά άρθρα του στο Νουμά, τίς ταξιδιωτικές του περιγραφές και μερικά Ιστορικά ανέκδοτα πού δημοσίευσε στην «Εβδομάδα» τοῦ 1888, και όπου εκδηλώνει τόν θαυμασμό του για τούς ήρωες τής Επαναστάσεως μόνο μέ τή στεγνή παράθεση πληροφοριῶν για τή ζωή τους πού άντλησε στις διάφορες περιόδους του, βρίσκεται συγκεντρωμένο σέ βιβλία. Τύπωσε έπτά βιβλία: τέσσερις συλλογές διηγημάτων και τρεις μεγάλες νουβέλλες, ή μάλλον άφηγήματα. Δέν έχουν ούτε σ' ένα στάδιο ύποτυπώδες τά στοιχεία τοῦ μυθιστορηματος.

Απότομα, άφου τύπωσε τόν «Αρχαιολόγο», έπαυσε νά γράφει. Δέν δημοσίευσε πιά τίποτε, παρ' μόνο τό 1910 ένα άσήμαντο ποίημα,—τό μοναδικό του ποίημα—«Μελαγχολία», πού είνε κάπως ύποκειμενικό, άλλα πολύ πεζό, χυμένο σ' έναν μονότονο και στερεότυπο δεκαπεντασύλλαβο και πού μιμείται πιστά τούς εκφραστικούς τρόπους τοῦ δημοτικῶν τραγουδιού· τίποτε άλλο· κι' όταν πέθανε τό 1922, φθισικός στο Μαρούσι, 18 χρόνια ύστερα από τήν έκδοση τοῦ «Αρχαιολόγου», δέν βρέθηκε στα χαρτιά του ούτε ένα ανέκδοτο χειρόγραφο. Στόν «Αρχαιολόγο» είχε αναγγείλει τήν προσεχή έκδοση ακόμα ενός άφηγήματος: ο «Αρματωλός» οί φίλοι του Ισχυρίζονται ότι έλεγε πώς τό είχε σχεδόν τελειώσει, άλλα κι' αυτό δέν ανακαλύφθηκε. Οί κριτικοί προσπαθοῦν νά εξηγήσουν τό «μυστήριο» τής πρόωρης σιωπής του. Άλλοι φρονοῦν ότι ως γιατρός είχε διακρίνει πολύ νωρίς τά συμπτώματα τής αγιάτρευτης αρρώστιας του κι' ότι ή διαπίστωση αυτή τόν είχε συντρίψει, άλλοι ότι ή άπογοήτευση

(Τό τέλος στό έρχόμενο)

πού ξεεδήλωνε για τό έργο του είχε ένταθεί και τοῦ αφαίρεσε κάθε όρεξη νά συνεχίσει τήν εργασία του. Και οί δύο αυτές εξηγήσεις δέν μοῦ φαίνονται πολύ πειστικές. Κι' άν ακόμα ήταν δυνατό νά διαγνώσει κανείς δεκαοχτώ χρόνια πριν τό μοιραίο τέλος του, δέν μπορεί νά ζήσει χρόνια μέ τό ίδιο φάσμα· σιγά σιγά συνηθίζει, και ή άνησυχία χάνει κάθε όξύτητα. Έπίσης, άπίθανο μοῦ φαίνεται νά τόν βασάνισε τυραννικά ή άμφιβολία για τήν αξία του· είχε, όπως τό δείχνουν τά γράμματά του, ζωηρούς ένδοιασμούς, άλλα καθαρά συναισθηματικούς κι' άκαθόριστους· δέν ήταν σέ θέση νά συνειδητοποιήσει τίς έλλείψεις του και μόνος νά έξαναγκάσει τόν εαυτό του σέ παραίτηση. Άλλωστε, όταν αισθανότανε μιá πικρία, τόν παρηγορούσε εύκολα ή πεποίθησή ότι είχε δώσει βιβλία ωφέλιμα. Θά μπορούσαν νά τόν είχαν κλονίσει μόνο κριτικές τρίτων, έξαιρετικά άυστηρές, πολύ διακυγείς κι' έπεξηγηματικές. Τέτοιες δέν γραφτήκανε· ίσαμε τό τέλος τής ζωής του τόν περιέβαλλε πάντα ή εκτίμηση κι' ο θαυμασμός. Η λύση τοῦ «προβλήματος» μοῦ φαίνεται άπλούστατη. Ο έξωτερικός κόσμος, όταν προπάντων ξεχωρίζονται μόνον ελάχιστα και μονότονα, στενές άπόψεις του, άμα δέν ανανεώνεται δημιουργικά άπό τόν συγγραφέα, άμα παρουσιάζεται μόνον άντικειμενικά κι' άφηγηματικά, δέν είναι άνεξάντλητος. Ο Καρκαβίτσας δέν άργησε νά χρησιμοποιήσει όλο τό ύλικό πού είχε μαζέψει· δέν θά είχε άπόθεμα ούτε για νά συμπληρώσει τόν «Αρματωλό», κι' όταν τό άντελήφθηκε θά τόν έσχισε. Σάπασε γιατί στείρεψαν οί μικρές πηγές του, και μιá πού δέν είχε φαντασία και δέν είχε διαμορφώσει έναν έξωτερικό κόσμο, δέν μπορούσε ν' άντλήσει άπό μέσα του θέματα. Τό όλο όμως πρόβλημα, μιá πού είναι βέβαιο ότι ο Καρκαβίτσας δέν είχε τήν Ικανότητα τά έξελιχθεί, νά φανερώσει άλλες όψεις τοῦ εαυτοῦ του, δέν είναι, νομίζω, πολύ ένδιαφέρον· ή πρόωρη σιωπή του δέν στερήσε τήν έλληνική λογοτεχνία από έργα αξιόλογα.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΙ ΘΡΥΛΟΙ

ΧΑΡΑΜΑΤΑ

[Κατὰ τὰ Ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια]

Τὸ σεισμό τὸν ἐνοιῶσαν κι' αὐτοί. Κι' αὐτοὺς τοὺς σκέπασαν τὰ φριχτὰ μεσημεριάτικα σκοτάδια. Δὲν πίστεψαν.

Εἶδαν τοὺς στρατιῶτες νὰ τρέχουν ξεφρενιασμένοι. Κι' οἱ στρατιῶτες φώναζαν: «Ἀνέστη!» — Δὲν πίστεψαν.

Εἶδαν τὴν πλάκα κυλισμένη. Τὸν τάφο ἀδειανό. Δὲν πίστεψαν.

Λέγανε: — Πρώτη φορά δὲ γένηκε σεισμός, πρώτη φορά δὲν ἐσκοτείνιασε ὁ ἥλιος... Οἱ Μαθητὲς πλέρωσαν τοὺς στρατιῶτες καὶ κλέψανε τὸ κορμί... Ἄν δὲν τὸ ἔθαβε ὁ Ἰωσήφ...

Κι' ἐπειδὴ στὴ μανία τους χρειάζονταν ἓνα θῦμα, τρέξανε στὶς φυλακές. Μὰ ὁ Ἰωσήφ δὲν ἦταν πιά μέσα. Ὡστόσο, οἱ πόρτες μένανε γερές. Οἱ κλειδαρὲς ἀνέγγιχτες.

... Ἐρχονταν ἀπ' τὴ Γαλιλαία κι' ἦταν τρεῖς. Ἐνας ἱερέας, ὁ Φινέες, ἓνας λευίτης, ὁ Ἀγγαῖος, ἓνας στρατιώτης, ὁ Ἀδάς.

Ἐρχονταν ἀπ' τὴ Γαλιλαία, καὶ μόλις μῆκαν στὴν Ἱερουσαλὴμ χύθηκαν στὴ Συναγωγὴ: — Εἶδαμε τὸν Ἰησοῦ!

Ὁρμησαν ἀπάνω τους. Ἀπελπισμένα προσπάθησαν ἀκόμα νὰ διώξουν τὴ φριχτὴ ἀμφιβολία ποὺ μέσα τους τοὺς κρουφοψιθῦριζε: «Ἰσως σκοτώσατε ἓνα Θεό...»

— Τὸ κορμί του;.. Βρήκατε τὸ κορμί του; Ποιοί μᾶς τὸ κλέψαν;

— Τὸν εἶδαμε τὸν ἴδιο, ζωντανό, στὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν... Μιλοῦσε στοὺς μαθητὲς. Τοὺς ἔλεγε: «Πηγαίνετε νὰ διδάξετε τὴν ἀλήθεια σ' ὅλα τὰ ἔθνη... Κι' εὐτυχισμένοι ὅσοι πιστέψουν!» Ἐπειτα σήκωσε τὰ χέρια του σὲ μιὰ εὐλογία, σ' ἓναν ἀποχαιρετισμό... Κι' εἶδαμε τὰ σημάδια ποὺ τοῦ ἀφήσαν τὰ καρφιά.

Ἐαφνικὰ μιὰ νεφέλη τὸν τύλιξε. Οἱ μαθητὲς σκέπασαν τὸ πρόσωπο μὲ τὰ χέρια. Ἐπῆσαν γονατιστοὶ στὸ χῶμα... Ἐμεῖς, τρέχοντας, κατεβήκαμε τὸ βουνό. Στὸν τρελό δρόμο μας ἡ κούραση δὲ μπόρεσε νὰ μᾶς σταματήσῃ. Ὄταν, τσακισμένοι, πέφταμε κάτω, μιὰ δύναμη μᾶς πετοῦσε πάλι ὀρθοῦς, μιὰ δύναμη ποὺ μᾶς ἔκανε νὰ τρέχουμε ἀκόμα πιὸ γρήγορα γιὰ νὰρθοῦμε ἐδῶ καὶ νὰ σᾶς ποῦμε: Σκοτώσατε!..

Ποιόν; Δὲν ξέρουμε... Μ' αὐτὸν ποὺ βάλατε στὸν τάφο, τὸν εἶδαμε, μὲ τὰ μάτια μας, νὰ χάνεται στὸν οὐρανό.

— Ζητήστε τὸν Ἰησοῦ στὴ Γαλιλαία καὶ τὸν Ἰωσήφ στὴν Ἀριμαθαία.

Ἔτσι τοὺς εἶχαν πῆ οἱ τρεῖς στρατοκόποι. Τοὺς ζήτησαν. Δὲ βρῆκαν τὸν Ἰησοῦ στὴ Γαλιλαία. Μὰ βρῆκαν τὸν Ἰωσήφ στὴν πατρίδα του. Πῶς πῆγε κεῖ; Πῶς βγήκε ἀπ' τὴ φυλακὴ ὅπου τὸν ἔριξαν ὅταν ἔθαψε στοργικὰ τὸ θῦμα τους;

«Τὴν τρέλλα μας τὴν καταλάβαμε καὶ μετανοιώσαμε... Ἔλα πίσω, ἀγαπημένε τοῦ Θεοῦ! Ἡ Ἱερουσαλὴμ σὲ περιμένει.»

Τέτοιο γράμμα τοῦ στείλανε. Γιατὶ θέλανε ἀπ' τὸ στόμα του νὰ μάθουνε τὸν ἀπίστευτο λυτρωμό τους.

Ὁ Ἰωσήφ τώρα ἦταν μπροστὰ τους.

Ἀρχισε τὴν ἱστορία του ἀπλά καὶ ἤρεμα. Τὴ συνέχισε σὰ νὰ τὸν συνέπαιρνε μιὰ μυστικὴ πνοή. Τὴν τέλειωσε σβυσμένος σὲ μιὰν ἀπέραντη ἔκσταση:

«Πῆγα στὸν Πιλάτο. Τοῦ εἶπα: — Χάρισέ μου τὸ κορμί τοῦ Ἰησοῦ.

Τὸν εἶδα σκεφτικό: — Οἱ ἔχθροί του εἶναι πονηροί... φοβοῦμαι τὸν Καίσαρα...

Γονάτισα μπροστὰ του. Ἐπίασα τὰ χέρια του. Ἡ Πρόκλη στεκόταν κοντά του. Ζήτησα τὰ μάτια της. Τὰ εἶδα καρφωμένα ἑπάνω στὸ πρόσωπο τοῦ ἀνδρός της νὰ τὸν παρακαλοῦν. Κατάλαβα πῶς θὰ νικοῦσα ἄν ἐπέμενα.

Ἐανάπα: — Χάρισέ μου τὸ κορμί τοῦ Ἰησοῦ.

Χαμένος στὶς σκέψεις του μίλησε μὲ βραχνὴ φωνή, σὰ νὰ μὴ μ' ἄκουσε:

— Ἔστειλα ἓνα δοῦλο μου νὰ τὸν φέρῃ μπροστὰ μου. Κι' ἔδωκα στὸ δοῦλο μου ἓνα μαντήλι μὲ τὸ σημάδι μου: γιὰ νὰ τὸν πιστέψῃ ἐκεῖνος καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ... Μὰ ὅταν τὸν ἀντίκρουσε, τοῦ τῶστροσε κάτω γιὰ νὰ τὸ πατήσῃ καθὼς περνοῦσε... Φρενιασμένοι ἦρθαν καὶ μοῦ τὸ πρόφταξαν. Σὰ ρώτησα τὸ δοῦλο μου γιατί φέρθηκε ἔτσι, μ' ἀπάντησε: «Μὰ τοὺς εἶδα κι' αὐτοὺς πῶς τὸν ὑποδέχτηκαν—

πάνε λίγες μέρες—ὅταν μῆκε στὴν Ἱερουσαλὴμ! Κρατοῦσαν δάφνες, φώναζαν «ῶσανά!», κι' ἔστρωναν γιὰ τὰ πόδια του τὰ πιὸ πολυτίμα ρούχα τους...»

Τὸν κατηγοροῦσαν πῶς ἔβριζε τὸ Θεό τους. Σαρανταῆξι ὀλάκερα χρόνια, λέει, ἔχτιζε τὸ ναὸ τοῦ ὁ μέγας Σολομώντας. Καὶ γι' αὐτὸ τὸ ναὸ ἐκεῖνος εἶχε πῆ περῆφανα: «Μπορῶ νὰ γκρεμίσω τὸ ναὸ τοῦ Κυρίου καὶ νὰ τὸν ξαναχτίσω μέσα σὲ τρεῖς μέρες».

— Τί νὰ σὲ κάνω; τὸν ρώτησα.

— Τῆπε ὁ Μωϋσῆς: «Θά τὸν σταυρώσουν καὶ θ' ἀναστηθῇ».

Ἐστρίγγλισαν ὄλοι: — Δὲν τὸν ἄκουε ποὺ βλαστημᾷ;.. Νομίζει πῶς εἶναι ὁ γιός τοῦ Θεοῦ, ὁ Μεσσίας ποὺ μᾶς ἔταζαν οἱ προφῆτες μας! Σταύρωσέ τον λοιπόν!.. Σταύρωσέ τον!

Μιὰ γυναίκα παραπονέθηκε: — Μὰ ἡμουν ἄρρωστη δώδεκα χρόνια!

Τὸν ἀγγίξα μόνο καὶ γιαιτρεύτηκα... Ἐπάντησαν:

— Ὁ νόμος δὲν παραδέχεται τὴ μαρτυρία γυναικῶς!

— Ἡμουν παράλυτος καὶ στὴ φωνή του περπάτησα!

— Ἡμουν τυφλός. Τώρα βλέπω!

— Σὲ γιάτρεψε Σάββατο: πάτησε τὴν ἀργία τοῦ Σαββάτου!

Ἐστὸ τέλος, τὸν πήρανε, τὸν σταύρωσαν. Ὁ Πιλάτος σάπασε. Χοντρές σταλαγματιὲς ἰδρώτα κυλοῦσαν ἀπ' τὸ μέτωπό του.

Ἡ Πρόκλη ἔκλαιγε... Παρακάλεσα: — Ἄφησέ με νὰ τὸνε θάψω... Ἐθὰ πλύνω τὸ αἷμα ἀπ' τὶς πληγές του... Ἐθὰ βγάλω τ' ἀγκάθια ἀπ' τὰ μαλλιά του...

Ἐνοιωσα τὸν τελευταῖο του δισταγμό. Ἐκανα μιὰ στερνή προσπάθεια:

— Μὰ τὸ ξέρετε κι' οἱ δυὸ σας πῶς ἦταν ἀθῶος! Ἄρχοντά μου, θυμήσου τ' ὄνειρο τῆς γυναικῶς σου... Πρόκλη, θυμήσου πῶς τὸ πρόσωπό του ἦταν ἀχνό...

Εἶπε τὸ ναί... Ἐτσι πῆρα στὰ χέρια μου τὸ θεϊκὸ κορμί. Ἐπλυνα τὸ αἷμα ἀπ' τὶς πληγές. Ἐβγάλα τ' ἀγκάθια ἀπ' τὰ μαλλιά. Ἐπειτα, τὸ τύλιξα σὲ καθαρὸ σεντόνι καὶ τῶθαψα. Γι' αὐτὸ μὲ κλείσατε στὴ φυλακὴ.

... Ἐἦταν ἡ δεύτερη νύχτα ποὺ μ' εὑρίσκε στὸ σκοτεινὸ κελλί μου. Σὲ λίγες ὥρες θὰ τέλειωνε τὸ Σάββατο... Μέσ' τὸ σκοτάδι σκεφτόμουν... τὸ Γολγοθᾶ...

Ἐὦ! Τὸ θυμάστε ὄλοι σας τὸ μαρτυρικὸ τοῦ ἀνέβασμα πρὸς τὸ θάνατο καὶ τὴν ἄθανασία! Γιατὶ τὸ παρακολουθήσατε ὄλοι σας, ὄλοι ἐσεῖς ποὺ μιὰ βδομάδα πρὶν τὸνε δεχτήκατε στὴν πόλη σας, σὰ θριαμβευτὴ... Τώρα τὸν σέρνατε βάνουσα πάνω στὶς πέτρες... Καὶ ἦταν τόσο κουρασμένος!.. Θυμάστε; Γονάτισε δυὸ φορές. Μὰ ἐσεῖς τραβήξατε πίσω καὶ τὴ Βερονίκη σὰ θέλησε νὰ τοῦ σκουπίσῃ τὸν ἰδρώτα. Κι' ἀκόμα, δὲ σταθήκατε οὔτε σὰν εἶδατε

πάνω στὸ μουλιασμένο τῆς μαντήλι ἀποτυπωμένη—ζωντανὴ λές—τὴ μορφή του. Ἐανάπεσε: δώσατε τότε τὸ σταυρὸ του γιὰ νὰ τὸν σηκώσῃ στὸ Σίμωνα ποὺ ἦταν ἀπὸ τὴν Κυρρήνη. Δὲν τὸ κάνατε γιατί τὸν λυπηθήκατε! Μὰ βιαζόσαστε τόσο πολὺ νὰ τὸν σκοτώσετε!

Τὸν σταυρώσατε... παρακολουθήσατε τὴ σιγανὴ ἀγωνία του... Κι' ὅσοι τὸν εἶδατε νὰ ξεψυχᾷ, μπορεῖτε νὰ λέτε: «Ἐέρουμε πῶς πεθαίνουν οἱ Θεοί!»

... Θυμῶμουν τίς δυὸ γυναῖκες ποὺ τὸν ἀγάπησαν... Ἐτσι... καθὼς στέκονταν μπρὸς στὸ Σταυρὸ: τὴν Ἀγνή καὶ τὴν Ἀμαρτωλὴ ἔνωμένες στὴν κοινὴ λατρεία.

Δὲν τὴ γονάτισε ὁ πόνος, μὰ ἀπ' τὸν πόνο δύναμη πῆρε ἡ Μαγδαληνή. Σᾶς ἀψηφοῦσε. Σᾶς βροντοφώναξε τίς κατηγορίες τῆς μέ γλώσσα ποὺ ἡ τρέλλα κι' ὁ ἥρωϊσμός μονάχα δίνουν. Ἄπλώνει τὰ χέρια τῆς σὰ νὰ θέλει γιὰ μάρτυρες νὰ πάρῃ τὸν οὐρανό, τὸν κάμπο, τὰ βουνά.

— Ἀκούστε με, ἀκούστε λοιπόν, φοιᾶδες! Βουνά καὶ θάλασσες μὲ χωρίζουν ἀπ' τὴ Ρώμη!.. Ἐθὰ περάσω τὰ βουνά! Ἐθὰ περάσω τίς θάλασσες!.. Ἐθὰ πάω νὰ πέσω στὰ πόδια τοῦ Καίσαρα! Ἐθὰ τοῦ πῶ: «Ἐκδίκηση! Ἐκδίκηση γιὰ ἓναν ἀθῶο!..

Τὸν σκότωσαν, ἐκεῖ-κάτω, στὸ σκοτεινὸ τοῦς Γολγοθᾶ, γιατί τοὺς ἀγάπησε πολὺ!»

Ὁ ἀγέρας ἔπαιρνε τὰ μαλλιά της. Τὰ μάτια της ἀστραφταν καὶ δὲ μπορούσαν νὰ κλάψουν γιατί στὶς φλόγες τους καιγόταν, πρὶν τρέξουν, τὰ δάκρυά της...

Ἡ Μητέρα ἔκλαιγε... πολὺ σιγά... χωρὶς νὰ λήῃ τίποτα... χωρὶς νὰ παραπονιέται... Δὲν ἤθελε νὰ ταραξῇ τὸ παιδί της. Μὰ τᾶκουσε νὰ στενάξῃ. Καὶ τότε σηκώθηκε: θέλησε νὰ τὸ χαϊδέψῃ, νὰ γλυκάνῃ τὸν πόνο του... Τέντωσε τὸ λεπτὸ τῆς κορμὶ, ἄπλωσε τὰ χερᾶκια της: ὁ σταυρὸς τῆς τὸ κρατοῦσε τόσο ψηλά!..

Μὰ εἶδα τὰ χέρια της νὰ πέφτουν. Καὶ πῶς διάβασα τὴ φριχτὴ ἀγωνία της στὸ ἀελπισμένο της βλέμμα! Στὸ παιδί της ἔβλεπε ἔαφνικὰ τὸν Κύριό της! Ἐταπεινὴ κοπέλλα τῆς Ναζαρέτ πῶς θὰ τολμοῦσε νὰ χαϊδέψῃ μὲ χᾶδια μητέρας ἓνα Θεό!

Τὰ βουρκαωμένα μάτια δὲν ἄφηναν τὸ ματωμένο κορμί... Μὰ ἐκεῖ... στὸ δεξιὸ γόνατο... ἓνα μικρὸ σημάδι... Γιατὶ κι' ὁ Ἰησοῦς της ἦταν κάποτε μικρὸ παιδάκι! Καὶ τότε, τὴ μέρα ποὺ χτύπησε ἀσχημα, ἐκεῖ, στὸ γόνατο, ἐκεῖνη τὸν πῆρε στὴν ἀγκαλιά της, τοῦ ἔδωσε τὴν κακιὰ πληγὴ κι' ἔκλεισε τὰ δακρυσμένα ματάκια του μὲ τὸ νανοῦρισμά της...

Καὶ γιατί πάνω ἀπ' ὄλα ἦταν μητέρα καὶ γιατί πάνω ἀπ' ὄλα ἦταν παιδί της, ἄπλωσε πάλι τὰ χέρια της... Μόλις ἔφτασαν τὰ πόδια του... δειλά-δειλά τὰ χᾶιδεψαν... κι' ἀγγίξαν τὰ κρῦα καρφιά...

Ξεψυχοῦσε. Ἄπ' τίς πληγές τὸ αἷμα σταγόνα-σταγόνα ἀργόσταζε. Τὸ χῶμα,

διψασμένο, τὸ ρουφοῦσε. Καί στήν ἀνεί-
πωτη σπονδή φρικιάζοντας συθέμελα, ἡ γῆς
ἡ ἀμαρτωλὴ κλονίστηκε σπασμωδικά. Ὁ ἡ-
λιος ἔσβυσε. Σκοτάδια τύλιξαν τὸν κόσμο.
... Τώρα ἡ φυλακὴ μου φαίνόταν πιὸ σκο-
τεινὴ. Κρύωνα. Μαζεύτηκα στὴ γωνιά μου.
Ἄγκάλιασα τὰ γόνατά μου μέ τὰ χέρια
μου. Ἐκρυσά τὸ πρόσωπό μου.

Ποιὸς μ' ἄγγιξε στὸν ὄμο; Φώναξα πνι-
χτά. Πήδησα ὄρθιος. Λαχάνιαζα.

Τὸν εἶδα μπροστά μου νὰ μου χαμο-
γελά. Τί λέω;... Ὁχι!.. δὲ μπορούσε
νὰ εἶναι αὐτός... Ὁ θρῆνος τῆς ἴδιας
τῆς μητέρας βούιζε στ' αὐτιά μου, κι' ὁ
θρῆνος ἦταν κι' αὐτός μιά ἀμφιβολία:

«... Παιδί μου, παιδί μου, ἀν δὲ γυρίσης
ἐσύ στὶς τρεῖς ἡμέρες, ποιὸς θὰ σκου-
πίση τὰ δάκρυά μου;...»

Μὰ τί ἦταν αὐτὸ ποὺ με κοιτοῦσε ἔτσι
μέσα στὰ μάτια;.. Μὰ γιατί δὲ μιλοῦσε;..
Ἄχ! τὸ φριχτὸ μαρτύριο!.. Νὰ θέλῃς, νά-
χης ἀνάγκη νὰ πιστέψης, καί νὰ μὴ μπο-

ρῆς! Δόσε μου ἓνα σημάδι, Θεέ μου!..
Εἶναι ἡ φωνή μου αὐτός ὁ τρεμουλιάρι-
κος βραχνὸς ἤχος ποὺ ρωτᾷ: Εἶσαι σύ;..
δείξε μου: ποὺ σ' ἔθαψα;

Κι' εἶδα τέσσερις φωτεινὲς μορφές νὰ
σηκώνουν τοὺς τέσσερις τοίχους τοῦ κελ-
λιοῦ μου. Κι' εἶδα ἀνοιχτὸ μπροστά μου
τὸ δρόμο πρὸς τὴν ἀπολύτρωση.

Γονάτισα. Μιά μεγάλη γαλήνη ἀπλώθηκε
στὸ μυαλό μου. Ἐνοιώσα πάνω στὰ μαλ-
λιά μου τὸ χᾶδι τῶν χειρῶν του.

— Γύρισε στὴν πατρίδα σου... Εὐτυχι-
σμένοι ὅσοι πιστέψουν χωρὶς νὰ δοῦν...
Ἐκλείσα τὰ μάτια μου. Ἐκλείσα τ' αὐ-
τιά μου. Νὰ μὴ δῶ, νὰ μὴν ἀκούσω τίποτ'
ἄλλο. Ἐπειτα τὸν ἔχασα.

Καί ξεκίνησα γιὰ τὴν Ἀριμαθαία.
Περπατοῦσα σὰ σ' ὄνειρο. Ἦταν ἀκόμα
νύχτα βαθειά. Μὰ πῶς λάμπαν τ' ἀστέρια!
Ποτέ μου δὲν εἶδα τόσο φωτεινὸ τὸν οὐρα-
νό! Σκέφτηκα: ἀπὸ τέτοια σκοτάδια μιά
μέρα σηκώνεται γιὰ τὸν Κόσμο...»

ΣΜΥΡΝΑ

ΑΠΟ ΤΑΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Ο. ΠΕΡΒΟΛΑΡΑΚΗΣ

ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ ΦΟΡΕΜΑ

STEFAN ZWEIG

ΝΙΤΣΕ*

Η ΕΒΔΟΜΗ ΜΟΝΑΞΙΑ

Ὁ μεγάλος σπρώχνεται, βασανίζεται, μαρ-
τυράει, ὥσπου διπλώνεται στὴ μοναξιά του.

«᾿Ω μοναξιά, μοναξιά, χώρα μου»,
αὐτὸ εἶναι τὸ μελαγχολικὸ τραγοῦδι
ποὺ βγαίνει ἀπ' τὸν παγερὸ κόσμο τῆς
σιωπῆς. Ὁ Ζαρατούστρας συνθέτει τὸ
τραγοῦδι του, τὸ τραγοῦδι του ποὺ
προηγείται τῆς τελευταίας νύχτας, τὸ
τραγοῦδι τῆς αἰώνιας ἐπιστροφῆς. Για-
τί ἡ μοναξιά δὲν ὑπῆρξε πάντα ἡ μο-
ναδικὴ κατοικία τοῦ ταξιδιώτη, τὸ πα-
γωμένο του σπῆτι, ἡ πέτρινή του στέ-
γη. Βρέθηκε σ' ἓνα σωρὸ πολιτείες
κι' ἀπειρα ταξίδια πνευματικὰ ἔκανε.
Συχνὰ δοκίμασε νὰ τῆς ξεφύγει πη-
γαίνοντας σὲ μιὰν ἄλλη χώρα. Πάντα
ὅμως ξαναγυρίζει σ' αὐτὴν πληγωμέ-
νος, ἐξαντλημένος, ἀπαλλαγμένος ἀπ'
τίς πλάνες, στὴν «πατρίδα του, τὴ μο-
ναξιά».

Ὅμως, ταξιδεύοντας πάντα μαζί μ'
αὐτόν, τὸν ἄνθρωπο τῶν μεταμορφώ-
σεων, κι' ἡ ἴδια βρέθηκε μεταμορφω-
μένη ἔτσι πού, ὅταν ἐκεῖνος κοιτάζει
τὸ πρόσωπό της, μένει κατάπληκτος:
τόσο τοῦ ἔγινε ὁμοία σ' αὐτὴ τὴν πο-
λύκαιρη συναναστροφή! Ἐγινε πιὸ
σκληρὴ, πιὸ ὠμὴ, πιὸ ὀρμητικὴ, ἀκρι-
βῶς σὰν τὸν ἴδιο. Ἐμαθε νὰ κάνει
τὸν καθένα νὰ ὑποφέρει καί ν' ἀντρε-
εῖται στὸν κίνδυνο. Κι' ἂν τὴ φωνά-
ζει ἀκόμη, χαϊδευτικά, φιλενάδα του,
ἀγαπητὴ καί πολὺ γνώριμη μοναξιά

του, ὅμως ἀπὸ καιρὸ αὐτὸ τὸ ὄνο-
μα δὲν τοῦ ἀρέσει: ἔχει γίνει τέλεια
μόνωση, ἡ ἔσχατη καὶ ἔβδομη μοναξιά.
Τοῦτο δὲ θὰ πεῖ πῶς εἶναι μοναχός·
θὰ πεῖ πῶς εἶναι ὀλότελα ξεχασμέ-
νος. Γύρω ἀπὸ τὸ Νίτσε τῆς τελειά-
ας ἐποχῆς τῆς ζωῆς του, εἶναι γραμμέ-
νο ἓνα φοβερὸ κενό, μιά σιωπὴ ποὺ
τρομάζει: κανεὶς ἐρημίτης, κανεὶς ἀνα-
χωρητῆς τῆς ἐρήμου, κανεὶς στυλίτης
δὲν ξεχάστηκε ἔτσι. Γιατί ὄλοι αὐτοὶ
οἱ φανατικοὶ τῆς πίστεως τοὺς ἔχουν ἀ-
κόμα τὸ Θεὸ τους, ποὺ ἡ σκιά του εἶ-
ναι μὲς στὴν καλύβα τους καί πέφτει
ἀπὸ τὰ ὕψη τῆς στήλης τους. Μὰ αὐ-
τός, «ὁ φονιάς τοῦ Θεοῦ», δὲν ἔχει
κοντὰ του οὔτε Θεό, οὔτε ἄνθρωπο.
Ὅσο πιὸ πολὺ ζυγώνει τὸ ἐγὼ του,
τόσο περισσότερο φεύγει μακριὰ ἀπ'
τὸν κόσμο. Ὅσο πιὸ πολὺ τραβάει τὸ
ταξίδι του, τόσο περισσότερο «ἡ ἐρη-
μος ἀπλώνεται γύρω του». Συχνὰ, τὰ
πιὸ ἐρημικὰ βιβλία βλέπουν νὰ μεγα-
λώνει ἀργὰ καί σιωπηλὰ ἡ μαγνητικὴ
δύναμη ποὺ ἀσκοῦν οἱ οὗτοι ἄνθρωποι:
μὲ μιά καταχθόνια δύναμη τραβοῦν
ὀλοένα περισσότερους ἄνθρώπους στὴν
ἀόρατη τροχιά τῆς ὑπαρξῆς τους. Μὰ
τὸ ἔργο τοῦ Νίτσε ἔχει μιά δύναμη
ἀπωθητικὴ. Ἀποδιώχνει ἀπ' αὐτόν ὀ-
λοένα περισσότερο ὄλους τοὺς φίλους
του καί τὸν ἀπομονώνει μὲ ὀλοένα με-
γαλύτερη βία ἀπ' τὸ παρόν. Κάθε και-

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

νούργιο βιβλίο τοῦ στοιχίζει ἕνα φίλο, κάθε ἔργο μιὰ σχέση. Σιγά-σιγά ὁ τελευταῖος κι' ἀδύνατος δεσμός ἐνδιαφέροντος, πού ὑπῆρχε στά ἔργα του, σπάει: στήν ἀρχή ἔχασε τούς φιλόλογους, ἔπειτα τὸ Βάγκνερ καὶ τὸν πνευματικό του κύκλο, καὶ στοὺς τέλους τούς συντρόφους τῆς νιότης του. Δὲ βρίσκει πιά ἐκδότη στὴ Γερμανία. Ἡ παραγωγή τῶν εἴκοσι του χρόνων, μαζεμένη ἄταχτα σὲ μιὰν ἀποθήκη, ζυγίζει ἐξήντα τέσσαρα καντάρια. Εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ καταφεύγει στά ἴδια του τὰ χρήματα, αὐτὰ πού δύσκολα οἰκονόμησε ἢ αὐτὰ πού τοῦ δώσαν, γιὰ νὰ ἐξακολουθήσει νὰ βγάζει τὰ βιβλία του. Μὰ ὄχι μόνο δὲν τ' ἀγοράζει κανεὶς: ἀκόμα κι' ὅταν τὰ χαρίζει, ὁ Νίτσε, στοὺς τέλους, δὲν ἔχει πιά ἀναγνώστες. Ἀπὸ τὸ τέταρτο μέρος τοῦ «Ζαρατούστρα», τυπωμένο μὲ ἐξοδὰ του, δὲν τραβάει παρά σαράντα ἀντίτυπα καὶ δὲ βλέπει ἀνάμεσα στά ἑβδομήντα ἑκατομμύρια Γερμανοὺς παρά ἑπτὰ πρόσωπα, πού θὰ μπορούσε νὰ τοὺς τὰ στείλει, — τόσο ξένος, τόσο ἀπρόσιτος ξένος ἔγινε γιὰ τὴν ἐποχὴ του ὁ Νίτσε στοὺς ἀπόγειο τοῦ ἔργου του. Κανεὶς δὲν τοῦ ἀνοίγει ἕνα ψίχουλο πίστωση, δὲν τοῦ κάνει τὴν παραμικρὴ ἐπιθυμία: τὸ ἀντίθετο: γιὰ νὰ μὴ χάσει τὸν τελευταῖο ἀπὸ τοὺς φίλους τῆς νιότης του, τὸν Overbeck, πρέπει νὰ δικαιολογεῖται πού γράφει βιβλία καὶ νὰ ζητᾷ νὰ τοῦ τὰ συγχωροῦν. «Παλιέ μου φίλε, (νοιώθει κανεὶς τὸν τόνο τῆς ἀνησυχίας του, βλέπει τὸ συσπασμένο του πρόσωπο, τ' ἀπλωμένα του χέρια, τίς χειρονομίες κάποιου πού τὸν σπρώχνουν καὶ πού φοβάται ἕνα καινούργιο χτύπημα), διάβασέ το ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, μὴν ἀφήσης τὸν ἑαυτό σου νὰ ταραχτεῖ ἢ ν' ἀηδιάσει. Συγκέντρωσε ὅλη τὴ δύναμη τῆς εὐνοίας σου γιὰ μένα. Ἄν ὄλο τὸ βιβλίο μου εἶναι ἀνυπόφορο, ἴσως ἑκατὸ λεπτομέρειες νὰ μὴν εἶνε.» Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, στά 1887, τὸ μεγαλύτερο πνεῦμα τοῦ αἰῶνα παρουσιάζει στοὺς συγχρόνους του τὰ μεγαλύτερα βιβλία τῆς ἐποχῆς καὶ

δὲ βρίσκει τίποτα πιὸ ἥρωικό νὰ ὑμνήσει σὲ μιὰ φίλια, παρὰ τοῦτο: «Τίποτα δὲ μπόρεσε νὰ τὴν καταστρέψει, οὔτε κι' αὐτὸς ὁ Ζαρατούστρας!» Τόσο ἀνυπόφορη δοκιμασία, τόσο μεγάλη κούραση ἔγινε γιὰ τοὺς πιὸ κοντινοὺς τοῦ Νίτσε ἢ δημιουργικὴ δραστηριότητά του! Τόσο ἀνυπέβλητη ἔγινε ἢ ἀπόσταση ἀνάμεσα στοὺς πνεῦμα του καὶ τὴν κατωτερότητα τῆς ἐποχῆς του! Ὁ ἀέρας γίνεται διαρκῶς πιὸ ἀραιὸς γύρω του κι' ἡ σιωπὴ καὶ τὸ κενὸ μεγαλώνουν ὀλοένα.

Ἡ σιωπὴ αὐτὴ μεταμόρφωσε σὲ κόλαση τὴν ἔσχατη, τὴν ἑβδομῆ μοναξιά τοῦ Νίτσε: σπάει τὸ κεφάλι του στοὺς ἀλλάξιμο τῆς τοῖχο. «Ἐπειτα ἀπὸ μιὰν ἐπίκληση σάν τὸ Ζαρατούστρα μου, βγαλμένη ἀπὸ τὰ μύχια τῆς ψυχῆς μου, νὰ μὴν ἀκοῦς μιὰ λέξη γιὰ ἀπάντηση, τίποτα, τίποτα, μονάχα τὴν ἄφωνη μοναξιά, χίλιες φορές πιὸ θλιβερὴ ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, — αὐτὸ ξεπερνάει ὄλους τοὺς τρόπους, κι' ὁ δυνατότερος μπορεῖ νὰ κινδυνέψει μέσα σ' αὐτὴν», βογγάει μιὰ μέρα, προσθέτοντας: «Καὶ δὲν εἶμαι ὁ δυνατότερος. Αἰσθάνομαι καμμιά φορά σὰ νάμαι θανάσιμα τραυματισμένος.» Μὰ δὲ ζητάει χειροκροτήματα, ἐπιδοκιμασίες, δόξα: ἀπεναντίας, τίποτα δὲ θάταν πιὸ ἀρεστὸ στὴ φιλοπόλεμη ἰδιοσυγκρασία του ἀπ' τὴν ὀργή, τὴν ἀγανάχτηση, τὴν περιφρόνηση καὶ τὴν κοροϊδεῖα ἀκόμη («ὅταν βρῆσκει κανεὶς σὲ μιὰ κατάσταση πού μοιάζει σάν τὸ τετρωμένο ὡς τὸ σπάσιμο τόξο, κάθε παθιασμένο αἶσθημα γίνεται ἀγαθοποιό, ἀρκεῖ νὰ εἶναι δυνατό»). Θᾶθελε ὅποιαδήποτε ἀπάντηση, φλογερὴ ἢ παγωμένη, ὅποιαδήποτε πού θὰ τοῦδινε μιὰν ἀπόδειξη τῆς ὑπαρξῆς του, τῆς πνευματικῆς του ζωῆς. Μὰ κι' οἱ φίλοι του ἀκόμα ἀφίνουν ἀνήσυχια κατὰ μέρος τὴν προσδοκώμενη ἀπάντηση, καὶ στά γράμματά τους ἀποφεύγουν κάθε γνώμη, σάν κάτι τὸ θλιβερό. Κι' αὐτὴ εἶναι ἡ πληγὴ πού τὸν τρώει ὀλοένα περισσότερο, πού προσβάλλει τὴν ὑπερηφάνειά του, καλεῖ τὴν φιλαυτία του, λυώνει τὴν ψυχὴ του, «ἡ πλη-

γὴ τοῦ νὰ μὴν ἔχει κανεὶς καμμιά ἀπάντηση». Αὐτὴ μονάχα δηλητηρίασε τὴ μοναξιά του κι' ἔσπειρε μέσα του τὸν πυρετό.

Καὶ νὰ πού αὐτὸς ὁ πυρετός, ἀφοῦ κρατήθηκε κρυφός, φανερώνεται. Ἄν τὸν ἐξετάσει κανεὶς στά γραφτὰ καὶ τίς ἐπιστολές τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Νίτσε, μαντεύει ἐκεῖ μέσα τὸ γρήγορο ἀναπαλμὸ τοῦ αἵματος, σάν ἀπὸ μιὰ μεγάλη πίεση τοῦ ἀραιωμένου ἀέρα: ἡ καρδιὰ τῶν ἀλπινιστῶν καὶ τῶν ἀεροπόρων αἰσθάνεται αὐτὲς τίς δυνατὲς σφυριές πούρχονται ἀπ' τὰ σκληρὰ δοκιμαζόμενα πνεμόνια. Τὰ τελευταῖα γράμματα τοῦ Κλάιστ προδίνουν αὐτὴ τὴν τάση κι' αὐτὸ τὸ δυνατό χτύπημα, αὐτοὺς τοὺς ἐπικίνδυνους ἀναπαλμούς κι' αὐτοὺς τοὺς κρότους κάποιας μηχανῆς πού πάει νὰ τιναχτεῖ στὸν ἀέρα. Μιὰ ξαφνικὴ νευρική ἀνυπομονησία ξεπετιέται ἀπ' τὴν ἥρεμη κι' ὑπομονητικὴ ψυχικὴ διάθεση τοῦ Νίτσε: «Ἡ μακρὰ σιωπὴ ἐρέθισε τὴν ὑπερηφάνειά μου.» Ποθεῖ, ἀπαιτεῖ τώρα μιὰν ἀπάντηση μ' ὅποιαδήποτε θυσία. Ἐνοχλεῖ τὸν τυπογράφο μὲ γράμματα καὶ τηλεγραφήματα γιὰ νὰ κάνει τὴν ἐκτύπωση πιὸ γρήγορα, σὰ νάχε καμμιά σημασία ἢ ἀργοπορία. Δὲν περιμένει πιά, σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιό του, νὰ συμπληρωθεῖ ἡ «Θέληση τῆς Δύναμης», τὸ κύριο ἔργο του, μὰ ἀποσπᾷ ἀνυπόμονα ἀπ' αὐτὸ κομμάτια καὶ τὰ πετάει μὲ ὀρμὴ σὰ φλεγόμενα δαδιὰ καταμεσῆς τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ «ἀλκυονικός τόνος» ἔχει χαθεῖ. Ὑπάρχουν στά τελευταῖα του ἔργα σάν πινητὰ βογγητὰ ἀπὸ ἕνα ἀτέλειωτο μαρτύριο καὶ κραυγὲς ὀργῆς ὑπερβολικὰ εἰρωνικές, βγαλμένες ἀπ' τὸ εἶναι του μὲ τὸ μαστίγιο τῆς ἀνυπομονησίας, γρυλλισμοὶ ἐνὸς σκυλιοῦ μ' ἀφρισμένα χεῖλη καὶ δόντια πού βγάζουν σπῆτες. Αὐτός, πού ἦταν ἀδιάφορος, ἀρχίζει, στήν ἐρεθισμένη «ὑπερηφάνειά του», νὰ προκαλεῖ τὴν ἐποχὴν του, γιὰ νὰ ταραχτεῖ στοὺς τέλους ἀπ' τὸ ἴδιο του τὸ βλέμμα, καὶ βγάζει μιὰ λυσσασμένη κραυγὴ. Καὶ γιὰ νὰ

τὴν ἐρεθίσει ἀκόμα περισσότερο, διηγεῖται μὲς στοὺς «Ecce Homo» τὴν ζωὴν του, μ' ἕναν κυνισμό πού θὰ μείνει στὴν παγκόσμια ἱστορία. Ποτὲ βιβλία δὲ γίνανε ὁ καρπὸς ἐνὸς τέτοιου πόθου, μιᾶς ἀρρωστης δίψας καὶ μιᾶς τέτοιας πυρετώδους ἀνυπομονησίας, ὅσο οἱ τελευταῖοι μνημειώδεις λιβελλοὶ τοῦ Νίτσε: ὅπως ὁ Ξέρξης διάταξε νὰ μαστιγώσουν τὴν ἀναίσθητη κι' ἀτίθαση θάλασσα, ἔτσι κι' αὐτὸς θέλει μὲ μιὰ τόσο τρελλὴ παλληκαριά νὰ ἐρεθίσει τὴν κατσουφιασμένη ἀδιαφορία πού τὸν τριγυρίζει. Ὑπάρχει, σ' αὐτὴ τὴν ἐπιμονὴ γι' ἀπάντηση ἐπιθυμία, μιὰ δαιμονιακὴ ἀνησυχία, ἕνας μεγάλος φόβος μήπως δὲ ζήσει πιά τόσο πολὺ πού νὰ ἴδει τὸ ἀποτέλεσμά της. Καὶ νοιώθει κανεὶς ὅτι, ἔπειτα ἀπὸ κάθε χτύπημα τοῦ μαστίγιου, σταματᾷ μιὰ στιγμὴ καὶ γέρνει ἔξω ἀπ' τὸν ἑαυτό του, μὲ μιὰ φριχτὴ ἀνησυχία, γιὰ ν' ἀκούσει τὴν κραυγὴ τῶν θυμάτων του. Μὰ τίποτα δὲν κουνιέται. Καμμιά ἀπάντηση δὲν ἀνεβαίνει ὡς τὴ «γαλάζια» μοναξιά του. Ἡ σιωπὴ εἶναι σάν ἕνα σιδερένιο δαχτυλίδι γύρω ἀπ' τὸ λαιμὸ του, καὶ καμμιά κραυγὴ, οὔτε ἡ φοβερώτερη ἀπ' ὅσες γνώρισε ἢ ἀνθρωπότητα, δὲ θὰ μπορέσει πιά νὰ τὸ σπάσει. Τὸ νοιώθει καλά: κανεὶς Θεὸς δὲ θὰ τὸν λυτρώσει ἀπ' τὴ φυλακὴ τῆς ὑπέρτατης μόνωσης.

Μὰ νὰ πού στίς τελευταῖες του ὥρες μιὰ ἀποκαλυπτικὴ ὀργὴ κυριεύει τὸ πνεῦμα του πού πνέει τὰ λοίσθια. Σάν τὸν τυφλωμένο Πολύφημο, ρίχνει οὐρλιάζοντας γύρω του ὀλόκληρους βράχους χωρὶς νὰ βλέπει ἂν πετυχαίνουν τὸ στόχο. Κι' ἀφοῦ δὲν ἔχει κανένα νὰ ὑποφέρει καὶ νὰ αἰσθάνεται μαζί του, πάει νὰ κάνει τὸν ἑαυτό του ν' ἀπορήσει μὲ τὴν ἴδια του δύναμη. Σκότωσε ὄλους τοὺς Θεοὺς κι' ἔχει θεοποιηθεῖ ὁ ἴδιος: «δὲν πρέπει νὰ γίνουμε οἱ ἴδιοι θεοὶ γιὰ νὰ δειχτοῦμε ἄξιοι μιᾶς τέτοιας δουλειᾶς;» Γκρέμισε ὄλους τοὺς βωμούς. Νὰ γιατί ἔχτισε ὁ ἴδιος τὸ βωμὸν του, τὸ «Ecce Homo», γιὰ νὰ δοξολογεῖται ὁ ἴδιος, αὐτὸς πού κανεὶς δὲν τὸν δοξολογεῖ, γιὰ νὰ

γιορτάζει τον έαυτό του, που κανείς δεν τον γιορτάζει. Στιβάζει τις πιο μεγάλες πέτρες της γλώσσας. Άκούει κανείς ν' άντηχούν σφυριές, όπως ποτέ δεν άντηχησαν σ' αυτό τον αιώνα. Τραγουδάει μ' ένθουσιασμό το πένθιμο τραγούδι του της μέθης και της έξαψης, τον Παιάνα των πράξεών του και των νικών του. Σά νά κατεβαίνει ένα λυκόφως γεμάτο βουητό και ταραχή, όπως όταν ή θύελλα έρχεται. Έπειτα τον άκούνε νά βγάξει ένα γέλοιο δυνατό, άνατριχιαστικό,

Ο ΧΟΡΟΣ ΠΑΝΩ ΑΠ' ΤΗΝ ΑΒΥΣΣΟ

"Αν κοιτάξεις για καιρό μιάν άβυσσο, κι' ή άβυσσος σε κοιτάζει επίσης.

Οι πέντε μήνες του φθινόπωρου του 1888, ή τελευταία δημιουργική περίοδος του Νίτσε, είναι μοναδικοί στά χρονικά της φιλολογικής παραγωγής. Ποτέ ίσως, σ' ένα τόσο μικρό χρονικό διάστημα, ένα μονάχο πνεύμα δε θα σκέφτηκε τόσο πολύ, με τρόπο τόσο όρμητικό, άδιάκοπα, ύπερβολικά, ριζικά. Ποτέ ένα γήινο μυαλό δεν κυριεύτηκε όμοια άπ' τις ιδέες, δε γέμισε τόσο από εικόνες, δεν πλημμύρισε από μουσική, όσο το μυαλό του Νίτσε, το σημαδεμένο από τη Μοίρα. Η διανοητική ιστορία όλων των χρόνων, στην τόση έκτασή της, δε μάς δίνει κανένα άλλο παράδειγμα τέτοιας άφθονίας, τέτοιας έκστασης από άδιάκοπα μεθύσια, τέτοιας φανατικής μανίας για δημιουργία. Μόνο, ίσως, κοντά του και το ίδιο έτος, στο ίδιο μέρος, κάποιος ζωγράφος «δοκιμάζει» νά πετύχει μιá παραγωγή τόσο βιαστική που νά συγχέεται πιά με την τρέλλα: στον κήπο του της Arles και στο φρενοκομείο του, ο Van Gogh ζωγραφίζει με την ίδια γοργότητα, με το ίδιο έκστατικό πάθος για το φώς, με την ίδια μανιασμένη δημιουργική άφθονία. Μόλις τελείωσε έναν άπ' τους πίνακές του με το ζωηρό φώς, και νά που οι γραμμές του τραβιώνται γρήγορα σ' ένα καινούργιο πανί, χωρίς κανένα

τρελλό, κάτι σαν χαρούμενο παραλήρημα άπελπισμένου που σάς ραγίζει την ψυχή: είναι το τραγούδι του «Esce Homo». Άλλ' αυτό το τραγούδι γίνεται όλοένα πιο άπότομο, τά γέλια άντηχούν όλοένα πιο διαπεραστικά μέσα στις σιωπηλές παγωμένες έκτάσεις και, σά νάχει γίνει έξω φρενών, ο τραγουδιστής σηκώνει τά χέρια και το πόδι του σκιρτά διθυραμβικά. Έπειτα, ξαφνικά, άρχίζει το χορό, αυτό το χορό πάνω άπ' την άβυσσο, — την άβυσσο του έκμηδενισμού του ίδιου.

δισταγμό, κανένα σχέδιο, καμμιά συλλογή. Δημιουργεί σά νά του ύπαγορεύουν, με μιá ζωηρότητα και μιá γρηγοράδα του ματιού διαβολική, σε μιάν άτέλειωτη διαδοχή καινούργιων άπόψεων. Οι φίλοι που άφησαν έδω και μιάν ώρα τον Van Gogh στο καβαλέτο του, παραξενεύονται πολύ που τον βλέπουν, γυρίζοντας, νάχει τελειώσει ένα δεύτερο πίνακα και — δίχως διακοπή — με το πινέλο ύγρό και τά μάτια άναμένα, ν' άρχίζει έναν τρίτο: ο δαίμονας που τον κρατάει άπ' το λαιμό δεν άνέχεται ν' άνασάνει μιá μονάχα στιγμή, χωρίς νά ρωτάει — ο σύντροφος του Ιλίγγου — αν δεν παραλύει έτσι το σώμα που άγκομαχάει και φλέγεται κάτω άπ' τή δύναμή του. Με τον ίδιο άκριβώς τρόπο ο Νίτσε δημιουργεί έργο πάνω σ' έργο, χωρίς άνάπαυση, χωρίς νά πέρνει άναπνοή, με την ίδια ζωηρότητα και την ίδια γρηγοράδα που σαν κι' αυτές δε βρίσκονται όμοιες. Δέκα μέρες, δεκαπέντε μέρες, τρεις βδομάδες, νά πόσο χρειάζεται για τά τελευταία του έργα: σύλληψη, δούλεμα, γέννηση, παρυσίαση και τελική έπεξεργασία, όλ' αυτά ξεπηδοθν άπότομα σαν άστραπή. Δεν ύπάρχει εκεί περίοδος έπώασης, στιγμές άνάπαυσης, έρευνες, δισταγμοί, άλλαγές και διορθώ-

σεις. Όλα είναι μεμιās τέλεια, όριστικά, άμετάβλητα, φλογερά μαζί και παγωμένα. Ποτέ κανένα μυαλό δεν άνέβασε σε μιá τόσο ψηλή και τόσο διαρκή ήλεκτρική τάση τις τελευταίες δονήσεις του λόγου του. Ποτέ ή σύνδεση των λέξεων δεν έγινε με γοργότητα τόσο μαγική. Το δράμα την ίδια στιγμή γίνεται λόγος, ή ιδέα φωτίζεται τέλεια και, παρ' όλη αυτή τη γιγάντια άφθονία, κανείς δεν αισθάνεται τον κόπο ή την προσπάθεια που άπαιτήθηκαν: ή δημιουργία έπαψε από καιρό νάναι μιá πράξη, μιá δουλειά. Είναι άπλά ένα πάρεργο, μιá παρεμβολή άνώτερων δυνάμεων. Αυτός, που μέσα του δονείται το πνεύμα, δεν έχει άνάγκη παρά νά σηκώσει τά μάτια, αυτά τά μάτια που βλέπουν μακριά και «σκέπτονται μακριά», κι' άμέσως βλέπει (σαν τον Hoelderlin στο τελευταίο του πέταγμα προς τις μυθικές όνειροπολήσεις) γιγάντια διαστήματα χρόνου στο παρελθόν και στο μέλλον: κι' αυτός που κατέχεται άπ' το δαιμόνιο της καθαρότητας, τά βλέπει με μιá δαιμονική καθαρότητα μες στο είναι του. Δεν έχει παρά ν' απλώσει το χέρι, το δυνατό και γρήγορο χέρι του, για νά τ' άρπάξει. Και μόλις τ' άρπάζει, νά που αυτά γεμίζουν από εικόνες, συγκλονιζόμενες από μουσική, ζωντανές κι' έμψυχμένες. Κι' αυτός ο χείμαρρος των ιδεών και των εικόνων δε σταματά ούτ' ένα δευτερόλεπτο σ' όλες αυτές τις πραγματικά ναπολεόντειες ήμέρες. Το πνεύμα έδω είναι πλημμυρισμένο, κυριεμένο από μιá πρωτόγονη δύναμη: «Ο Ζαρατούστρας έχει όρμησει καταπάνω μου.» Αισθάνεται πάντα μιá γερή έκπληξη όταν βρίσκεται άφωπλισμένος μπρός σε κάτι πιο δυνατό άπ' τον έαυτό του, για το όποιο μιλάει σαν κάποιο μέρος του πνεύματός του, ένα πρόχωμα καμωμένο από λογική κι' όργανική άμυνα, νάχε παρασυρθεί από ένα ποτάμι που τώρα πέφτει με μανία πάνω σ' αυτό το αδύνατο και άλαζονικά στερημένο από κάθε επιθυμία όν. «Ίσως ποτέ νά μη γεννη-

θηκε ένα πράγμα από όμοιο ξεχείλισμα δύναμης», λέει ο Νίτσε έκστατικά, μιλώντας για τά τελευταία του έργα. Μά ποτέ δεν τολμάει νά πει ότι ή ίδια του δύναμη ήταν αυτή που δούλευε μέσα του και τον κατάστρεφε. Άπεναντίας νοιώθει τον έαυτό του σά μεθυσμένο, νοιώθει με κάποια εύλάβεια πώς είναι μόνο «ό τηλεβόας για προστάγματα που έρχονται από τον άλλο κόσμο» και πώς κατέχεται σαν άγιος από ένα τρανό δαιμόνιο.

Μά ποιός θα τολμήσει νά περιγράψει αυτό το θαύμα της έμπνευσης, τά άγκομαχητά και τó ρίγη αυτής της φουρτουνιασμένης παραγωγής, που λυσσάει χωρίς διακοπή πέντε μήνες, άφοϋ ο ίδιος, στον ένθουσιασμό της εύγνωμοσύνης του, στη φωτισμένη δύναμη των πραγμάτων που προόλιγου έζησε, το περιέγραψε; Δε μπορούμε παρά ν' αντιγράψουμε αυτή τη σελίδα της πρόζας που σέρνει άστραπές, καθώς την έγραψε ο ίδιος: «Είχε κανείς, στο τέλος του 19ου αιώνα, μιá ξεκάθαρη ιδέα γι' αυτό που οι μεγάλοι ποιητές καλοόσαν έμπνευση; Άν όχι, θά πώ έγώ τί είναι. Δίχως τό παραμικρό υπόλειμμα δεισιδαιμονίας, κανείς δε θά μπορούσε στ' αλήθεια νά τινάξει από πάνω του την πεποίθηση πώς είναι — τίποτα λιγώτερο, τίποτα περισσότερο — μιá ένσάρκωση, ένας τηλεβόας, ένας μεσάζων για έπικοινωνία με άνώτερες δυνάμεις. Μονάχα ή έννοια που έχουμε για την αποκάλυψη, για κάποια λεπτότητα κι' ασφάλεια άνείπωτη, για κάτι που άκούγεται και φαίνεται έξαίσια, για κάποιο πράγμα που σάς ταραίζει και σάς άναστατώνει ως τά κατάβαθα του είναι σας, μάς δίνει μιá ιδέα του πράγματος. Το άκούει κανείς, χωρίς νά επιθυμεί ν' άκούει. Το δέχεται χωρίς νά ρωτά ποιός το δίνει. Μιá σκέψη ξεπετιέται φωτεινή σαν άστραπή, αναπόφευκτα, χωρίς τίποτε το άμφίβολο στη μορφή της. Η προτίμηση ή δική μου ποτέ δεν είχε θέση. Μιá έκσταση, που ή φοβερή της όρμη χάνεται καμμιά φορά σ' ένα χείμαρρο δακρύων, και

πού εξαιτίας της τὸ βήμα άλλοτε εἶναι βιαστικό κι' άλλοτε ἀργό· ἕνας τρόπος νὰ βρῆκεται κανεὶς ἔξω ἀπ' τὸν ἑαυτό του μὲ τὴν πολὺ ξεκάθαρη συναίσθηση μιᾶς ἀτέλειωτης κρυάδας καὶ μιᾶς ἀτέλειωτης τρεμούλας πού φτάνει ὡς τίς φτέρνες· μιὰ ἀπέραντη εὐτυχία, ὅπου τὰ πιὸ ὀδυνηρὰ καὶ τὰ πιὸ σκοτεινὰ πράγματα δὲ γίνονται καμμιά διάθεση ἀντίστασης, μὰ φαίνονται ἀπαραίτητα κι' ἀναγκαῖα, σὰν ἕνα συμπληρωματικό χρώμα στὴ μέση αὐτῆς τῆς φωτοπλημμύρας· ἕνα ἔνστικτο ρυθμικῶν ἀναλογιῶν πού ἀγκαλιάζουν ἀπέραντα διαστήματα, ὅπου ἀπλώνονται οἱ μορφές,—ἢ ἀπόσταση, ἢ ἀνάγκη· ἕνος πλατειοῦ ρυθμοῦ, εἶναι πάνω κάτω τὸ μέτρο τῆς δυνάμης τῆς ἐμπνευσης, ἕνα εἶδος ἀντίβαρου στὴν πίεση καὶ τὴν ὀρμὴ τῆς... «Ὅλα περνοῦν κατὰ βάθος ἀθέλητα, σ' ἕνα ξεχειλισμα τοῦ αἰσθήματος τῆς λευτεριάς, τοῦ ἀπόλυτου, τῆς δυνάμης, τῆς θεότητος... Τὸ πιὸ χαρακτηριστικό εἶναι ἢ ἀνάγκη τῆς εἰκόνας, τῆς μεταφορᾶς τῆς ἔννοιας. Δὲ λογαριάζει πιά κανεὶς τί εἶναι μιὰ εἰκόνα ἢ μιὰ μεταφορὰ τῆς ἔννοιας. Τὸ κάθε τί παρουσιάζεται σὰν ἢ πιὸ ἄμεση ἔκφραση, ἢ πιὸ σωστή, ἢ πιὸ ἀπλή. Θάλεγε κανεὶς στ' ἀλήθεια, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε μιὰ κουβέντα τοῦ Ζαρατούστρα, πῶς τὰ ἴδια τὰ πράγματα ἔρχονται καὶ προσφέρονται γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν τὴ μεταφορὰ τῶν ἐννοιῶν. («Ἐδῶ ὅλα τὰ πράγματα ἔρχονται ὑπάκουα στὸ μάθημά σου καὶ σὲ χαίρουν γιὰτί θέλουν ν' ἀνέβουν στὴ ράχη σου. Ἐδῶ καβαλλικεύεις πάνω στὴν κάθε παραβολὴ γιὰ νὰ πᾶς στὴν κάθε ἀλήθεια. Ἐδῶ σοῦ ἀνοίγονται ἀμέσως ὅλοι οἱ λόγοι τοῦ ὄντος κι' ὅλα τὰ στολίδια τοῦ λόγου. Τὸ κάθε τί θέλει ἐδῶ νὰ γίνῃ λόγος, τὸ κάθε τί πού «ἔγινε κάτι» θέλει νὰ τὸ μάθεις νὰ μιλάει.») Αὐτὴ εἶναι ἢ πείρα μου γιὰ τὴν ἐμπνευση. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θάπρεπε νὰ γυρίσω χιλιάδες χρόνια πίσω γιὰ νὰ βρῶ κάποιον πού θάχε τὸ δικαίωμα νὰ μοῦ πεῖ: —Κι' ἢ δικιά μου ἐπίσης.»

Σ' αὐτὸν τὸ μεθυστικό τόνο τῆς μακαριότητος, σ' αὐτὸ τὸν ὕμνο πρὸς τὸν ἑαυτό του, τὸ ξέρω, οἱ γιατροὶ διαβλέπουν σήμερα τὴν εὐφορία, τὸ αἶσθημα τῆς τελευταίας ἡδονῆς τοῦ μελλοθάνατου, σὰν στίγμα μεγαλομανίας, αὐτῆς τῆς ἐξυψώσεως τοῦ ἐγὼ πού εἶναι τυπικὴ σὲ ἄρρωστα μυαλά. Μὰ, ρωτάω, πότε ἢ κατάσταση τοῦ δημιουργικοῦ μεθύσιου «σκαλιστήκε» γιὰ τὴν αἰωνιότητα μὲ ὁμοία διαμαντένια καθαρότητα; Γιατί ἐκεῖ εἶναι τὸ μοναδικὸ καὶ ἀνήκουστο θαῦμα τῶν τελευταίων ἔργων τοῦ Νίτσε: ἕνας ὑπέρτατος βαθμὸς καθαρότητος συνοδεύει ὑπνοβατικὰ τὸν ὑπέρτατο βαθμὸ τοῦ μεθύσιου καὶ γλυστροῦν σὰν ἔρπετὰ καθὼς γλεντοῦν μὲ τὴ σχεδὸν κτηνώδη τους δύναμη. Συνήθεια εἶναι οἱ φρενιασμένοι, πού ὁ Διόνυσος μέθυσε τὴν ψυχὴ τους, ν' ἀχρῶν τὰ χεῖλια χοντρά κι' ἢ κουβέντα τους ν' ἀνασκατείνῃ. «Ὅπως σὲ ὄνειρο, οἱ ἐκφράσεις τους εἶναι ταραγμένες.» Ὅλοι αὐτοὶ πού κοίταξαν τὴν ἄβυσσο, ἔχουν τὸν τόνο τὸν Ὀρφικό, τὸν Πυθιακὸ καὶ μυστηριώδη τόνο μιᾶς γλώσσας τοῦ ἄλλου κόσμου, πού μόνον μιὰ προαίσθηση φοβερὴ ἔχουν γι' αὐτὴν οἱ αἰσθήσεις μας, ἐνῶ τὸ πνεῦμα μας δὲν τὴν καταλαβαίνει καθόλου. Μὰ ὁ Νίτσε ὁ ἴδιος, κρατᾶει μιὰν ἐξαιρετικὴ καθαρότητα στὴν ἔξαρσή του καὶ ὁ λόγος του μένει ἀδιάκοπα σκληρὸς καὶ κοφτερὸς ἀνάμεσα σ' ὅλες τίς φλόγες τοῦ μεθύσιου. Ἴσως νὰ μὴν ὑπῆρξε ἀκόμη ὄν πού νὰ κατακύλησε στὸ βάθος τοῦ βαράθρου τῆς τρέλλας μὲ τόση ψυχραιμία καὶ καθαρότητα, μὲ τόση λογικὴ καὶ τόση ἡρεμία: ἢ ἔκφραση τοῦ Νίτσε δὲν εἶναι (σὰν τοῦ Hoelderlin, σὰν τῶν μυστικιστῶν καὶ τῶν πυθιαστῶν) ἀλλαγμένη καὶ σκοτεινὴ ἀπ' τὸ μυστήριο. Ἀπεναντίας, ποτὲ δὲν ὑπῆρξε πιὸ ἀληθινὴ παρὰ σὲ τελευταία του δευτερόλεπτα, θὰ μπορούσε μάλιστα νὰ πεῖ κανεὶς πῶς φωτίστηκε ἄπλετα ἀπ' τὸ μυστήριο. Εἶναι ἀλήθεια πῶς κάποιον ἐπικίνδυνον φῶς λάμπει ἐκεῖ. Ἐχει τὴ φάνταστικὴ κι' ἄρρωστη λάμψη ἕνος «ἡλίου τοῦ μεσονυχτιοῦ», πού

ἀνατέλλει κατακόκκινος πάνω ἀπ' τὰ παγόβουνα. Εἶναι ἕνα φῶς τῆς ψυχῆς πού στὴ μοναδική του μεγαλοπρέπεια κάνει νὰ γεννιέται τὸ ρίγος. Δὲ θερμαίνει, μὰ τρομάζει: δὲ βοηθεῖ, μὰ σκοτώνει. Ὁ Νίτσε δὲ σύρθηκε στὴν ἄβυσσο ἀπ' τὸ σκοτεινὸ ρυθμὸ τοῦ αἰσθήματος, ὅπως ὁ Hoelderlin, οὔτε ἀπὸ ἕνα κόμμα μελαγχολίας: ἐξαντλήθηκε ἀπ' τὸ ἴδιο τοῦ φῶς,—σὰ νὰ τὸν χτύπησε ὁ ἥλιος, ἕνας ἥλιος ἐξαιρετικὰ καυτερός καὶ φωτεινός,—ἀπὸ ἕνα φλογερὸ κι' ἀνυπόφορο ἀναγάλλισμα. Ἡ ἐκμηδένιση τοῦ Νίτσε εἶναι ἕνα εἶδος θανάτου ἀπὸ φῶς, μιὰ ἀπανθράκωση τοῦ πνεύματος ἀπ' τὴν ἴδια του φλόγα.

Ἀπὸ καιρὸ αὐτὲς οἱ πολὺ δυνατὲς καθαρότητες κάνουν νὰ πάλει ἢ καρδιά του καὶ τὸν ἀγκαλιάζουν. Ὁ ἴδιος, στὴ μαγικὴ του προγνωστικὴ δύναμη, τρομάζει συχνὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀφθονία τοῦ φωτός ποῦρχεται ἀπὸ ψηλά, κι' ἀπὸ τὰ ἄγρια ἀναγαλλιάσματα τῆς ψυχῆς του. «Οἱ ὀρμές τοῦ αἰσθήματός μου μὲ κάνουν νὰ ριγῶ καὶ νὰ γελάω.» Μὰ τίποτα δὲ μπορεῖ πιά νὰ ἐμποδίσει αὐτὸ τὸ ρεῖμα τῆς ἔκστασης, αὐτὸ τὸ στρόβιλο τῶν σκέψεων πού κατεβαίνουν ἀπ' τὸν οὐρανὸ σὰ γερᾶκια καὶ πού θορυβοῦν γύρω του, ἠχηρὲς καὶ γεμάτες ἀντίλαλο, μέρα-νύχτα, νύχτα-μέρα, ὥρα τὴν ὥρα, ὥσπου τὸ αἷμα του πάει νὰ σπάσει τὰ μηνίγγια του. Τὴ νύχτα, ἢ χλωράλη τὸν παρηγορεῖ ρίχνοντας πάνω του ἕνα ἀδύνατο σκέπασμα—τὸν ὕπνο—ἐνάντια στὸ θορυβώδες ἐρχομὸ τῶν δραμάτων. Μὰ τὰ νεῦρα του εἶναι σὰν πυρωμένα σύρματα: ὀλόκληρο τὸ εἶναι τοῦ γίνεται ἠλεκτρισμὸς καὶ φῶς τρεμουλιαστό, φλογερὸ καὶ δυνατὸ σὰν ἀστροπελέκι.

Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐκπλαγοῦμε ἂν, σ' αὐτὸ τὸ στρόβιλο τῶν τόσο γρήγορων ἐμπνεύσεων, σ' αὐτὸ τὸ ἀδιάκοπο ἀνάβρυσμα σκέψεων πού φέρνουν ἴλιγο, χάνει τὴ συνάφεια μὲ τὴ στερεὰ γῆ, κι' ἂν, πειραζόμενος ἀπ' ὅλα τὰ δαιμόνια τοῦ πνεύματος, ὁ Νίτσε δὲν ξέρει πιά ποιὸς εἶναι κι' ὁ ἴδιος, δὲ

νοιώθει πιά τὰ σύνορά του, ὁ ἀπεριόριστος; Ἀπὸ καιρὸ τώρα (ἀφ' ὅτου αἰσθάνεται πῶς ὑπακούει σὲ ἐπιταγὲς τῶν ἀνωτέρων δυνάμεων κι' ὄχι στὸ ἐγὼ του) τὸ χέρι του ἀρνεῖται νὰ βάζει κάτω ἀπ' τὰ γράμματά του τὸ ἴδιο τοῦ ὄνομα: Φρειδερίκος Νίτσε. Γιατί ὁ ἔγγονος τοῦ προτεστάντη παστορα τοῦ Ναυμβουργ πρέπει νὰ αἰστανθεῖ στὸ βάθος τῆς ὑπαρξῆς του ὅτι ἀπὸ καιρὸ δὲν εἶναι πιά αὐτὸς πού ζεῖ πράγματα τόσο ἀλλόκοτα, ἀλλὰ μᾶλλον ἕνα ὄν πού δὲν ἔχει ἀκόμα ὄνομα, μιὰ δύναμη ἀνώτερη, ἕνας νέος μάρτυρας τῆς ἀνθρωπότητος. Νὰ γιὰτί δὲν ὑπογράφει τίς τελευταῖες του ἐντολὲς παρὰ μὲ ὀνόματα συμβολικά: «Τὸ τέρας», «ὁ σταυρωμένος», «ὁ Ἀντίχριστος», «ὁ Διόνυσος», ἀφ' ὅτου αἰσθάνεται πῶς εἶναι ἕνα μὲ τίς ἀνώτερες δυνάμεις σ' αὐτὸν τὸν κόσμον καὶ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ὄχι πιά σὰν ἕναν ἄνθρωπον, μὰ σὰ μιὰ δύναμη καὶ μιὰ ἱερὴ ἀποστολή. «Δὲν εἶμαι ἕνας ἄνθρωπος, εἶμαι μιὰ δυναμίτις», «εἶμαι ἕνα γεγονός τῆς Παγκόσμιας Ἱστορίας, πού κόβει σὲ δύο τὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος», φωνάζει μὲ μιὰ μανία νὰ βρῆσει μὲ τὸν πιὸ φοβερὸ τρόπο, μέσα στὴ φριχτὴ σιωπῆ. Ὅπως ὁ Ναπολέων στὴ Μόσχα πού καίγεται, μὲ μπρός του τὸν ἀτέλειωτο χειμῶνα τῆς Ρωσίας καὶ γύρω του τὰ ἄθλια ἀπομεινάρια τοῦ πιὸ δυνατοῦ ἀπ' τοὺς στρατοῦς, δημοσιεύει ἀκόμη τίς πιὸ μεγάλοπρεπες (μέχρι γελοῖότητος) καὶ πιὸ ἀπειλητικὲς προκηρύξεις, ἔτσι κι' ὁ Νίτσε, στὸ πυρωμένο Κρεμλίνο τοῦ μυαλοῦ του, συνθέτει, ἀδύνατος, μὲ τὰ ἀπομεινάρια τῶν σκέψεων του, τοὺς πιὸ ἐκπληκτικούς λίβελλους: διατάζει τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας νὰρθεῖ στὴ Ρώμη γιὰ νὰ τὸν τουφεκίσουν. Καλεῖ τίς Εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις σὲ μιὰ στρατιωτικὴ δράση κατὰ τῆς Γερμανίας, πού ἐπιθυμεῖ νὰ τὴν κλείσει σ' ἕνα σιδερένιο μάγγανο. Ποτὲ μανία περισσότερο ἀποκαλυπτικὴ δὲ ρίχτηκε πιὸ ἄγρια στὸ κενό, ποτὲ τόσο ὑπέροχη βρῆσις δὲν ἔσπρωξε ἕνα πνεῦμα πάνω ἀπ' ὅλα τὰ γήινα πράγ-

ματα. Τὰ λόγια του ἀντηχοῦν σὰ χτυπήματα σφυριοῦ πού πέφτει σ' ὀλόκληρο τὸ οἰκοδόμημα τοῦ κόσμου. Ζητάει ν' ἀλλάξει τὸ ἡμερολόγιο κι' ὑπολογίζει ὄχι πιά ἀπ' τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ, μὰ ἀπ' τὸ φανέρωμα τοῦ Ἀντίχριστοῦ του. Βάζει τὴν εἰκόνα

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο)

του πάνω ἀπ' ὅλες τὶς μορφές ὄλων τῶν ἐποχῶν. Τὸ ἄρρωστο μάλιστα παραμιλητό τοῦ Νίτσε εἶναι ἀκόμη πιὸ μεγάλο ἀπὸ τὸ παραμιλητό ὄλων τῶν ἄλων πού τὸ πνεῦμα τους τυφλώθηκε, —κι' ἐδῶ ἀκόμη, ὅπως παντοῦ, βασιλεύει σ' αὐτὸν ἡ πιὸ θανάσιμη ὑπερβολή.

Μεταφρ. Π. Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

ΟΙ ΦΑΜΠΡΙΚΕΣ

Ἄργα, γλυκὰ καὶ πένθιμα βογγᾶνε
οἱ φάμπρικες στὴν πέρα γειτονιά·
αὐγὴ, βραδάκι, νύχτα, ξεφυσᾶνε,
λιβάνι τῆς δουλειᾶς βγαίνει ἢ καπνιά.
Παιδιά, κορίτσια, γέρους ἀγκαλιάζουν
βαθειὰ στὴ σιδερένια τους κοιλιά·
γι' αὐτές, ψυχές δὲν κλαῖνε, δὲ στενάζουν,
ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει κὰν μιλιὰ.
Χωρὶς καρδιά καὶ μνήμη παραστέκου
τὶς μαῦρες μηχανές μέσ' τὴ βοή,
βογγοῦν, πονοῦν κι' ἐλπίδες πλέκουν,
ἀθῶοι γιὰ τὴ δύστυχη ζωὴ.
Βουβοί, σκυφτοί, κι' ἀράθυμοι γυρνᾶνε
οἱ δόλιοι δουλευτές γιὰ τὴ δουλειά,
κι' ἄργα, γλυκὰ, καὶ πένθιμα βογγᾶνε
οἱ φάμπρικες στὴν πέρα γειτονιά.

ΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΤΣΟΥΜΗΣ

Η ΠΡΟΚΥΜΑΙΑ

— Θέ νὰ μολάρω τὸ καῖκι μου μιά νύχτα
ἀπὸ τῆς πόλης τὴ θαμπὴ τὴν προκυμαία,
καὶ μὲ τὸ σκοτεινὸ μου τ' ὄνειρο σημαία,
δίχως τιμόνι ἀπ' τὸ λιμάνι θ' ἀνοιχτῶ.

Κι' ἂν εἶναι τρικυμία, ἄς πνιγῶ,
καὶ γὰ καὶ τὸ καῖκι μου νὰ λείψω.
Μ' ἀπ' τὴ σκλαβιά τῆς προκυμαίας σας, ν'
στὰ λεύτερα τὰ κύματα ἄς χαθῶ. |ἀνοιξῶ.

— Ὡ! νὰ μὴν ἔρθω πιά στὴν προκυμαία
στῆς προσμονῆς τὸ γάντζο νὰ δεθῶ!
Νὰ φύγω, κι' ὅπου θέλει ἄς συρθῶ.
Νὰ φύγω ἀπ' τὴ ψηλὴν τὴν προκυμαία.

ΤΑΣΟΣ ΛΕΛΑΚΗΣ

Τὸ Σεμινάριο

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας

Στὸ σύγγραμμά του «Ὁ κόσμος πού γεννιέται», ὁ γερμανὸς φιλόσοφος Κάιζερ-λινγκ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἐποχὴ μας στερεῖται, ὅσο καμιά ἄλλη ἴσως, πνευματικότητος, καὶ ὅτι εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς Τεχνικῆς: τῆς τεχνικῆς καταρτίσεως, εἰδικεύσεως, ἀφομοιώσεως καὶ ἐπιδόσεως. Ὁ τύπος, γράφει, ὁ ὁποῖος ἐνσαρκώνει τὸ πνεῦμα τῶν συγχρόνων ἀνθρωπίνων μαζῶν, εἶναι ὁ «σωφέρ», ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ ἓνας «τεχνοποιημένος πρωτόγονος». Ἡ νοοτροπία, οἱ προτιμήσεις, τὸ ἐνδιαφέρον καὶ οἱ γνώσεις τοῦ τύπου αὐτοῦ εἶναι καθαρῶς πρακτικὲς καὶ ὕλιστικες. — ἀδιαφορεῖ δὲ ἐντελῶς γιὰ κάθε πνευματικὴ ἐκδήλωση πολιτισμοῦ.

Μιά δημοσιογραφικὴ ἔρευνα πού ἐγίνε τελευταίως στὸ Παρίσι ἔρχεται νὰ δικαιώσει κατὰ τὸν πιὸ πλήρη τρόπο τὸν Κάιζερ-λινγκ.

Ἡ ἔρευνα αὐτὴ, ἡ ὁποία ἐγίνε μεταξὺ μοδιστῶν, ὀδηγῶν λεωφορείων, γκαρσονιῶν, γραμματοκομιστῶν κλπ. εἶχε ὡς σκοπὸ νὰ ἐξακριβωθεῖ μέχρι ποιοῦ βαθμοῦ οἱ λεγόμενες «εὐρωπαϊκὲς», ἢ καὶ παγκόσμιες, προσωπικότητες τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν εἶναι γνωστὲς στὶς λαϊκὲς μάζες.

Τὸ ἀποτέλεσμά της ἦταν ὅτι καὶ σ' αὐτὴν ἀκόμα τὴ Ville Lumière, τὸ πνευματικὸ δηλαδὴ κέντρο τοῦ κόσμου, καὶ παρὰ τὴν ἐξάπλωση τῆς παιδείας, παρὰ τὶς ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικά, τὰ βιβλία καὶ ὅτιδήποτε ἄλλο μέσο συντελεῖ στὴν καθέρωση μιᾶς φήμης, ἡ ὀλότητα τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, δταν δὲν ἀγνοεῖ ἐντελῶς κι' αὐτὰ ἀκόμη τὰ ὀνόματα τῶν «εὐρωπαϊκῶν προσωπικοτήτων», ἔχει γι' αὐτὲς τὴν πιὸ ἀόριστη — καὶ τὶς περισσότερες φορὲς λανθασμένη — ἰδέα. Ποιητὲς σὰν τὸν Μπωντλαίρ, ἐπιστήμονες σὰν τὴν Κιουρί, γλύπτες σὰν τὸν Μπουρντέλ, ζωγράφοι σὰν τὸν Πικασσό, βιρτουόζοι σὰν τὸν Παδερφέσκυ, φιλόσοφοι σὰν τὸν Μπερξόν, θεατρικὸι συγγραφεῖς σὰν τὸν Πιραντέλλο, ἄνθρωποι, δηλαδὴ, πού ἀποτελοῦν τὴν ἐκφραση τοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους; ὅπως γράφουν οἱ ἐφημερίδες, «σεμνύεται ἡ ἀνθρωπότης», τοὺς εἶναι τόσο ἀγνωστοὶ ὅσο θὰ ἦταν καὶ γιὰ τοὺς

τελευταίους ἀνθρωποφάγους τῆς Ἀφρικής. Στὸ δημοσιογράφο πού ἔκανε τὴν ἔρευνα, οἱ ἐρωτώμενοι ἀπαντοῦσαν συνεχῶς, ἀδιστακτικῶς, φλεγματικῶς καὶ συντόμως: «C'est-à-dire pas!» «Ἐνας μόνον, ἓνας γραμματοκομιστής, ἤξερε τὸ ὄνομα ἐνός ἀπ' αὐτούς, τοῦ Μπωντλαίρ, κι' αὐτὸ γιὰτί... πῆγαινε γράμματα στὴν «ὁδὸν Καρόλου Μπωντλαίρ, ἀλλὰ δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ πεῖ τί ἦταν. Συμπέρανε μόνον, ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τοῦ εἶχε δοθεῖ ἓνας δρόμος, ὅτι θὰ ἦταν κανένας στρατηγὸς ἢ κανένας... «μεγάλος ἐφευρέτης!»

Ἴδου μιά διαπίστωση ἱκανὴ ν' ἀπογοητεύσει, ἂν ὄχι νὰ ἀηδιάσει, ὅσους ἀνῆκουν στὸν κύκλο τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκταση καὶ τὴ σημασία τῆς φήμης πού ὀνειρεύονται καὶ μοχθοῦν ν' ἀποκτήσουν... ἔλλειπει ἄλλου πρακτικωτέρου κέρδους. Ὅσοδήποτε κι' ἂν διαπρέψουν, ἢ φήμη τους δὲν θὰ ξεπεράσει ποτὲ ἓνα μικρὸ κύκλο ἀνθρώπων — εἰδικῶν κι' ἐγκυκλοπαιδικῶν — καὶ τ' ὄνομά τους δὲ θὰ γίνε ποτὲ κτῆμα τοῦ μεγάλου πλήθους. Θὰ μείνουν πάντα οἱ ἄγιοι ἐκεῖνοι πού λατρεύονται σὲ μικρὰ ἐξωκλήσια καὶ τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα καὶ τὸ βίβλιον οἱ παπᾶδες μόνον καὶ οἱ πολὺ θεοσεβεῖς. Δὲν θὰ γίνουν ποτὲ οἱ καθολικὲς θεότητες στὶς ὁποῖες τὰ πλήθη καίνε λίβανον καὶ σμύρναν. Καθολικὲς θεότητες γιὰ τὴν ἐποχὴ μας εἶναι ἄλλοι. Εἶναι οἱ μποξέρ, οἱ ἀστέρες τῆς ὀθόνης, οἱ μεγάλοι βιομήχανοι καὶ οἱ μεγάλοι κακοῦργοι. Πραγματικά, στὴν ἔρευνα πού ἀνέφερα δὲν ὑπῆρξε οὔτε ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐρωτηθέντας ὁ ὁποῖος ν' ἀγνοοῦσε τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἰδιότητα τοῦ μεγάλου βιομηχάνου αὐτοκινήτων Σιτροέν, τοῦ ἄλλοτε πρωταθλητοῦ τῆς πυγμαχίας Καρπαντιέ, τοῦ κακοῦργου Λαντρυ...

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

Ἑταιρεία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν

Στὶς 4 τοῦ Ἀπρίλη — ἴσως ἡ ἡμέρα μείνη ἱστορικὴ — μαζεύτηκαν στὰ γραφεῖα τοῦ «Κύκλου» καμμιὰ σαρανταριά λογοτέχνες κι' ὀρκίσθησαν πὼς τὰ ψέμματα τῆς λειώσαν κι' αὐτὴ τὴ φορὰ εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ ἰδρῦσουν Ἑταιρεία. Ὑπόγραψαν, ἐννοεῖται, ἓνα πρακτικὸ καὶ διόρισαν Ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ συντάξῃ τὸ καταστατικόν, κι' ἄλλη γιὰ νὰ διοικῇ τὴν Ἑταιρεία ὡς νὰ

γίνουν οἱ ἀρχαιρεσίες της. Τελοσπάντων, ἀκόμα μιὰ ἀπόπειρα. Μπορεῖ ὅμως κανεὶς νὰ ἐλπίζει πὼς αὐτὴ δὲν θάχη τὴν τύχη τῶν ἄλλων, γιατί βγήκε ἀπ' τὴ μέση ἡ μεγαλύτερη δυσκολία, ἕνας ἀληθινὸς σκόπελος. Ἦταν ὁ ἐξῆς: Πὼς θὰ μπορούσαν νὰ συνεννοηθοῦν, νὰ συμφωνήσουν, νὰ ὁμοιοήσουν, νὰ συναδελφωθοῦν τόσο ἀσυμβίβαστοι ἄνθρωποι, ὅπως εἶναι παντοῦ καὶ παντα οἱ λογοτέχνες; Ἔχουν, βλέπετε, ἰδέες καὶ τοὺς χωρίζουν οἱ ἰδέες τους—γλωσσικές, αἰσθητικές, κοινωνικές. Ἄλλοι εἶναι καθαρουμεσιάνοι, ἄλλοι μικτοί, ἄλλοι δημοτικιστὲς μετριοπαθεῖς, ἄλλοι δημοτικιστὲς τῶν ἄκρων. Αὐτοὶ λατρεύουν τὸν Παλαμᾶ κι' ἐκεῖνοι δὲν μποροῦν νὰ τὸν ἀκούσουν. Ἄλλοι εἶναι συντηρητικοί, ἄλλοι ἀριστερίζουν ἀπλῶς κι' ἄλλοι ἔχουν τὸν κομμουνισμό γιὰ θρησκεία. Τὶ ἀντιθέσεις καὶ τί ἀντιγνωμίες!

Ἰδέες ὅμως χώριζαν καὶ τοὺς θεατρικούς συγγραφείς. Λογοτέχνες δὲν εἶναι κι' αὐτοί; Κι' ὅμως ἀπὸ χρόνια ἔχουν ἰδρύσει καὶ διατηροῦν τὸ σωματεῖο τους. Ὁ Χόρν — φαντασθῆτε — συμφωνότατος μετὸν Ποταμιᾶνο, ὁ Λάσκαρης μετὸν Μελά, ὁ Συναδινὸς μετὸν Μπόγρη. Γιατί; Γιατί, ἀπλούστατα, ἔβαλαν κατὰ μέρος κάθε ἰδέα κι' ἀποφάσισαν νὰ κάμουν ἕνα σωματεῖο καθαρῶς ἐπαγγελματικό. Γιὰ νὰ προστατεύῃ τὰ κοινὰ ἐπαγγελματικὰ τους συμφέροντα, καὶ τὰ ἠθικὰ βέβαια — γιατί ὑπάρχουν καὶ τέτοια κοινὰ γιὰ ὄλους, μαλλιαροὺς καὶ γλωσσασμύντορες, παλαικοὺς στὴν τέχνη καὶ νεωτεριστὲς, κομμουνιστὲς καὶ συντηρητικὸς—ἀλλὰ προπάντων τὰ ὑλικά.

Ἀπὸ τὴ στιγμή πού πήραν αὐτὴ τὴ φρόνιμη ἀπόφαση οἱ θεατρικοὶ συγγραφείς, τὸ σωματεῖο τους ἰδρύθηκε ἀτράνταχτο. Τριάντα τώρα χρόνια διατηρεῖται, καὶ προοδεύει, καὶ ἀκμάζει. Καὶ μπορούμε νὰ πούμε πὼς ἡ θέση τοῦ ἑλληνα θεατρικοῦ Συγγραφέα βελτιώθηκε σημαντικά, κι' ἀπὸ ἠθικὴ κι' ἀπὸ ὑλικὴ ἀποψη, ἀφότου ὑπάρχει αὐτὴ ἡ Ἐταιρεία, πού καὶ νόμους σχετικὸς προκάλεσε, καὶ συμβάσεις μετὰ ξένα κράτη ἐνέργησε νὰ συνομολογηθοῦν, καὶ τίς σχέσεις τῶν μελῶν της με τοὺς θεατρῶνες ἔκανόνισε μιὰ γιὰ πάντα, καὶ τὰ κάθε λογῆς συμφέροντά τους προστατεύει σὲ τρόπο, ὥστε ἕνας θεατρικός συγγραφέας, πού εἶναι καὶ μέλος τῆς Ἐταιρείας—ἀκόμα κι' ἂν... δὲν πληρώνη ταχτικά τὴ συνδρομὴ του—μπορεῖ νὰ κοιμᾶται σήμερὰ ἡσυχος, πὼς κανένας δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἐκμεταλλευθῆ καὶ νὰ τὸν ἀδικήσῃ. Καὶ νὰ θέλῃ ἀκόμα ὁ ἴδιος—αὐτὸ εἶναι τὸ νόστιμο—δὲν μπορεῖ εὐκολὰ νὰ ρθῆ σὲ συμβιβασμὸ με τοὺς ἀντίθετους, νὰ χάριση, νὰ παραβλέψη, νὰ συχωρέσῃ, γιατί τοῦ τὸ ἀπαγορεύει ὁ κανονισμὸς, δηλαδὴ ἡ συναδελφικὴ ἀλληλεγγύη.

Ἴσως παρασταίνω τὰ πράγματα πὶο τέλεια ἀπ' ὅσο εἶναι στὴν πραγματικότητα.

Ἴσως κι' ἡ θεατρικὴ Ἐταιρεία νὰ μὴν κάνῃ ὅλα ὅσα ἔπρεπε, εἴτε ἀπὸ ἀμέλεια, εἴτε κι' ἀπὸ ἀδυναμία (οἱ ἀντίθετοι, βλέπετε, εἶναι τόσο δυνατοί). Ἀλλὰ ὅτι ἔκαμε καὶ κάνει πολλά, κανένας δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὸ ἀρνηθῆ. Ἐγὼ τουλάχιστο, προσωπικῶς, ὄχι μόνο δὲν ἔχω παράπονο, ἀλλὰ εἶμαι καὶ πολὺ εὐχαριστημένος. Πόσες φορές ἡ Ἐταιρεία δὲν μοῦ ἔλυσε διαφορὰς με θεατρῶνες, πού μόνος μου θάταν ἀδύνατο νὰ τίς λύσω. Πόσες φορές δὲν ἐούστησε καὶ δὲν ἔστειλε ἔργα μου στὸ ἐξωτερικό, πού μόνος μου πάλι δὲν θὰ τὰ ἔκανα ποτέ. Κι' ἐνῶ τὰ παλιὰ χρόνια μόνο οἱ μεγάλοι θίασοι μοῦ ἔστειναν ποσοστὰ δταν ἔπαιζαν ἔργα μου στὴν περιοδεία, σήμερα μοῦ στέλνουν ἀκόμα καὶ τὰ μπουλούκια πού παίζουν σὲ χωριά. Τὰ ποσὰ δὲν εἶναι βέβαια μεγάλα, εἶναι ὅμως συχνά, καὶ μπροστὰ στὸ μηδὲν τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τὸ ποσὸν πού σχηματίζουν στὸ χρόνο εἶναι κι' αὐτὸ κάτι τί.

Ἄν λοιπὸν κι' οἱ Λογοτέχνες ἀποφάσισαν εἰλικρινῶς νὰ κολουθήσουν τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ παράδειγμα τῶν θεατρικῶν καὶ, ξεχνώντας κάθε λογοτεχνικὴ διάσταση κι' ἀντιγνωμία, νὰ συσσωματωθοῦν καὶ νὰ δελφωθοῦν ὡς ἐπαγγελματίες, ἡ Ἐταιρεία τους θὰ στερεώσῃ καὶ θὰ εὐδοκιμήσῃ. Τὸ εὐχομαί ἀπ' τὴν καρδιά μου, γιατί μοῦ φαίνονται ἀνυπολόγιστα τὰ καλά πού μπορούν νὰ προκύψουν γιὰ τοὺς λογοτέχνες ἀπὸ μιὰ τέτοια συσσωμάτωση. Κι' ὅπως εἶπα στὴν ἀρχὴ, τὸ ἐλπίζω. Γιατί στὴν πρώτη συγκέντρωση πού παρευρέθηκα, παρατήρησα πολὺ διαφορετικὸ πνεῦμα ἀπὸ κείνο πού εἶχα παρατήρησῃ ἄλλοτε σ' ἄλλες. Κι' ἂν ἡ πὶο μεγάλη δυσκολία βγήκε πραγματικῶς ἀπὸ τὴ μέση, οἱ ἄλλες, πού θὰ παρουσιασθοῦν κατόπι, θὰ εἶναι ἀσήμαντες. Γιατί καθένας θὰ ἔχη ἀναγνωρίσει πὼς ἕνα ὑπέρτατο συμφέρον τοῦ ἐπιβάλλει νὰ θεωρῆ συνἀδελφὸ του κι' ἀδελφὸ του στὴν Ἐταιρεία κι' ἐκείνον πού, ἀπὸ ἀντίθεση ἰδεῶν, δὲν μπορεῖ νὰ τὸν βλέπῃ ἀπὲξ οὔτε... ζωγραφιστό.

Γρ. Β.

Ἡ «Ἀλληλογραφία» καὶ οἱ νέοι

Οἱ ἐρωτήσεις, οἱ παρακλήσεις, οἱ ἀπορίες, οἱ ἀξιώσεις, ἀκόμα, τῶν νέων πού ζητοῦν φιλοξενία στὶς σελίδες τῆς «Νέας Ἐστίας», ἔγιναν τελευταία περισσότερες καὶ ἀπασχολοῦν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς «Ἀλληλογραφίας» της. «Οἱ στίχοι αὐτοὶ ἄς κριθοῦν με στωργή. Εἶναι ἡ ἐργασία ἐνὸς νέου πού θέλει ν' ἀκούσῃ εἰλικρινεῖς συμβουλὲς καὶ νὰ ἐργασθῆ.» Ἡ: «Ἡ «Νέα Ἐστία» ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐνισχύῃ τοὺς νέους.» Ἡ: «Ἀφοῦ ἐδημοσιεύσατε στὸ Α ἢ στὸ Β τεῦχος αὐτοῦ ἡ ἐκείνους τοὺς στίχους, μπορεῖτε νὰ διαθέσετε λίγο χῶρο

καὶ γιὰ τοὺς δικούς μου». Καὶ ἄλλα παρόμοια, πού πέρνουν τὴν ἀπάντησή τους καὶ κάποτε δίνουν ἀφορμὴ νὰ γίνωνται μερικὲς γενικώτερες παρατηρήσεις.

Ἀνάγκη ὅμως νὰ ποῦμε, σὲ ὅσους ἐπιστεύονται τὰ πρωτόλειά τους στὴ «Νέα Ἐστία», μερικὰ πράγματα πού δὲ χωρᾶνε στὴ στήλη τῆς «Ἀλληλογραφίας». Ἡ ἀποστολὴ λογοτεχνικῆς ἐργασίας στὰ περιοδικὰ ἀπὸ νέουσι κι' ἀπὸ ἠλικιωμένους πού ἀρχισαν νὰ γράφουν ἢ νὰ παρουσιάζουν τοὺς στίχους καὶ τὰ πεζὰ τους σὲ προχωρημένη ἡλικία, εἶναι συνήθεια παλιά. Κι' ἀπὸ τὴ συνήθεια αὐτὴ καλὸ προήλθε παρὰ κακὸ. Ἀυτρεῖς γνωστοὶ λογοτέχνες, ἀπ' αὐτοὺς πού θὰ μείνουν στὴν ἱστορία τῆς λογοτεχνίας μας, ὄφειλουν τὴν πρώτη ἐμφάνισή τους στὴν εὐσυνειδησία καὶ στὸ γούστο τῶν λογίων πού ἔκαναν τὴν «Ἀλληλογραφία» τῶν περιοδικῶν τῆς ἐποχῆς. Ἀλλὰ καὶ ἄλλες «ἐμφανίσεις», πού δὲν ἔμειναν χωρὶς ἀξιοσημειωτὴ συνέχεια, τίς προετοίμασε καὶ τίς διευκόλυνε ἡ στήλη αὐτὴ. Ἐπειτα, δὲν εἶναι χρήσιμες μόνο οἱ ὑποδείξεις πού γίνονται γιὰ ἕνα ποίημα ἢ γιὰ ἕνα διήγημα. Στὴν «Ἀλληλογραφία» ἐνὸς λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ μποροῦν νὰ περνοῦν τὰ γενικώτερα καὶ τὰ πὶο ἐπίμαχα ζητήματα, νὰ καθορίζωνται μερικὰ πράγματα πού προκαλοῦν τίς πὶο ἐπιζήμιες παρεξηγήσεις καὶ νὰ κατατοπίζονται οἱ νέοι, με λίγες φράσεις ἢ καὶ με λίγες λέξεις, σὲ ὅτι συναντοῦν συχνά στὰ διαβάσματά τους καὶ δὲν εἶναι ἀκόμα σὲ θέση νὰ καταλάβουν εἴτε γιατί δὲν ἐπρόφτασαν νὰ μὀρφοθοῦν εἴτε γιατί δὲν ἔχουν τὴν ἀπαιτούμενη πείρα.

Ἄλλ' οἱ φίλοι τῆς «Νέας Ἐστίας», οἱ περισσότεροι τουλάχιστον ἀπὸ κείνους πού τῆς στέλνουν τίς πρώτες δοκιμὲς τους στὸν ἔμμετρο ἢ στὸν πεζὸ λόγο, φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι πολὺ εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν «Ἀλληλογραφία» της. Καὶ ὁ λόγος εὐνόητος: ἀπὸ τίς εἴκοσι ἀπαντήσεις, τ' ὀλιγότερο οἱ δεκαπέντε εἶναι ἀρνητικές. Βέβαια, ἀπὸ τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοῦς οἱ ὄριμοι δὲ θὰ παραξενευτοῦν. Ἄλλ' οἱ νέοι ἔχουν, καὶ πολὺ φοβάμαι ὅτι θὰ ἔχουν, τὰ παράπονά τους. Πὼς θ' ἀρχίσουμε, πὼς θὰ παρουσιαστοῦμε, πὼς θὰ δοκιμάσουμε τίς δυνάμεις μας, ἂν δὲν κριθοῦμε μ' ἐπιείκεια; Ἐδῶ ὅμως εἶναι ὄλη ἡ πλάνη τοῦς! Ὁ νέος πού θέλει νὰ κριθῆ μ' ἐπιείκεια πρέπει νὰ ξεγράφεται. Δὲ θὰ νικήσῃ στὸν ἀγῶνα. Καὶ ἡ λογοτεχνία, ὅπως καὶ κάθε εἶδος τέχνης, εἶναι ἀπὸ τοὺς πὶο σκληρούς. Ἄλλ' ἂς μὴ σταθοῦμε στὴν ἀντίληψη αὐτὴ κι' ἂς δεχθοῦμε τὴν ἀξίωση τῶν νέων. Νὰ κριθοῦν μ' ἐπιείκεια. Ἄλλὰ ποῖός τοὺς εἶπε ὅτι κρίνονται μὲ αὐστηρότητα; Ἡ «Νέα Ἐστία» δημοσιεύσε καὶ κάπου-κάπου δημοσιεύει τραγοῦδια καὶ διηγήματα νέων πού θὰ μπορούσε νὰ τὰ ὑπογράψῃ κι' ἕνας γνωστὸς καὶ καλὸς ποιητῆς ἢ πεζογράφος.

Πόσα ὅμως εἶναι αὐτὰ τὰ τραγοῦδια καὶ τὰ διηγήματα; Σὲ κάθε τόμο της μετριοῦνται στὰ δάχτυλα τοῦ ἐνὸς χεριοῦ. Ὅλα τ' ἄλλα δημοσιεύθηκαν ἐπειδὴ εἶναι ἔργα νέων, δηλαδὴ ἐπειδὴ κρίθηκαν μ' ἐπιείκεια. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια, καὶ τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ἔπρεπε νὰ τὴν εἶχαν, καταλάβει καὶ νὰ τὴν εἶχαν ἐκτιμήσει ὅσοι παραπονοῦνται μετὸν ἕνα ἢ μετὸν ἄλλον τρόπο.

Φυσικά, ἡ ἐπιείκεια, ὅπως κι' ἡ αὐστηρότητα, δὲν εἶναι μιὰ. Πιστεύουμε ὅμως ὅτι ἡ ἐπιείκεια, δταν περάσῃ ἕνα ὀρισμένο ὄριο, ὄχι μόνο δὲν ὠφελεῖ, — πόσες φορές δὲν ἐτόνισαμε στὴν «Ἀλληλογραφία» ὅτι τί σημασία θὰ εἶχε ἡ ἐμφάνιση ἐνὸς νέου ἀπὸ τίς σελίδες τῆς «Νέας Ἐστίας», ἂν φιλοξενούσαμε ὅτι τύχη κι' ὅτι συνοδεύεται μετὰ πολλὰς κ' ἐπιμογες παρακλήσεις; — ἀλλὰ προσβάλλει. Προσβάλλει ἐκείνον πού κρίνεται. Ἡ διαφορὰ μας, λοιπόν, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀλλοῦ παρὰ σ' αὐτὸ τὸ «ὄριο». Ἄς μᾶς ἐπιτρέψουν ὅμως οἱ φίλοι μας νὰ νομίζουμε ὅτι τὸ «ὄριο» πού κρατοῦμε εἶναι τὸ τελευταῖο. Ἀπὸ κεί καὶ πέρα περνοῦμε σὲ ἄλλη περιοχὴ, βγαίνουμε ἀπὸ τὴ «Νέα Ἐστία»...

Π. Χ.

Δὲν εἶναι, λοιπόν, λεβαντινισμὸς;

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἐστία»

Ἐνας ἐκλεκτότατος γάλλος, τόσο πρόωρα πέθαμένος, ὁ Ζὰκ Ριβιέρ, γράφει κάπου: «Διαλεκτικὰ μποροῦν μετὰ τὴν ἴδια ἐπιτυχίᾳ νὰ ὑπστηριχθοῦν τὰ πάντα.» Τὴ γνῶμη αὐτὴ, τὴν τόσο σωστὴ, δὲν τὴ λησμονῶ, ἀπαντώντας στοὺς κκ. Πετροκόκκινος καὶ Πράτσικας πού μοῦ παρατήρησαν στὸ προηγούμενο φύλλο τῆς «Ν. Ἐστίας» ὅτι ἄδικα προσάπτω στὸν κ. Γρίβα, γιατί ἔγραψε γαλλικά τὰ τετράστιχά του, σνομπισμό. Ξέρω ὅτι ὅσα ἐπιχειρήματα κι' ἂν ἀραδιάσω, θὰ μοῦ ἀραδιάσουν κι' ἐκεῖνοι, ἂν ἔχουν κέφι γιὰ συζήτηση, ἀλλὰ τόσα, κι' εἶσι τὸ ζήτημα, πού ἔδωκε ἀφορμὴ στὰ γράμματά τους καὶ σὲ τοῦτο τὸ γράμμα, δὲ θὰ τελειώσῃ ποτέ. Ἄλλὰ, χαμένος γιὰ χαμένος ὁ καιρὸς «ἡμῶν τῶν φιλολογοῦντων» στὴν Ἑλλάδα. Ἄς χάσουμε λοιπόν, — περνοῦμε καὶ τὴν ὥρα μας — λίγον ἀκόμα.

Ὁ φίλος κ. Πετροκόκκινος (δὲν τὸν λέω «σεβαστὸ» γιὰ νὰ μὴν κακοκαρδίσω τὸν... «ἀγαπητὸ» μου κ. Νιρβάνο), ὁ φίλος κ. Πετροκόκκινος, γιὰ νὰ με πείσῃ ὅτι ὁ κ. Γρίβας (καὶ ἡ δις Λοβέρδου) δὲ γράφουν γαλλικοὺς στίχους ἀπὸ σνομπισμό, μοῦ θυμίζει πολλοὺς ἄλλους, σπουδαίους καὶ τρανοὺς, ἀπὸ τὸ Μάρκο Αὐρήλιο ὡς τὸ Σολωμό, πού δὲν ἔγραψαν στὴ γλώσσα τους ἢ πού ἔγραψαν καὶ σ' ἄλλη γλώσσα. Ὁ δὲ ἀγαπητὸς μου κ. Πράτσικας μοῦ παρατηρεῖ ὅτι ὅσοι ἐκπαιδεύονται σὲ ξένα σχολεῖα, ἀποκτοῦν σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴ συνείδηση μιᾶς

ξένης γλώσσας, ὥστε στὸ τέλος «ἡ ξένη αὐτὴ γλῶσσα γίνεται ἕνα μὲ τὸ εἶναι τους». Καὶ ὅτι — ἡ πρακτικὴ ἀποψη τοῦ ζητήματος — ἕνας πού γράφει ἑλληνικά, ἕνας ρομαντογράφος νὰ πούμε, δὲν κερδίζει πεντάρα τσακιστὴ ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἐνῶ ἕνας γάλλος, λ.χ., μπορεῖ νὰ κερδίσει μιλιούνια...

Ἄς ἀπαντήσω πρῶτα στὸν κ. Πετροκόκκινο κι' ἔπειτα ἀπαντῶ στὸν κ. Πράτσικα.

Ὅχι μονάχα αὐτοὶ τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ὁ κ. Πετροκόκκινος ἔγραψαν σὲ ξένη γλῶσσα, μὰ καὶ πλῆθος ἄλλοι. Μὰ, ὅλοι τοῦτοι, ἢ οἱ περισσότεροι τουλάχιστον, (ὅπως λ.χ. ὁ Κόνραντ) δικαιοῦνον ὡς ἕνα σημεῖο, μὲ τὸ ἔργο τους, τὴν περιφρόνηση πρὸς τὴ μητρικὴ τους γλῶσσα, εἶναι τόσο μεγάλα ταλέντα, ἔχουν τόσο ὕψηλὴ καλλιτεχνικὴ συνείδηση, ὥστε δὲ μᾶς μένει καμμιὰ ἀμφιβολία ὅτι βαθὺς ἐσωτερικὸς λόγος τοὺς ἐσπρωξε νὰ μεταχειριστοῦν ξένη γλῶσσα, καὶ ὅτι τὸ κάτω κάτω, ἀπὸ μιὰ πλατύτερη ἀποψη κρινόμενοι, ἔκαναν καλὰ νὰ προτιμήσουν μιὰ ξένη γλῶσσα, ἀφοῦ μὲ τὴ γλῶσσα αὐτὴ ἔδωκαν μιὰ καλλιτεχνικὴ χαρὰ σὲ πολὺ περισσότερες ψυχές, παρ' ὅτι ἂν ἔγραψαν τὴ δική τους γλῶσσα. Κι' ἔπειτα, ὅλοι αὐτοὶ, ἤξεραν τέλεια καὶ ἐξοῦσαν τὴν ξένη γλῶσσα στὴν ὁποῖαν ἔγραψαν, ὅσο καὶ τὴ δική τους. Τὰ ἑλληνικά, στὴν ἐποχὴ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἦταν — τὸ ξέρουμε ὅλοι — εὐρύτατα διαδεδομένα στὴ Ρώμη, τὰ γνώριζε κάθε λειτέ, ὁ φιλόσοφος αὐτοκράτωρ ἦταν θρεμμένος μὲ τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία, καὶ, ἐπιτέλους, ἔγραφε σκέψεις ὅπου τὸ κυριώτερο εἶναι τὸ περιεχόμενο, καὶ ὄχι ἡ μορφή, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ στίχο, ἢ μὲ τὸ μυθιστόρημα, μὲ κάθε καθαρὰ λογοτεχνικὸ εἶδος, ἐν γένει.

Ὁ Χρηστομᾶνος, πού τὸν ἀναφέρει ὁ κ. Πετροκόκκινος, ὑποθέτω ὅτι τὸ «Βιβλίο τῆς Αὐτοκρατείας», τουλάχιστον, τὸ ἔγραψε γιὰ λόγους ἐκδοτικῆς ἐπιτυχίας, τὰ δὲ ποιήματά του, τὰ «Ὀρφικά», εἶτε γιὰ τὴ γνώριζε ἀρκετὰ τὴ δημοτικὴ ἀκόμα τότε (ἀλλ' οὔτε καὶ ἀργότερα τὴν ἔμαθε, εἶναι γνωστὸ ὅτι πλέρωνε ἀνθρώπους γιὰ νὰ τοῦ μαζεῦσουν λέξεις, καὶ τὰ σύνθετα πού ἔφκιασε εἶναι τοῦ χειρότερου γούστου), εἶτε γιὰ τὴν ἦταν πολὺ ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν γερμανικὸ συμβολισμό. Ὁ Σολωμὸς, πάλιν, ἐρωτοτροποῦσε σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ μὲ τὰ ἰταλικά, ἐρωτοτροπία νομιμώτατη ἀφοῦ τὰ ἰταλικά καὶ ὄχι τὰ ἑλληνικά ἦταν ἡ γλῶσσα του. Ὅσο γιὰ τὸν Μορεᾶς, ἐξακολουθῶ νὰ πιστεύω αὐτὸ πού ἔγραψα καὶ ἄλλοτε: ὅτι, δηλαδή, στὴν περίπτωσή του, ἂν καὶ μᾶς στοιχίζει νὰ τὸ λέμε, ὑπάρχει μεγάλη δόση ξιπασιάς βαλκανίου. Ἄν εἶχε τραφεῖ ἀπὸ τὴν πιὸ τρυφερὴ του ἡλικία μὲ τοὺς γάλλους ποιητὰς, εἶχε τραφεῖ ἄλλο τόσο καὶ μὲ τοὺς ἑλληνες, καὶ ἂν μιλοῦσε μὲ τὴ δασκάλια του γαλλικά; μὲ ὅλο τὸν ἄλλο κόσμο, μιλοῦσε ἑλληνικά. Ἄς

μὴ μοῦ λένε, λοιπόν, ὅτι γνώριζε κ' αἰσθανόταν περισσότερο τὴ γλῶσσα τοῦ Ρακίνα παρὰ τοῦ Σολωμοῦ (ἀπὸ τὸν ὁποῖον, ἄς τὸ πούμε μιὰ πού τ' ὄφερε ὁ λόγος, δὲν εἶχε ὁ εὐγενικώτατος ποιητὴς εἶδηση). Γιὰ τὸν Μορεᾶς πρέπει νὰ προσθέσω καὶ τοῦτο: εἶχε σὲ τέτοιο βαθμὸ ἐγκαλλισθεῖ (κοινῶς «φραγκέψει»), ὥστε δὲν καταδέχτηκε ποτέ, σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ, νὰ γράφει κατὰ σοβαρὸν γιὰτὶ, βέβαια, δὲν εἶναι σοβαρὰ τὰ μικροαρθρᾶκια γιὰ τὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ λογοτεχνία πού ἔγραψε στίς ἡμερῆδες) γιὰ ἑλληνα λογοτέχνη.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὅλοι αὐτοὶ (ἐκτός ἀπὸ τὸ Χρηστομᾶνο) πού ἀναφέρει ὁ κ. Πετροκόκκινος μεταχειρίστηκαν ξένη γλῶσσα ἀπὸ βαθειὰ ἀνάγκη, καὶ μὲ τὸ ἔργο τους — καὶ πάλιν ὡς ἕνα σημεῖο — δικαιοῦνον μιὰ πράξη πού σὲ καμμιὰ περίπτωση δὲ μπορεῖ νὰ ναι ὠραία, ἀφοῦ δείχνει περιφρόνηση ἢ παραγνώριση ἢ ἀνεπαρκές πρᾶγμα τῆς μητρικῆς γλώσσας, δηλαδή, κατὰ κάποιον τρόπο (ἔστω καὶ ἂν χρυσῶνεται τὸ χάπι) μιὰ ξιπασιά.

Ὅταν, ὅμως, βλέπω ἑλληνα, μεγαλωμένο στὴν Ἀθήνα, πού ζεῖ στὸν τόπο μας, πού ἀκούει, πού μιλεῖ, πού σὰν ἑλληνας αἰσθάνεται τὴ γλῶσσα του, νὰ γράφει στίχους γαλλικούς, πού δὲν εἶναι παρὰ μιὰ κακὴ μίμησὴ, καὶ ὅταν καὶ ἡ γλῶσσα του ἀκόμα εἶναι ἢ — γραμματικὰ ἀπλῶς ὀρθή (et encores!), — ἀνευρη, ἀχρωμη, ἀτονὴ γλῶσσα ἑνὸς ξένου, πῶς καὶ γιὰτὶ νὰ τὸν δικαιοῦσω, καὶ πῶς νὰ μὴν πιστέψω ὅτι προτιμᾶ τὰ γαλλικά ἀπὸ ονομισμὸ, ἀπλούστατα, ὅπως ἄλλοτε οἱ φαναριῶτες, ἢ οἱ ρῶσσοι ἀριστοκράτες; τὸ φαινόμενο, ἄλλωστε, εἶναι τυπικὸ, παρατηρεῖται — κατὰ κανόνα — σὲ ὅλα τὰ μικρὰ ἢ ὄχι ἀρκετὰ πολιτισμένα ἔθνη (στὶς ἀριστοκρατίες τους ἢ στίς μεγαλοαστικὲς τάξεις) καὶ ὀνομάζεται μαϊμουδισμὸς. Δέχομαι, βέβαια, (καὶ αὐτὸ ὄχι πέρα ὡς πέρα) ὅτι ὁ Μορεᾶς ἔγραψε γαλλικά ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη. Μήπως, ὅμως, θέλετε νὰ δεχτῶ τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸν ἀξιότιμο κ. Nicolas Ségur ἢ γιὰ τὸν ἀκόμη πιὸ ἀξιότιμο κ. Alexandre Maillie; Οἱ ἐρίφηδες αὐτοὶ φράγκεψαν μόλις βρόντηξαν στὴν τσέπη τους μερικὰ λουδοβίκεια, καὶ θὰ ἦταν πρόθυμοι, εἶμαι βέβαιος, γιὰ λίγον παρὰ ἢ «pour la gloire», νὰ περιφρονήσουν ὄχι μόνο τὴ γλῶσσα τους μὰ καὶ τὴ μάννα τους ἀκόμα.

Ὁ φίλος μου κ. Πράτσικας μοῦ λέει ὅτι, ὅσοι φοίτησαν σὲ ξένα σχολεῖα, ποστήθηκαν τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν ξένη γλῶσσα πού διδάχτηκαν, ὥστε ἡ συνείδηση τῆς ξένης αὐτῆς γλώσσας γίνεται ἕνα μὲ τὸ εἶναι τους.

Τοῦτο δὲν τὸ καταλαβαίνω. Πῶς ἀποχτοῦμε τὴ συνείδηση μιᾶς ξένης γλώσσας, πού τὴ μιλοῦμε καὶ τὴν ἀκούμε μονάχα σ' ἕνα σχολεῖο, περισσότερο παρ' ὅτι

τὴ συνείδηση τῆς γλώσσας τῆς δικῆς μας, πού τὴν ἀκούσαμε μόλις πρωτανοίξαμε τὰ μάτια στὸ φῶς, καὶ πού τὴ μιλοῦμε ἀδιάκοπα, ἀπ' τὸ πρῶτο ὡς τὸ βράδυ, μὲ τὴ μητέρα καὶ τὸν πατέρα μας, μὲ τοὺς συγγενεῖς, μὲ τοὺς γνωστούς, μὲ τοὺς φίλους μας, μὲ τίς φίλες μας, μὲ τοὺς συμπολίτες μας, μὲ ὅλο τὸν κόσμο; Καὶ πῶς μιὰ γλῶσσα πού τὴ διαβάζουμε μονάχα εἶναι περισσότερο γλῶσσα μας, μᾶς ἐκφράζει πιστότερα, βαθύτερα, παρ' ὅτι ἡ γλῶσσα πού ὄχι μόνο τὴ διαβάζουμε, μὰ καὶ τὴν ἀκούμε παντοῦ γύρω μας, τὴ μιλοῦμε, τὴ ζοῦμε; Μπορεῖ ποτέ ἕνας ἑλληνας μόνο καὶ μόνο γιὰτὶ, φοίτησε σ' ἕνα γαλλικὸ π.χ. σχολεῖο, (καὶ τί σχολεῖο, τῆς κακῆς ὥρας, λεβαντίνικο παπαδίστικο) νὰ γνωρίζει, ἄλλὰ προπάντων νὰ αἰσθάνεται, τὰ γαλλικά σὰν ἕνας γάλλος πού τέλειωσε σχολεῖο γαλλικὸ, πού τὰ μίλησε τὰ γαλλικά σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ καὶ πού ἐξακολουθεῖ νὰ τὰ μιλεῖ; Ἐδῶ οἱ βέλγοι καὶ οἱ ἑλβετοὶ, πού εἶναι γλῶσσα τους τὰ γαλλικά, δὲν κατορθώνουν νὰ τὰ γράψουν μὲ τὸ χρῶμα, μὲ τὴ ζωγράφια, μὲ τίς λογοτεχνικὲς ἀρετὲς πού τὰ γράφουν οἱ γάλλοι, καὶ θὰ τὰ γράφει ἕνας ἑλληνας γιὰτὶ εἶχε δασκάλια τὴ μαντὰμ Virginie, ἢ γιὰτὶ ἔμαθε λίγα ψευτογαλλικά στούς «φρέρηδες»;

Ὁ κ. Πράτσικας τονίζει καὶ τὴν πρακτικὴ ἀποψη τοῦ ζητήματος. Γράφοντας, λέει, στὴ γλῶσσα τοῦ ἑνα ἑλληνας, δὲν κερδίζει πεντάρα, ἐνῶ γράφοντας σὲ μιὰ γλῶσσα μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ ἔθνους, μπορεῖ νὰ κερδίσει μεγάλα ποσὰ καὶ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἀνεση ἐκεῖνη τὴν τόσο ἀπαραίτητη γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία.

Ἄπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἔχει, βέβαια, δικίον ὁ ἀγαπητὸς φίλος καὶ τοῦ εὐχομαι μὲ τὸ γαλλικὸ μυθιστόρημα πού μᾶς πληροφορεῖ πῶς γράφει νὰ κάνει τὸ πρῶτο, τουλάχιστον, βῆμα στὸν δρόμο τῆς ὄνειρευτῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας.

Μὰ νομίζω πῶς «μποβαρίζει». Ἐκατοντάδες ταλέντα βαρβάρτα καταποντίζονται κάθε μέρα στὸν ἀπατο βυθὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς φιλολογικῆς ζωῆς, στοὺς ἑκατό, στοὺς χιλίους ὁ ἕνας ἐπιπλέει, καὶ αὐτοὶ πού ἐπιπλέουν, φίλε μου κ. Πράτσικα, δὲν εἶναι μόνο σπουδαῖα ταλέντα, δὲν εἶναι μόνο (κατὰ κανόνα) σκυλιὰ στὴ δουλειά, δὲν εἶναι μόνο (οἱ περισσότεροι) τέρατα μορφώσεως, δὲν κάνουν μόνον μιὰ «ζωὴ συγγραφέως», ὅπου τὰ πάντα γίνονται στοιχεῖα γιὰ τὸ φιλολογικὸ ἔργο (πρᾶγμα πού ἔχει καὶ τίς κακές του μεριές, βέβαια), δὲ γράφουν μόνο μιὰ γλῶσσα πού τὴν ἀκούσαν βυζαίνοντας τὸ πρῶτο γάλα ἀπὸ τὸ βυζὶ τῆς μάννας τους, δὲ ζοῦν μονάχα ἀδιάκοπα τὴ γλῶσσα αὐτή, μὰ καὶ ἀναπνέουν τὸν ἀέρα ἑνὸς πολιτισμοῦ ὅπου ἐμεῖς οἱ βαλκάνιοι θὰ φτάσουμε ὕστερα ἀπὸ κάμποσους αἰῶνες.

— Νὰ σπάσω, λοιπόν, τὴν πέννα μου; θὰ μὲ ρωτήσετε.

— Νὰ σπάσετε τὴν γαλλικὴ σας πέννα, κ. Πράτσικα, καὶ, ὕστερα, ἀφοῦ καθαρίσετε καλὰ καλὰ τὴν περιφρονημένη ἑλληνικὴ σας πέννα, νὰ γράψετε μ' αὐτήν. Εἶναι πιὸ τίμιο, πιὸ ἀξιοπρεπές, καὶ στὸ κάτω τῆς γραφῆς, τὸ μόνο πού μποροῦμε νὰ κάνουμε.

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Ο ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

Τὰ ἔργα καὶ τὸ κοινὸν
(«Ἐκσταση» — «Μαρία, κόρη τῆς
Ὀύγγαρίας»)

Εἶναι δύσκολο νὰ μιλήσει κανεὶς στὸ ἑλληνικὸ κοινὸ, πού τὸ κινηματογραφικὸ του γούστο εἶναι τόσο πρόχειρο, γιὰ ταινίες σὰν τὴν «Ἐκσταση» καὶ τὴ «Μαρία, κόρη τῆς Ούγγαρίας». Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἔργα ἔπεσαν. Οἱ περισσότεροι τὰ χαρακτηρίσαν ὡς «ἡδὴ κατασκευάσματα». Πολλοὶ τὰ σφύριξαν. Καὶ οἱ λίγοι πού βρῆκαν στὰ δύο αὐτὰ φιλμ μίαν ἀπὸ τίς ὠραιότερες προσπάθειες τοῦ Κινηματογράφου ὡς Τέχνης, δὲν τόλμησαν νὰ μιλήσουν. Φοβήθηκαν τὴν εἰρωνεία καὶ τὸ χλευασμὸ τῶν πολλῶν.

Οἱ τελευταῖοι ἔχουν περισσότερο ἄδικο. Ἡ σιωπὴ τους εἶναι πιὸ ἀδικαιολόγητη ἀπὸ τὸ κακὸ γούστο τῶν πολλῶν. Εἶναι ἕνας συμβιβασμὸς καὶ μιὰ ἀνανδρεία. Εἶναι φυγὴ μπροστὰ στὸ κύμα τῆς χυδαιότητος καὶ τῆς προστυχίας. Οἱ ἄλλοι, οἱ πολλοί, εἶναι ἀκόμα ἀνίκανοι νὰ καταλάβουν. Οὐδὲ profanum vulgus, ἔλεγε ὁ Ὀράτιος, ὅταν, μάλιστα, τὸ κοινὸ του ἦταν σχετικὰ πιὸ καλλιεργημένο ἀπὸ τὸ δικὸ μας. Σήμερα, τὸ κοινὸ πού δὲ σφυρίζει τίς ἑλληνικὲς ἐπιθεωρήσεις, πού ἀνέχεται τίς ἀνεκδιήγητες χυδαιότητές τους, πού χειροκροτεῖ κάθε βρωμιὰ καὶ παίρνει γιὰ ἐξυπνάδα κάθε διαφορῶμενη προστυχία καὶ κάθε κακὸ γούστο ὑπονοούμενο, δὲ μποροῦσε παρὰ νὰ σφυρίζει τὴν «Ἐκσταση» καὶ τὴ «Μαρία». Τί καταλαβαίνει τὸ κοινὸν αὐτὸ τὸ θρεμμένο μὲ τίς ἡδίες τοῦ ἐλαφροῦ μουσικοῦ (!) μας θεάτρου, τὸ ποτισμένο ἀπὸ τὸ κακὸ γούστο τῆς διεφθαρμένης μας σκηνης, τί καταλαβαίνει ἀπὸ Τέχνη; Θὰ μπορούσε νὰ σφυρίζει καὶ τὸν «Προμηθεῖα», ἂν τολμοῦσε, ἂν δὲν τὸ συγκρατοῦσε ἡ προγονοπληξία. Τὸ κοινὸ τῶν κοσμικῶν σαλονιῶν, τῶν μπάρ καὶ τῶν καμπάρ, τῶν δεξιῶσεων καὶ τῆς ὑποκρισίας, σοκαρίστηκε ἀπὸ τὴ σκηνοὶ τῶν ἀλόγων στὴν «Ἐκσταση». Καὶ δὲ σοκάρεται ἀπὸ τὴν καθημερινὴ τῆς ζωῆς, πού εἶναι μιὰ ἀτελεῖωτη ἀνηθικότητα κι' ἕνα πρόσβλητικὸ κακὸ γούστο. Οἱ ἀνθρώποι πού σφύριξαν τὴ «Romance Sentimentale» τοῦ Ἀίξενστάϊν, πού

βρήκαν ήλιθιο έργο τις «Παρθένες με στολή» και γελοία ταινία το «Δόν Κιχώτη», που έκνευρίσθηκαν από τους «Καραμαζώφ» και από το «Sonnenstrahl», μπορούσαν ποτέ να μη σφουρίξουν την «Έκσταση» και τη «Μαρία»; Έθιγη το ήθικό τους αίσθημα! Οι καημένοι! Πού το βρήκαν το αίσθημα αυτό; Στα πρώτα καθίσματα των θεάτρων έπ θεωρήσεως ή στο «Sourire», το «Paravent» και τα άλλα πορνογραφικά περιόδικα, που είναι ή μοναδική τους πνευματική τροφή; Η σεμνοτυφία, γνώριμο άστικό έλάττωμα, είναι ή φυσική συνέπεια της πνευματικής αυτής τροφής. Και όταν το Ένοστικό γίνει το θέμα ενός έργου τέχνης, το κοινόν αυτό αγανακτεί!

Και είναι φυσικό. Δέ μπορεί να καταλάβει πού τελειώνει ο ρεαλισμός και πού αρχίζει ή Ποίηση. Η τελευταία του είναι πάντα μία terra incognita. Του είναι ή μεγαλύτερή του αντίπαθεια, γιατί είναι το αντίθετο της νοσηρίας, της ζωής και του ψυχισμού του. Κάθε έργο με ποίηση είναι ξένο για το άκαλλιέργητο αυτό κοινό. Έτσι και ή «Έκσταση».

***

Γιατί το κυριώτερο χαρακτηριστικό της ταινίας του Μαχάτυ είναι ή ποίηση. Η «Έκσταση» είναι μία έκπληκτική σειρά από πλούσιες κι' ασύγκριτες ποιητικές εικόνες. Ο σκηνοθέτης και ο όπερατέρ έχουν κατορθώσει να μπούν στην ψυχή των ανθρώπων και των πραγμάτων και να μάς δείξουν πόση όμορφιά, πραγματική όμορφιά, υπάρχει στο Ένοστικό. Η έρωτική όρμη, ή πρωτόγονη έκδήλωση, ως δημιουργική άρχή της Φύσης, ή υπέρτατη ανάγκη, που δέ μπορεί να την ξεφύγει κανείς, βρίσκει στην «Έκσταση» μερικές από τις ωραιότερες εικόνες της. Με λιγώτερο γούστο, ή ταινία αυτή θα ήταν ίσως ένα πορνογράφημα. Έτσι, όπως έχει γυρισθεί, είναι ένα ποίημα, και σ' αυτό οι πιο ποιητικές σκηνές είναι κι' οι τολμηρότερες: ή σκηνή των άλόγων, ή σκηνή της καταιγίδας, οι σκηνές της έρωτικής ζωής του ύπαιθρου, ή σκηνή του σπασμού. Έχουν εικόνες οι σκηνές αυτές, που θυμίζουν στίχους του Θεοκρίτου, σελίδες του Λόγγου, πίνακες της Αναγενήσεως ή ώρισμένων Φλαμανδών. Το Ένοστικό κυριαρχεί ως τυφλή και άπεραντη δύναμη, αλλά σε μορφή που την καθαρίζει από κάθε χυδαιότητα ή Τέχνη. Ο σκηνοθέτης ξέρει πού να σταματά, ξαίρει τί να βλέπει, πώς να δείξει, τι διαλέγει. Έδώ είναι όλη ή αξία της ταινίας αυτής, που δέν έχει σχεδόν πλοκή, που το θέμα της είναι το ξέσπασμα του Ένοστικού και πού, μ' όλα ίσως τα τυχόν έλαττώματά της, μένει ένα από τα έκπληκτικότερα και ωραιότερα έργα του Κινηματογράφου. Ο περιορισμός του διάλογου στο ελάχιστο, συντελεί εξαιρετικά

στο να γίνονται πιο έντονες, πιο θεαματικές οι εικόνες. Οι δύο έραστές δέ μιλούν, αλλά παραδίνονται στη βουβή παντοδυναμία του έρωτικού των ένστικτου. Κάθε λόγος τη στιγμή εκείνη θα είναι ψεύτικος, θα είναι μία επίδειξη ή μία εξήγηση. Και το θέαμα θα χάσει όλη την όρμη της αλήθειας. Βουβοί, ο άντρας και ή γυναίκα, παραδίνονται στη Δύναμη που όργιάζει γύρω τους και παρασέρνει όλα τα όντα. Δέν έχουν ανάγκη να μιλήσουν. Είναι πιο εύλωτη ή σιωπή τους, που λέγει τόσα πολλά. Και μάς μένει μόνη ή Εικόνα. Αυτό είναι Κινηματογράφος. Κι' αυτό είναι Τέχνη.

Και ίσως στην ταινίαν αυτή ο πραγματικός καλλιτέχνης, ο κύριος δημιουργός, να μην είναι ο σκηνοθέτης, ο Μαχάτυ, αλλά ο όπερατέρ, που μου είναι άγνωστο τόνόμα του. Οι φωτογραφίες του είναι ένα θαύμα θαυμάτων. Μεταβάλλουν σε ποίηση και τα κοινότερα πράγματα: ένα άλογο, μία μιγά, ένα τσαπί, μία βρύση, ένα πηγάδι. Άπ' όλ' αυτά δείχνουν μία μορφή ζωής κι' από το συνδυασμό τους βγάζουν όλόκληρα ποιήματα όρμής, εργασίας, πάθου κι' αγάπης. Δίνουν μιάν αιώνια μορφή στις πιο φευγαλέες στιγμές και πραγματοποιούν το τραγικό όνειρο του Βινιό όταν έλεγε: «Aimez ce que jamais on ne verra deux fois». Με τις φωτογραφίες αυτές, όλα τα ωραία πράγματα, που είναι το καθένα και μία ξεχωριστή στιγμή στο χρόνο και στο χρόνο, μπορούμε να τα ξαναδοούμε όσες θέλουμε φορές. Οι φωτογραφίες στην «Έκσταση» μάς δείχνουν αυτή την ψυχή των αντικειμένων. Και ή Φύση και το Ένοστικό είναι τα δύο βασικά θέματα της ταινίας αυτής που έχει τον έπικό χαρακτήρα των μεγάλων άγωνιών.

***

Αν ή «Έκσταση» θυμίζει τον Έραστή της Λαίδης Τσάττερλεϋ του Λώρενς, ή «Μαρία, κόρη της Ούγγαρίας» θυμίζει κι' αυτή το λιγώτερο έργο του Φλωμπέρ «Μιά άπλη καρδιά». Ο Μαχάτυ βάζει σε εικόνες ό,τι περίπου διηγείται τόσο παραστατικά ο Λώρενς, και ο Φέγιος ζωντανεύει με τα πιο λιτά μέσα το άπλο, αλλά σκληρότατο δράμα που του έδωκε μιάν άθάνατη μορφή ο Φλωμπέρ στην περίφημη νουβέλλα του.

Γιά τον κινηματογράφο, που το πολύ κοινό τον θεωρεί νέο μέσο για να του δίνει την αυταπάτη της μεγάλης ζωής, του πλούτου, των σαλονιών και της χλιδής, ταινίες σαν τη «Μαρία, κόρη της Ούγγαρίας», είναι τολμημάτα. Κανέναν πλούτο, καμμιά πολυτέλεια, καμμιά αυταπάτη όνειρων και πάθων. Μιά άπλη, ταπεινή και σκληρή ιστορία, που περνά μέσα σ' ένα ταπεινό, σκληρό και άπλο περιβάλλον. Η

πρωταγωνίστρια, μιά κακοντυμένη ύπηρετρια, χωρίς λούσα, χωρίς χτυπητή όμορφιά, χωρίς μεγάλες αίσθηματικές περιπέτειες. Ένας βιαστικός έρωτας, με την τραγική συνέπειά του, είναι το θέμα. Και ή κακία, ή ύπουλη και ψεύτικη άυστηρότητα της άστικής κοινωνίας. Οι εικόνες της ταινίας αυτής είναι σε σελίδες από την «Άπλη Καρδιά». Κανένα στολίδι που να μη χρειάζεται. Και όμως ή αλήθειά τους είναι όλοφάνερη, ζωντανή, κι' άς λείπει ο διάλογος, άς λείπουν τα λόγια. Ο σκηνοθέτης βρίσκει το άπλο ύφος που χρειάζεται σε τέτοιες σκηνές. Παρουσιάζει τις εικόνες του, κομμάτια ζωής, χωρίς να τις φορτώνει με άχρηστες προσθήκες. Μάς δείχνει μιάν ιστορία που δέν έχει σχεδόν καμμιά πλοκή, που είναι ένα δράμα άργό, βουβο και άπελπισμένο. Παίρνει την ήρωίδα του, μιά κοπέλλα που δέν ξαίρει καν να μιλά και την παρακολουθεί στο σιωπηλό και ταπεινό δράμα της ζωής της. Ο φακός, άόρατος γι' αυτήν θεατή, την κυνηγά παντού, στη μοναξιά της, και μάς τη δείχνει. Ο Φέγιος στην ταινίαν αυτή εφαρμόζει την ίδια καλλιτεχνική μέθοδο, που είχε κάνει και το «Sonnenstrahl» του ένα άριστούργημα. Σύμφωνει άπόλυτα με το Ρενέ Κλαίρ, που λέγει σε μιά συνέντευξη του: «Στο θέατρο, ό,τι βλέπει κανείς υπάρχει μόνον ως λειτουργία του τί λένε οι ήθοποιόι, των λόγων τους. Στον όμιλούντα κινηματογράφο, συμβαίνει το αντίθετο: ο λόγος δέν μπορεί, δέν πρέπει να έχει δύναμη, παρά ως λειτουργία των εικόνων.»

Όλο το μυστικό του Κινηματογράφου βρίσκεται σ' αυτό το αξίωμα. Ο Φέγιος το ξαίρει καλά αυτό το μυστικό κι' ή παραγωγή του, τα τελευταία χρόνια, είναι μιά από τις άνώτερες της Έβδομης Τέχνης. Η ταπεινή ζωή του λαού τον τραβά περισσότερο, με την άπλη της αλλά τόσο πλούσια σε περιεχόμενο, μορφή. Το «Sonnenstrahl» ήταν ή ιστορία δύο άνέργων στη Βιέννη—πριν από τον Ντόλφους, φυσικά. Η «Μαρία, κόρη της Ούγγαρίας» (Μιά ιστορία έρωτος) είναι ο γαλλικός του τίτλος, είναι ένας λαϊκός ούγγρικός θρύλος, που ο Φέγιος του δίνει τη δύναμη και την έκταση μιās κοινωνικής και θρησκευτικής σατύρας. Βρίσκει στην Άνναμπέλλα μιά μοναδική έρμηνεύτρια του δυσκολώτατου ρόλου της ύπηρετριας και ή καλλιτέχνις αυτή, που είναι μιά από τις μεγαλύτερες της έποχής μας, γεμίζει όλο το έργο με την άνώτερη τέχνη της. Οι κομπάρσοι κινούνται με τρόπο θαυμαστό. Και ή ταινία έχει στιγμές που φθάνει σε ύψη τραγωδίας.

Μόνο το τέλος της είναι συζητήσιμο, από τη στιγμή του θανάτου της Μαρίας και πέρα. Είναι ή ανάγκη του θρύλου, βέβαια, να ολοκληρωθεί το έργο, άλλ' ή

ανάγκη αυτή ζημιώνει το φίλμ. Το κάνει να ξεφεύγει από το λιτό και άληθινώτατο ρεαλισμό του. Και άφαιρεί κάτι από την ταινία που, διαφορετικά, θα ήταν, ίσως, το τελειότερο κινηματογραφικό δημιούργημα του ρεαλιστικού Κινηματογράφου.

Γ. Ν. ΜΑΚΡΗΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Μάρκου Τσιριμώλου: «Τραγούδια του Πόνου»

Υπάρχει στον τίτλο ακόμα του νέου βιβλίου του κ. Τσιριμώλου κάτι που—πώς να το πω;—μάς επιβάλλει σχεδόν να πιστέψουμε στην ελικρίνεια της έμπνεύσεώς του. Όταν ένας άνθρωπος όνομάζει τόσο καθαρά και κατηγορηματικά τα ποιήματά του «τραγούδια του πόνου», είναι κάπως δύσκολο να του άμφισβητήσουμε την ελικρίνειά του. Αν έπρόκειτο για «τραγούδια της χαράς» ή για «τραγούδια της μελαγχολίας», το πράγμα θα άλλαζε. Θα μπορούσαμε, ίσως, να πούμε στον ποιητή: «ή χαρά σου, ή μελαγχολία σου μάς είναι λιγάκι ύποπτη». Πώς να το πούμε, όμως, αυτό σ' έναν άνθρωπο που μάς λέει ότι πονεί!

Δέ θέλω να πω ότι ο πόνος που φανερώνουν τα νέα ποιήματα του κ. Τσιριμώλου, μου φαίνεται ύποπτος. Κάθε άλλο. Η πηγή των ποιημάτων του είναι άγνή. Πόνεσε πραγματικά και πόνεσε βαθιά ο ποιητής που τάγραψε. Άλλά—και αυτό θα μπορούσα να το πω και για πολλούς άλλους—βιάστηκε πολύ να έκμεταλλευθεί φιλολογικά τον πόνό του, έγκατάλειψθηκε—σαν ποιητής—με μιά εύχάριστη και κάπως φιλάρεσκη έπιμονή σ' αυτόν, και, το σπουδαιότερο, μάς τον έδωκε άμεταποίητον, θέλω να πω, όχι όσο έπρεπε, καλλιτεχνικά μετουσιωμένον. Τουτό δέ δέν το λέγω μονάχα για την έξωτερική μορφή των ποιημάτων του, αλλά και για την έσωτερική σύστασή τους. Είναι περισσότερο ζήτημα ψυχικής παρά μορφικής άπειθαρχίας.

Τό ότι ο κ. Τσιριμώλος, ποιητής φύσει μάλλον ρητορικός, μεταχειρίζεται στα νέα του ποιήματα μιά μορφή αρκετά άπειθαρχη, δείχνει και μιά έλλειψη, βέβαια, μορφικού αίσθήματος, προπάντων, όμως, την έλλειψη ενός έσωτερικού χαλινού. Ο κ. Τσιριμώλος θέλει να μάς πεί όλο τον πόνό του, όλα τα αίσθήματα και τα συναισθήματα, όλες τις σκέψεις και τους συσχετισμούς που του γεννά ο πόνος, μ' άλλα λόγια δέ διαλέγει. Δηλαδή δέ συμμαζεύει, δέν περιορίζει. Άπλώνει. Νά γιατί, κυρίως, μου φαίνεται περισσότερο ρητορικός παρ' ό,τι στην προηγούμενη συλλογή του.

Ξέρω ότι το λεγόμενο λυρικό ξεδίπλωμα συναντιέται σε μεγάλους ποιητές (κυ-

ρίως στους ρομαντικούς), στους μεγαλύτερους, ίσως. Μά στα «Τραγούδια του Πόνου» το ξεδίπλωμα δέν είναι λυρικό. Είναι αφηγηματικό, πραγματώνεται πάνω σε στοιχεία και με στοιχεία λογικά. Ο κ. Τσιριμώκος αναχωρώντας, βέβαια, από ένα πραγματικό ψυχικό γεγονός, από μιάν αληθινή συγκίνηση, την αναλύει, (άσυνειδητα, γιατί έτσι εργάζεται το μυαλό του ή γιατί δε μπορεί να εκφραστεί αλλιώς) και ύστερα δέν κατορθώνει να συνθέσει τη συγκίνησή του, να την πυκνώσει λυρικά, ούτε (για τον ίδιο λόγο, εξ αιτίας της αναλυτικής λειτουργίας του πνεύματός του) να της δώσει την απαραίτητη λυρική δόνηση. Το ποίημά του δέν αποκτά υπόσταση λυρική. Μένει ρητορικό.

“Ένα δείγμα:

Κι απ’ τή στάση σας τῶν δύο
τῶνισα τό μέγα καί κοινό σας μυστικό,
πού τό κρύβετε απ’ τόν κόσμο,
κι ὅμως θά τό πείτε,
σά φανερωθεῖτε στίς ψυχές
πού θά φτάσουν διψασμένες, γιά νά
στό ποτάμι τοῦ Καιροῦ, [Πιούν νερό
καί νά βροῦν τή Λησμονιά
στήν άσύνειδη ζωή τήν αἰώνια, σάν τό
πού κι’ οἱ δυό τή λαχταράτε. [Σύμπαν,

“Η άμορφία πού ὑπάρχει στους στίχους αὐτούς ὑπάρχει—λιγώτερη ἢ περισσότερη—σ’ ὅλη τή συλλογή τοῦ κ. Τσιριμώκου. Τῆς λείπει στόν ἴδιο αἰσθητό βαθμό καί τό μουσικό καί τό πλαστικό στοιχείο. Ὁ ποιητής γιά νά ἐκφράσει, ἴσως, καθαρῶτερα ἢ ἀμεσώτερα, πιά «πραγματικά» (μέ τήν ἔννοια πού δίνουν οἱ υπερξονιστές καί ὁ Γουίλιαμ Τζέιμς, στή λέξη) τό στοχασμό, τό αἰσθημα, τό συναίσθημά του, ἐνῶ τά προσδιορίζει ἀναλύοντάς τα, (μέ τρόπο τόσο ἀντιποιητικό), τ’ ἀφήνει, συγχρόνως, (ἀπό τήν ἀποψη τῆς μορφῆς), ρευστά, ἀπλαστά, καί τά ἐκφράζει μέ λέξεις πεζές (τεχνικές, «ἀλυρικές») καί ἔννοιες ὄχι λυρικά μεταπλασμένες. Ἔτσι τό ἀποτέλεσμα σπάνια εἶναι καλλιτεχνικό.

Μοῦ φαίνεται ὅτι ἐκτός ἀπό τή μορφική ἀδυναμία καί ἡ τάση τοῦ κ. Τσιριμώκου πρὸς ἕνα φιλοσοφικό λυρισμό ζημιώνει πολύ τό νέο του βιβλίο. Ἡ σκέψη του δε φύγει ἀπό τήν περιοχὴ μιᾶς κοινῆς καί παραδομένης, μιᾶς τρέχουσας φιλοσοφίας, καί εἶναι πολύ συμπθητικώτερη ὅταν μιλεῖ ἀπλά παρά ὅταν προσπαθεῖ νά δείξει ἕνα πλάτος καί ἕνα μέστωμα, ἕνα πέταγμα στά ψηλά, πού φυσικά δέν τό ἔχει.

Με συγκινεῖ πολύ περισσότερο ὁ κ. Τσιριμώκος ὅταν λέει, σεμνά καί ἀπέριττα:

Κ’ εἶδα ἕνα δάκρυ σου βολό
στό μάγουλά σου νά σιγοκυλᾷ
ὡς τά φρυμένα χεῖλη σου, πού δίψαγαν φι-
σά νάθελε τή δίψα τους νά σβῆσει [λιά,
χαρίζοντας λίγη δροσά

παρά ὅταν παίρνει ἕναν τόνο ἐπίσημο κάπως καί στομφώδη γιά νά πεί σκέψεις ὄχι πολύ καινούργιες.

Ἡ σκέψη, ἄλλωστε, αὐτή καθαυτή, καί ἡ πιό δυνατή, καί ἡ βαθύτερη, ἀμφιβάλλω ἂν εἶναι ποτέ στοιχείο λυρικό. Ἐφ’ ὅσον, φυσικά, δέν τήν μετουσιώνει ἢ μορφή σε στοιχείο λυρικό. Σέ μουσικό τόνο.

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Γ. Σ. Δούρα: «Δόξα»

Μοῦ φαίνεται ὅτι καί πολλά ἄλλα βιβλία ἂν ἐκδώσει ὁ φίλος μου κ. Δούρας, ἢ κρίση μου γι’ αὐτά στήν οὐσία τῆς θά μένει ἡ ἴδια, ὅπως ἴδια μένει—στήν ποιητική ἐκφρασή της, τουλάχιστον—καί ἡ πείρα του ἢ θρησκευτική. Ὁ κ. Δούρας εἶναι ὁλόκληρος μιᾶ λυρική κραυγή πρὸς τόν “Υψιστο. Στόν κραταιό, σκληρό, ἀγέλαστο καί ἐκδικητικό θεό τῶν ἔβραίων ἐκλείσει ὅλη τήν ψυχική του ὑπαρξη, ὅλη τήν ξεραση, ὅλη τήν ἀνάταση, ὅλη τήν ἀνθρώπινη καί λυρική ἐκστασή του.

Ἄλλά μέ τόν κ. Δούρα συμβαίνει κάτι περίεργο: ἐνῶ σ’ ἄλλους ὁ περιορισμός σέ μιᾶ ἰδέα, σέ μιᾶ πίστη, σ’ ἕνα αἶσθημα, δίνει βάθος, τόν κ. Δούρα θά ἔλεγε κανεῖς πῶς λυρικά τόν φτωχαίνει. Θαρρεῖς πῶς φουσκώνει τή φωνή του γιά νά μᾶς κάνει μέ τήν λαχὴ, καί μέ τίς διάτορες, δοξαστικές ἀναπάσεις της, νά ξεχάσουμε ὅτι καί οἱ θρησκευτικοὶ ὕμνοι ἀκόμη δε μποροῦν νά περιορίζονται σέ μιᾶ μόνη φράση, στό «αἰνεῖτε τόν Κύριον!» καί ν’ ἀρχίζουν μ’ ἕνα ὄνομα, νά μὴν περιέχουν παρά τ’ ὄνομα αὐτό καί νά τελειώνουν μ’ αὐτό. Ἴσως ὁ δοξασμός τοῦ Θεοῦ νά ἐπιβάλλει μιᾶ τέτοια ἀλύγιστη μονοφωνία. Μά τούτη ἡ μονοφωνία γιά τήν τέχνη— καί ἐδῶ σάν τεχνίτη μόνο κρίνω— τόν κ. Δούρα—καταντᾷ κάτι κουραστικό, κάτι κουραστικό, πάντως, γιά ὅσους δε μποροῦν νά πιστέψουν σέ ὅ,τι καί ὅπως πιστεύει ὁ ποιητής τῆς «Δόξας».

Ὑποθέτω ὅτι ἡ πλήρης ἔνωση μέ τό ὑπέρτατο πλάσμα πού λατρεύουμε, πραγματώνεται κατὰ τόν τελειότερο τρόπο μόνο μέ μιᾶ ἀπόλυτη ἐκστατική κατάσταση, δηλαδή μέ τή σιωπῆ. Γιατί ὅπως γιά τοὺς Ἑλεάτες ἡ ζωή εἶναι μιᾶ πτώσις ἀπ’ τό ἀπόλυτο, ἔτσι καί γιά ἕναν βαθειά θρησκοῦνθρωπο ὁ λόγος εἶναι μιᾶ πτώσις. Ὅποιοσδήποτε λόγος, ἀκόμα κι’ ὁ πιό δοξαστικός (!).

Τό ἰδανικό, λοιπόν, γιά ὅσους πιστεύουν μέ τόν τρόπο τοῦ κ. Δούρα, δε θάταν νά σωπαίνουν; Εἶμαι βέβαιος πῶς ναί.

Μά καί πτώσις ἂν δέν εἶναι, καταντᾷ ὁ

(1) Ἡ μυστική πείρα ἀποκλείει κατὰ βάσιν τήν τέχνη, ἀφοῦ ἡ τέχνη ὑπάρχει χάρις στό πλαστικό στοιχείο, δηλαδή στόν ἐξωτερικό κόσμο, στή φύση, πού εἶναι τό μεγαλύτερο ἐμπόδιο γιά τήν «μυστική ἔνωση».

καλλιτεχνικός, τουλάχιστον, λόγος, ν’ αὐτοκαταλύεται, ὅταν ἀναγκασθεῖ νά κλεισθεῖ σέ μιᾶ μόνη λέξη. Στήν ποίηση τοῦ κ. Δούρα ἡ λέξη αὐτῆ εἶναι ὁ Σαβαώθ.

Τά πάντα ἀνάγονται σ’ αὐτόν, τά πάντα ἐξ αὐτοῦ καί γι’ αὐτόν ὑπάρχουν, τά πάντα εἶναι αὐτός. Ὅταν τό μάθουμε μιᾶ φορά, τί ἄλλο ἀπομένει νά μάθουμε;

Φαντάζομαι ὅτι ὁ λυρισμός τοῦ κ. Δούρα θά εἶχε πολύ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον ἂν ὑπῆρχε τρόπος, κάνοντας ὁ ποιητής ἔστω καί μιᾶ ἀναδρομή στό παρελθόν καί ἀναπολώντας ἔστω καί «κατώτερες» καταστάσεις, καταστάσεις πού ἀπό καιρό τις ξεπέρασε, νά μᾶς ἱστοροῦσε κάτι πολύ πιό εὐρύτερο, πολύ πιό οἰκουμενικό, ἀπό τή σημερινή του εὐδαιμονία: τήν πορεία του πρὸς τήν πίστη, τό δράμα τό ψυχικό καί τό πνευματικό τῆς ἐξόδου του ἀπό τήν ἀπιστία καί τῆς εἰσόδου του στόν παράδεισο τῆς γαλήνης καί τῆς χαρᾶς.

Ἄντι γι’ αὐτό, μᾶς τραγουδεῖ ὁ κ. Δούρας τήν τωρινή εὐτυχία του. Ἄλλ’ ὅπως οἱ κοινὸι εὐτυχισμένοι δέν ἔχουνε ἱστορία, ἔτσι καί ἡ ἀπόλυτη πίστη, ἡ μονοκόμματη, ἡ στραμμένη ὁλόκληρη πρὸς ἕνα ὄν, δε μπορεί, φαίνεται, νά ἱστορηθεῖ λυρικά. Ἔτσι τουλάχιστον, πού ἡ θρησκευτική χαρὰ τοῦ πιστεύοντος ποιητοῦ νά γίνεῖ καλλιτεχνική χαρὰ γιά τόν ἀπιστο ἀναγνώστη.

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Κλαυδίου Μαρκίνα: «Καταφύγια»

Φαινόμενο περίεργο: ποιητές ὄριμοι, μετωμένοι, μέ συνείδηση καλλιτεχνική, μικρή ἢ μεγάλη, ἀδιάφορο, ὁλοκληρωμένη πάντως, ποιητές, μέ μιᾶ λέξη, πού μῆκαν ὅποσδήποτε στό νόημα τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, δε διστάζουν, ποιήματα, ὁλοφάνερα ἐπηρεασμένα ἀπό ἄλλους, νά τά ἐμφανίζουν σέ συλλογές τους. Ὅχι πῶς οἱ ἴδιοι δέν ἔχουν καμμιᾶ νότα προσωπική. Αὐτό ἀκριβῶς εἶναι τό περίεργο τοῦ πράγματος. Συμβαίνει πολλά, τά πιό πολλά κάποτε ποιήματά τους νάχουν τόνο προσωπικό, μά μέσ σ’ αὐτά ξεπηδοῦν, ἔξαφνα, ὄχι στίχοι ἀπλοί, ὄχι στροφές μόνο, μά ποιήματα ὁλόκληρα καμωμένα σύμφωνα μέ γνωστότατη ἄλλου ποιητοῦ τεχντροπία, ποιήματα πού βέβαια, ἂν θέλει ν’ ἀκριβολογήσει κανεῖς, δε μπορεί παρά νά τά ὀνομάσει μιμήσεις.

Ἔχω ὑπ’ ὄψιν μου τά «Καταφύγια», τήν τελευταία συλλογή τοῦ κ. Κλαυδίου Μαρκίνα. Εἶναι μιᾶ ἐργασία οὔτε πρόχειρη, οὔτε νεανική. Κάτω ἀπό τήν κάπως— καί ὄχι πάντα—κοινοτοπική ἐκφραση, αἰσθάνεσαι ἕναν ἄνθρωπο πού δέν πέρασε ἀπό τή ζωή «ἀβρόχοις ποσί», πού εἶδε τά πράγματα βαθύτερα, πού πόνεσε, πού ἀγάπησε, πού σκέφθηκε, πού ἀπεκόμισε ἀπό τήν ἐπαφή του μέ τοὺς ἀνθρώπους

μιᾶ πραγματική προσωπική πείρα, καί πού κατορθώνει καί δίνει στήν πείρα του αὐτή, ὅταν τήν μορφοποιεῖ, ἕνα τόνο ἄρκετά προσωπικό. Ἐ! λοιπόν, ὁ ἄνθρωπος αὐτός πού μᾶς δίνει ὅλα τά δείγματα μιᾶς κάποιας ὀριμότητας, δε διστάζει, ἔχοντας γράψει ποιήματα ὁλοφάνερα ἐπηρεασμένα ἀπό ἄλλους, καί βλέποντάς το, καί μὴν ἔχοντας καμμιᾶ γι’ αὐτό ἀμφιβολία, νά τά δημοσιεύη!

Γιατί ἄς μὴ μοῦ πῆ ὁ κ. Μαρκίνας ὅτι ὅταν ἔγραφε τόν «Καμπούρη» ἢ τοὺς «Ἀποτυχημένους» δέν ἐνοιώθε ὅτι ἔκοβε στίχους ἀπάνω στ’ ἀχνάρια τῆς τεχντροπίας, τῶν μέτρων, τῶν θεμάτων τοῦ Καρυωτάκη. Τό πρᾶγμα δέν παίρνει συζήτηση:

Καί, τέλος, μιᾶ ἀνοιξιὰτικὴν ἡμέρα,
πού ὅλα γυρεῦαν ἔρωτα στή γῆ,
ἐσκέφθηκε ὁ Γιαννιός πῶς ἦταν ὦρα
«στό ζήτημα μιᾶ λύσις νά δοθῆ».

Κι’ ἀφοῦ τελείωσε τά συνηθισμένα
καί «τὴν ἐνέργειαν τῶν ἐκκρεμῶν»,
μέ γράμματα μικρά, στό κάτω μέρος,
σημείωσε στή στήλη τῶν νεκρῶν.
κτλ. κτλ.

“Η:

Εἶναι θύματα μοιραίων στιγμῶν;
Εἶναι δριμέων κακῶν συνεταῖροι;
Εἶναι κατάδικοι τῶν ἐποχῶν;
Ποῖός ξέρει!... Κανεῖς δέν τό ξέρει!

Δίχως ὄνομα—ζωές τῆς δραχμῆς—
ποιηταί, θεατρῖνοι, ζωγράφοι,
στό περιθώριο ζοῦν τῆς ζωῆς,
τῶν χαμένων ὀνείρων τους τάφοι...

Εἶναι στίχοι πού ἀπηχοῦν—ἀπηχοῦν δέν ἐκφράζει ἄρκετά τό πρᾶγμα— τά πιό «κλασικά», τά πιό «τυπικά», τά πιό «χαρακτηριστικά» ποιήματα τοῦ Καρυωτάκη.

Ὁ κ. Μαρκίνας φαίνεται ἐπηρεασμένος καί ἀπό τόν Πορφύρα, τήν ἐπίδραση, ὅμως τούτη τήν ἔχει περισσότερο ἀφομοιώσει, γιατί, ἴσως, ὁ τόνος τοῦ Πορφύρα μοιάζει περισσότερο, συγγενεῦει πιό πολύ παρ’ ὅ,τι τοῦ Καρυωτάκη, μέ τόν προσωπικό τόνο τοῦ ποιητοῦ τῶν «Καταφυγίων»:

Τά μονοπάτια ἀνέγγιχτα
κι’ ἀπάτητα τά φύλλα
τό ὕγρο τό χῶμα νά σκορπᾷ
θανάτου ἀνατριχίλα,
παντοῦ χαμένα ὀνείρατα,
παντοῦ φτερά σπασμένα
κι’ ὅλα νά λένε μοιρολόι
πικρὸ στά περασμένα...
(«Φθινόπωρα»)

Σπίτια, δρομάκια ἐρημικά,
σταθμοί, λιμάνια, κῆποι,
πού κάποτε μᾶς γνώρισαν
σέ μιᾶ κρυφῆ ἀγωνία,

τώρα γαλήνια μᾶς θωροῦν
κι' ἀπ' τὴν παλιά μας λύπη
μένει μι' ἀνάμνηση γλυκειά,
σὰ φῶς σὲ λιτανεῖα...

Κι' ὅταν τὰ φῶτα τὰ στερνὰ
στά σπίτια ἀναργοσβύνουν
κι' οἱ δρόμοι μένουν ἔρημοι
στῆς νύχτας τῆ γαλήνη,
στά περασμένα οἱ νοσταλγοὶ
βρόχια καὶ διχτυὰ στήνουν
καί μέσ' στοὺς ἱσκιούς τῶν καιρῶν
σκιές περνοῦν κι' ἐκεῖνοι...
(«Νοσταλγοί»)

Στοὺς στίχους αὐτοὺς ποιὸς δὲν ἀνα-
γνωρίζει τὴ «μουσική» τοῦ Πορφύρα, τὴν
κάπως «εὐκόλη», τὴν πολὺ μελωδική, μὰ
καὶ τόσο συμπαθητική, καὶ τόσο γλυκὰ λι-
κνιστική, καὶ τόσο μεθυστική κάποτε;

Τέτοιες ἐπιδράσεις συναντῶ κάθε μέρα
στὶς συλλογές πού διαβάζω. Μὰ μήτε τίς
ἀναφέρω καν' γιατί πράκειται γιὰ συλλογές
ὄλοτελα ἀσήμαντες. Ἄλλ' ὁ κ. Μαρκίνας
ἔχει «στόφα» ποιητοῦ. Γιὰ τοῦτο ἀνέφερα
μὲ ἐκπληξή καὶ τόνισα τόσο πολὺ τὸ φαι-
νόμενο γιὰ τὸ ὁποῖο κάνω λόγο.

Ὅτι ἔχει γνήσια καὶ ἀναμφισβήτητη διά-
θεση ποιητικὴ ὁ κ. Μαρκίνας τὸ βλέπει κα-
νεὶς σὲ κάμποσα ποιήματα τῆς νέας του
συλλογῆς. Στὴν «Αὐλαία», στὸν «Πύργο
τῆς Ἀγάπης», στὸ «Πρωτοβρόχι», καὶ σ' ἄλ-
λα. Ἀλλὰ τὴ διάθεσή του αὐτὴ δὲν τὴν
ἐκμεταλλεύεται ὅπως πρέπει, δὲν προσπα-
θεῖ νὰ καλλιεργήσει πιο ἐπίμονα ὅ,τι πιο
ἰδιαιτέρο ἔχει, καί, πρὸ παντός, δὲν πασχί-
ζει νὰ τῆς δώσει μιὰν ἔκφραση πιο προσω-
πική. Τὸ ἴδιο αὐτὸ πρᾶγμα σημειῶνα μι-
λώντας τελευταία καὶ γιὰ τὴ συλλογὴ τῆς
κ. Μαυροειδῆ-Παπαδάκη: μιὰ σπάνια (πού
δὲν συνεπάγεται, κατ' ἀνάγκην, τὴν ἐκζη-
τησὴ), μορφὴ, καμωμένη ἀπὸ πιο ἐκλεκτά,
ἀπὸ ἀκριβώτερα, ἀπὸ λιγώτερο τριμμένα
στοιχεῖα, μιὰ μορφὴ πού θὰ ἔδενε σὲ μιὰν
ὄχι πρωτάκουστη, μὰ λιγώτερο ἀκουσμένη
μελωδία, τὴν αἰώνια φωνή τῶν ποιητῶν,
τὴν πλούσια, τὴν δοξαστική, τὴν ἀναβουστι-
κὴ ἢ τὴν σιγανή καὶ λυπημένη.

Νὰ τί ζητοῦμε, νὰ τί ἔχουμε κάθε δικαίω-
μα νὰ ζητήσουμε ἀπὸ καλλιτέχνες συνειδη-
τοὺς, ὄριμους, σάν τὴν κ. Μαυροειδῆ, σάν
τὸν κ. Μαρκίνα καὶ σάν μερικοὺς ἄλλους...

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Παναγ. Μαυρέα: «Αὐλοδόκη»

Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω γιατί ἐξακο-
λουθεῖ νὰ παραμένει τόσο φανατικὰ προσ-
κολλημένος ὁ κ. Μαυρέας σ' ἓναν «ἀρχαί-
σμό» (λέξεων, ἐκφράσεων, μέτρων) τόσο
τεχνητό, τόσο βιασμένο, τόσο ψυχρό, τόσο
ἀντικαλλιτεχνικό, μὲ μιὰ λέξη! Φοβάται
μήπως χάσει τὴν προσωπικότητά του; Ὡ-

στόσο, ἡ λιτότητα, πού φαίνεται ἐνστι-
κτο στὸν κ. Μαυρέα, καὶ ὄχι ἀποκτημένο
(«procedé» ὅπως λένε οἱ γάλλοι), μιὰ εὐγέ-
νεια καὶ μιὰ διαύγεια πού τὸν χαρακτη-
ρίζουν, κάτι τὸ πυκνὸ καὶ ἱερατικὸ πού ἔχει
ἢ διάθεσή του, εἶναι χαρίσματα πού ἂν
καλλιεργηθοῦν, πλουτισθοῦν, ἐνορχηστρω-
θοῦν πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, μποροῦν καὶ
μόνα αὐτὰ, χωρὶς τὸν ἐντελῶς τεχνητὸ καὶ
σάν ἐπικολλημένο ἀρχαϊσμό του, ν' ἀποτε-
λέσουν μιὰν ἀξιόλογη προσωπικότητα.

Διάβασα μὲ μεγάλη προσοχή τίς 3 ἢ 4
μικρές συλλογές πού ἐξέδωκε ὡς τώρα ὁ
κ. Μαυρέας. Καὶ πάντα ξαφνίζομαι πῶς
ἓνας καλλιτέχνης, πού φαίνεται τόσο συ-
νειδητὸς, δὲ ζυγίζει ὅπως πρέπει τίς ἱκα-
νότητές του, δὲ νοιώθει ὅτι αὐτὸ πού νο-
μίζει πῶς ἀποτελεῖ κυρίως τὴν προσωπι-
κότητά του, καὶ πού φροντίζει νὰ τὸ προ-
βάλλει πάντα στὸ πρῶτο ἐπίπεδο, τόσο ἐ-
πίμονα, τόσο χτυπητὰ, εἶναι ὅ,τι πιο
«φτηνό», ἀκριβῶς, ὅ,τι ἐξωτερικώτερο ἔχει
ἢ ποιητικὴ του ἰδιοσυγκρασία.

Ὅταν γράφει:

Ἐπτά ἀπὸ πεῦκο ἰξοὺς ρετινωμένους
κι ἑπτὰ ἀπὸ ἐλάτι τριέτικο θὰ βάλω
καὶ δάδα ἀπὸ βαλάνι στοῦ δωδωναίου
θὰ στήσω. ὦ Κάλλη, [τεμένους
τὰ ρέπια, καὶ γιὰ νάχω ὅ,τι ὁ ἄγιστος
τῆς σύριγγας ὁ αὐλὸς ὁ ἐπτάπορος στὸ
πάθος δωρεῖ, θὰ ψάλλω ὅ,τι ὁ αἶνος [θεῖο
καὶ τὸ ἐλεγεῖο...

Ὅταν τὰ γράφει αὐτὰ ὁ κ. Μαυρέας εἶ-
ναι δυνατόν νὰ μὴν αἰσθάνεται πόσο ψυχρὰ
ἢ ἡχοῦν οἱ λέξεις: «ἰξοὺς», «δωδωναίου», «τε-
μένους», «ἐπτάπορος», «δωρεῖ», πόσο ἡ ὕψι
τοῦ λόγου του, ἢ ἐπίτηδες περίτεχνα πλεγ-
μένα, δὲ δίνει τὴν ἐντύπωση τοῦ πυκνοῦ,
ἀλλὰ τοῦ στριμμένου καὶ τοῦ ἀκαλαστοῦ
του, δὲ νοιώθει ὅτι ὅταν συνθλίβουμε ὅπως
συνθλίβει τὰ δίφθογγα καὶ ὅταν μεταχει-
ριζόμαστε τόσο ἀπανωτὲς συνιζήσεις, δι-
νουμε στὸ στίχο κάτι τὸ στενόχωρο, τὸ
ἀσφυκτικὸ, πού δὲ μπορεῖ, κατ' οὐδένα λό-
γον, νὰ εἶναι καλλιτεχνικό; Πυκνότητα δὲ
θὰ πεῖ σφίξιμο, ἀλλὰ φυσικὴ ἄνεση, πλου-
τος φυσικός, πειθαρχημένος.

Τὴ φυσικὴ αὐτὴ ἄνεση τὴν πειθαρχεῖ
καλλίτερα ὁ κ. Μαυρέας στὰ δεκαπεντα-
σύλλαβα τοῦ ποιήματος. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν
κατορθώνει ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸν ἀρχαί-
σμό του. Γράφει «τῆς πόντιας ἱποκάμ-
πης», λέξεις πού μᾶς φέρνουν τουρτουρι-
σμα, καὶ πνίγει, παρεξηγώντας τίς ἀνάγ-
κες τῆς στιχουργικῆς οἰκονομίας, τίς δυ-
συλλαβές τοῦ ἀρχαίου γυναικεῖου ὀνόμα-
τος «Ἐνωῶ», σὲ μιὰ, ἔτσι πού τὸ ἀρχαῖο
αὐτὸ ὄνομα ν' ἀκούγεται καὶ νὰ φαντάζει
σάν τὸ δημοτικώτατο καὶ τόσο παράταιρο
μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ποιήσεως τοῦ κ. Μαυ-
ρέα: «Λενιώ»; Ἄν ὄχι αὐτὰ γίνονταν ἀσυ-
νειδητὰ, θὰ μποροῦσαν νὰ δικαιολογηθοῦν

τὸ κακὸ ὅμως εἶναι ὅτι φαίνονται ἀπολύ-
τως συνειδητὰ, ὅτι προέρχονται ἀπὸ μιὰ
βασικὴ ποιητικὴ ἀντίληψη πού ζημιώνει
ὅλη τὴν ποίηση τοῦ κ. Μαυρέα.

Σὲ ποιητὴ τόσο συνειδητό, θὰ ἦταν ἀστεῖο
νὰ κάνω συστάσεις. Ὡστόσο, τίς ἀποτολ-
μῶ. Ἄς ἐλευθερωθεῖ ὁ κ. Μαυρέας ἀπὸ
τὴ στρεβλωμένη ἀντίληψή του γιὰ τὸν
ἀρχαϊσμό, πού ποιὸς ξέρει ἀπὸ τί ἐπιδρά-
σεις προήλθε, ἄς ἀφήσει νὰ ἐξωτερικευθεῖ ἢ
ψυχικὴ δόνησή του πιο ἀβίαστα, πιο «ἁμα-
λά», ἄς πᾶσει νὰ πιστεῦθῃ ὅτι τὴν ὥραιότη-
τα τοῦ στίχου τὴν κάνουν μερικὲς συνθλι-
ψεις συλλαβῶν, καὶ τότε εἶμαι βέβαιος ὅτι
ἢ λιτή, εὐγενική, καθαρὴ λυρική μελωδία
τοῦ θ' ἀναβρῦσει πολὺ καθαρώτερη καὶ θὰ
βρῇ πολὺ πιο εὐκόλα τὸ δρόμο τῆς ψυχῆς
μας.

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Μιχαὴλ Ἀθηναίου: «Ποιήματα». — Κώστα
Θρακιώτη: «Ἐμεῖς δὲν θὰ βαδίσουμε».
— Δημήτρη Στάνζη: «Lucifero».

Οἱ λίγοι στίχοι πού ἐξέδωκε μὲ τὸν τί-
τλο «Ποιήματα» ὁ κ. Μιχαὴλ Ἀθηναῖος, δὲν
παρουσιάζουν, βέβαια, τίποτε τὸ προ-
σωπικό, τὸ πλούσιο, τὸ ἀναβουστικό, — ὁ
ποιητὴς τὸν φαίνεται ἀρκετὰ ἐπηρεασμέ-
νος ἀπὸ τὸν Παλαμᾶ, ἴσως καὶ ἀπὸ τὸν κ.
Δελή, — ἔχουν, ὅμως, μιὰ λιτότητα, μιὰ σε-
μνότητα, κάτι τὸ εὐγενικό καὶ κρατημένο,
καί, παρ' ὅλη τὴν κάπως κοινοτοπικὴ ἔμ-
πνευση καὶ διάθεση ἀπ' ὅπου πηγάζουν,
δὲ μᾶς ἀφήνουν ἀδιάφορους. Τοῦτο τὸ τε-
τράστιχο, ἔξαφνα, εἶναι συμπαθητικό:

Ἡ λύπη μας μιὰ εὐγένεια κι' αὐτὴ
κάτι λεπτό, πολὺ λεπτό,
σὰ ράγισμα στὴν ἄκρη ἐνός κρυστάλλου.
Μὰ πῶς ὄλοένα πρόχωρεῖ τὸ ράγισμά του
κι' ἔτσι θὰ φτάσει πιά ἢ στιγμῇ [αὐτό,
τοῦ πόνου τοῦ μεγάλου.

***

Ὁ κ. Θρακιώτης φαίνεται ἐπηρεασμένος
ἀπὸ τὸν κ. Τεῦκρο Ἀνθίλα ἴδια θέματα,
ἴδια ἀντιαστική, ἀντιπατριωτικὴ διάθεση —
μίγμα λυρική «ὀργῆς» καὶ πικροῦ καυστι-
κοῦ (πού θέλει, δηλαδή, νὰ εἶναι καυστικό)
χιούμορ, καὶ ἴδιος «μοδερνίζων» — στίς εἰκό-
νες, στίς ἐκφράσεις, στίς λέξεις — ἐλευθε-
ρος στίχος. Πρόκειται γιὰ μανιέρα καὶ ὄχι,
μάλιστα, ἐκλεκτοῦ ποιτοῦ.

Ἰδοῦ ἓνα δείγμα πᾶρμένο στὴν τύχη:

Κι' ὁ πόλεμος μᾶς ἔρχεται
κάθε στιγμῇ πού φεύγει,
ἀγγίζοντας μὲ δάχτυλα ψυχρά,

σάν μιὰ πελώρια θελιά,
ἀόρατα πού κλῶθει,
ὁ μαῦρος δήμιος,
στ' ἀνθρώπινα λαιμὰ.

Κι' ὁ πόλεμος μᾶς κυνηγᾷ
μὲ νύχια τανυστά,
χυμώντας ἀπὸ τ' ἄβυθα ἑρέβη,
ἀγρίμι πού λοχεύει...

Οἱ στίχοι — στίχοι! — αὐτοὶ μπορεῖ νὰ
περιέχουν ὕλικὸ γιὰ ἄρθρο ἀριστερῆς ἢ
ἀριστερίζουσας ἐπαρχιακῆς ἐφημερίδας,
γιὰ φυλλάδιο προπαγανδιστικό, γιὰ ἀντι-
πολεμικὴ μπροσούρα, ποίηση, ὅμως, δὲν
εἶναι.

***

Γύρω ἀπὸ τὴ μορφή τοῦ Ἐωσφόρου, τὴν
«τυπική» καὶ χιλιοεκμεταλλευμένη ἀπὸ
τοὺς ποιητὰς, ὁ κ. Στάνζης ἔγραψε ἓνα
ἀρκετὰ μακρὸ ἐπικολυρικό ποίημα. Ἐδῶ
κι' ἐκεῖ μερικὲς στροφές στὸ ποίημά του
μᾶς σταματοῦν. Εἶναι γραμμένες πάνω σὲ
πολύ «παλιούς καὶ γνώριμους» ἦχους,
ἔχουν, ὅμως, μιὰ μελωδικότητα καὶ μιὰν
εὐγένεια πού ἤχοῦνε πάντοτε συμπαθητικά:

Ἄυλες πνοές, κρυφομιλήματα χυμένα
Μέσ' ἀπὸ στήθη ἀθώρητα, ἀγνωστὰ τριγύρου,
Δονοῦνται μέσα στὴν ψυχὴ τῆς κι' ἔμψευ-
[σμένα,
Πάλλει ἢ φωνὴ τῆς σὲ θαμποὺς ἱσκιούς
[δονεῖρου.

Ἄπὸ τὸ βερμπαλισμὸ τοῦ κ. Θρακιώτη
προτιμῶ τὸν βερμπαλισμὸ τοῦ κ. Στάνζη.
Εἶναι πιο διακριτικός.

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

«Ἡ Ποίησή μας στὰ 100 χρόνια της». Ἐκλογή —
ἐπιμελεῖα Τζούλιας Ἀμπελᾶ Τερέντσιο. Τόμος Α'
ἐκδότης Ἰ. Δ. Κολλάρος καὶ Σία.
Μυρτιώτισσας: «Κίτρινες φλόγες». Ποιήματα. Β'
ἐκδόσης. Ἐκδ. Ἰ. Δ. Κολλάρος καὶ Σία.
Ἀημ. Κ. Μάργαρη: «Ὁ ἀλφαριθμητικὸς κατάλογος
τῶν βιβλιοθηκῶν». Πρόλογος Γ. Χαριτάκη. Ἐκδόσεις
Γεν. Συμβουλίου Βιβλιοθηκῶν τῆς Ἑλλάδος.
Θεοδώρου Εὐδῆ: «Ὁρεὶ γαλήνης» Ποιήματα.
Στεφάνου Ξενοπούλου: «Τὸ ψηφιδωτόν».
Δ. Καλλιμάχου: «Πῶς προσδεύουν οἱ Ἀμερικᾶ-
νοί».
Γ. Σ. Δούρα: «Δόξα». Ποιήματα.
Γ. Βαλέτα: «Ὁ ἐπιστημολόγος Γ. Γαρδικας».
Νικολάου Β. Τωμαδάκη: «Ἐκθεσις περὶ τῶν κατὰ
τὸ ἔτος 1933 ἐργασιῶν τοῦ ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κρή-
της». Δρ. 10.
Χρ. Ἄνδρ. Μάνεση (Χρ. Χρηστίδης): «Ποῦ βρισκό-
μαστε; Ποῦ πᾶμε;» Δοκίμια πολιτικῆς θεολογίας.
Δρ. 20.
Ζ. Οἰκονόμου: «1000 Ἰ. Δ.» Ποιήματα.
Erwin Wegberg: «Καιωνία κι' ἐργασία».
Μετᾶφρασις Σταυροπούλου Γ. Μαρκέτου.
Konst. P. Kavalis (vertanid doot G. H.
Bianka): «Verzen». [Κ. Π. Καβάφη, μετᾶφρ. Γ.
Χ. Μπλάνκεν; «Στίχοι».]

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Εἰς τὰ παραλινα φύλλα τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων (8 καὶ 9 Ἀπριλ.) ποιήματα, διηγήματα, χρονογραφήματα, ἀναμνήσεις παλαιῶν καὶ νέων λογοτεχνῶν. Ἐπίσης, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Μ. Ἑβδομάδος (1-7 Ἀπριλ.) ἐπικαιρα ἄρθρα: τοῦ κ. Σπ. Μελά εἰς τ' «Ἀθηναϊκά Νέα», τοῦ κ. Γ. Ἀθάνα εἰς τὸν «Νέον Κόσμον», τοῦ κ. Χρ. Ἐμμ. Ἀγγελομάτη εἰς τὴν «Ἀκρόπολιν», τοῦ κ. Β. Βεκιαρέλλη εἰς τὸ «Ἔθνος», τῶν κ. κ. Π. Μοσχοβίτη καὶ Πέτρου Χάρη εἰς τὸν «Ἡμερησίον Κήρυκα», τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Χρυσόστομου, τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου κ. Κ. Δυοβουνιώτη καὶ Π. Ι. Μπρατσιώτη καὶ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ριζοραϊοῦ Σχολῆς ἀρχιμανδρίτου κ. Εὐάγγ. Ἀντωνιάδου εἰς τὴν «Βραδυνὴν», τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Καραστίας κ. Παντελεήμονος εἰς τὴν «Πατρίδα», τῶν κ. κ. Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου καὶ Φ. Κόντογλου εἰς τὴν «Πρωτῶν», τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Ἐμμ. Πεζοπούλου εἰς τὴν «Καθημερινήν», εἰς τὴν ὁποίαν ἐδημοσιεύθη καὶ σειρά ἀνεκδότων στίχων τοῦ κ. Ἀθαν. Γ. Κυριαζή, ἐκπινευμένων ἀπὸ τὰ κυριώτερα σμήματα τοῦ θεοῦ δράματος.

— Εἰς τὴν «Πρωτῶν» συνεχίζονται τακτικώτατα αἱ φιλολογικαὶ καὶ καλλιτεχνικαὶ ἐπιφυλλίδες τῶν κ. κ. Φώτη Κόντογλου, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου, Φώτου Παλίτη καὶ Π. Πετρίδου. Ἐπίσης, κάθε Κυριακὴν, διήγημα τοῦ κ. Σπράτη Μυριβίλλη.

— Εἰς τὸ «Ἐλευθέρον Βῆμα» (14 Ἀπριλ.) ἐμμένεσται κρίσεις τοῦ κ. Μιχ. Ροδᾶ διὰ τὴν νέαν ποιητικὴν σαλλογὴν τοῦ κ. Ἀπ. Μαρμέλλη «Πνοῆ καὶ τέχνη». Ἰδιαιτέρως σχολιάζεται ἡ «Βάγαινα», ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν «Νέαν Ἑστία», γενικῶς δὲ τὸ νέον βιβλίον τοῦ κ. Μαρμέλλη χαρακτηρίζεται ὡς «ἕνας ἀκόμη ὑπέρεσσος σταθμὸς κοντὰ στοὺς ἀλλους σταθμούς του ἀνάμεσα εἰς τὴν νεοελληνικὴν ποίησι».

— Εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα (7 Ἀπριλ.), ὁ κ. Ζαχ. Παναγιωτίδου, κρίνων τὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Π. Βυζαντιοῦ, ἀναλύει τοὺς πλέον χαρακτηριστικοὺς πίνακας τοῦ καὶ εὐρίσκει τὴν εὐκαιρίαν νὰ τονίσῃ ὅτι «δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος νὰ φοβηθῶμε τὸ θέμα καὶ πρέπει νὰ ἐκτιμῶμε τὴν προσπάθειαν τῶν ζωγράφων ἐκείνων πού μέσα εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς τοπειογραφίας τολμοῦν ὀπωσδὴποτε νὰ χτυπηθοῦν μετὰ τὴν δυσκολίαν τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς».

— Εἰς τὴν «Βραδυνὴν» (10 Ἀπριλ.) ὁ κ. Ἀγγελος Γριμάνης, χορογράφος τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, γράφον γενικῶς περὶ χοροῦ, καθορίζει τὰς κατευθύνσεις τοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν, ἐπιμένει εἰς τὴν διαφορὰν τοῦ ἐλευθέρου χοροῦ καὶ τοῦ ἐξαρτωμένου ἀπὸ τὸ μελόδραμα καὶ ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμίαν ὅτι «μετὰ τὴν προσπάθειαν μιᾶς ἐντονης ἐργασίας πρὸς διαπαιδαγώγησιν τοῦ χορευτικοῦ ὄλλκου καὶ ἀργότερα τοῦ κοινού, θὰ μὴ ἀπορήσῃ νὰ δώσῃ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα μιὰ χορευτικὴν κατευθύνσιν διπλα εἰς τὴν μουσικὴν καὶ δραματικὴν πού ὑπάρχει» ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, φυσικὰ, ὅτι θὰ ἴδρῃθῃ κρατικὸν μελόδραμα.

— Εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα (ἀπὸ 31 Μαρτ.) τὸ ἀθηναϊκὸν μῆσιον ἀπὸ τοῦ κ. Γρ. Ξενοπούλου «Ἡ γυναῖκα πού τὴν τρέλλαν» καὶ αἱ ἐντυπώσεις (29 Μαρτ.) τοῦ κ. Θ. Κορνάρου ἀπὸ διαφόρους πόλεις τῆς Ἀνατολῆς.

— Εἰς τὴν «Ἑστία» (7 Ἀπριλ.) ὁ κ. Νικ. Λάσκαρης μετὰ ἐνδιαφέρον ἄρθρον τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐνας θεατροφίλος τοῦ 1874» ἀναγγέλλει τὴν ἀνεύρεσιν πέντε καταστῆρων, εἰς τὰ ὁποῖα ἕνας νεαρὸς ἐραστὴς τοῦ θεάτρου, ὁ μετέπειτα γνωστὸς Ἀθηναῖος δικηγόρος καὶ δημοτικὸς σύμβουλος Κωνσταντῖνος Γ. Χρηστοφής, κατέγραψε κάθε παράστασιν δοθεῖσαν ἀπὸ τοῦ 1874—1898 μετὰ πολλὰ χρήσιμος πληροφορίας διὰ τὴν ὅλην θεατρικὴν κίνησιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα πού παραθέτει ὁ κ. Λάσκαρης φαίνεται ὅτι τὰ κατὰστικα ἀυτὰ εἶναι ἀξιόλογον βοήθημα διὰ τοὺς ἱστορικοὺς τοῦ ἐλληνικοῦ θεάτρου.

— Εἰς τὸ «Ἐλευθέρον Βῆμα» (28 καὶ 29 Μαρτ.) ὁ κ. Σπ. Μελάς καὶ εἰς τὴν «Πρωτῶν» ὁ κ. Φῶτος Παλίτης ἀνέλυσαν τὸ βιβλίον τοῦ κ. Χρ. Χρηστίδη «Ποὺ βριακομαστε; Ποῦ πάμε;» διετύπωσαν ἐξ ἀφορμῆς τῶν παρατηρήσεων του μερικὰς γενικὰς κρίσεις διὰ τὴν πολιτικὴν, κοινωνικὴν καὶ πνευματικὴν κα-

τάστασιν μας καὶ, παρὰ τὰς ἐπιφυλάξεις των δι' ὀρισμένα συμπεράσματα τοῦ συγγραφέως, ἐτόνισαν ὅτι τὸ «δοκίμιον αὐτὸ πολιτικῆς δεοντολογίας» εἶναι μιὰ ἐργασία πού τὴν χαρακτηρίζει εὐρύτης καὶ καθέρως ἀκρίβεια.

— Εἰς τὸ «Ἐλευθέρον Βῆμα» (28, 29 καὶ 30 Μαρτ.) τρία ἐνδιαφέροντα ἄρθρα τοῦ κ. Νικ. Κλ. Λαυτῆ διὰ τὰ κυριακὰ τραγουδιὰ, διὰ τὰ τραγουδιὰ τοῦ νηοῖο «πὸ τραγουδιὲν περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο ἐλληνικὸ μέρος». Ὁ κ. Λαυτῆς κάνει μὲ τὰ τρία αὐτὰ ἄρθρα μίαν ἐπιθεώρησιν τῆς κυριακῆς μουσικῆς διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρέπει νὰ ἐκτιμῶμεν καλύτερα καὶ βαθύτερα τὸ ἔργον τῶν λαϊκῶν βάρδων, ἐκείνων πού κρατώντας τὴν παλαιὰν ἐλληνικὴν λύραν εἰς τὸ χεῖρ διετήρησαν ἀπάνω εἰς τὴν πατρικὴν γῆν τὸν ρυθμὸν τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς, ἀληθινὸι πρωτοπόροι τοῦ θαύματος τῆς ἐλληνικῆς ἀναγεννήσεως· γιὰτὶ πιστεύει, ὅτι ἂν ἡ Ἑλληνικὴ ἔκκλησια ὑπῆρξεν, ὅπως τόσες φορές δικαίως ἐλέγθη, ἡ κιβωτὸς τῶν ἐθνικῶν μας παραδόσεων, πιστεύει ὅτι ἡ παλαιὰ λύρα τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἀφ' οὗτου ἔπασσε νὰ ἔχη καλὸν βαν ὁ παλαιὸς ἐκείνος Φοῖβος, κληροδοτήσῃ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ, ἐκράτησε μέσα εἰς τὰς παλλομένης χορδὰς τῆς, μεταδιδόμενον σὺν ἑνῷ κῶμα διαρκοῦ καὶ συνεχοῦς ζωῆς, τὸ τραγοῦδι τοῦ Τυρταίου, τὸν παιᾶνα τοῦ Ἀισχύλου, τὴν ἐρωτικὴν πνοὴν τῆς Λεσβίας.

— Εἰς τὴν «Ἐργασίαν» (τεύχος I Ἀπριλ.) ὁ κ. Ἀριστοῦ Καμπάνης ἀναγγέλλει τὴν προσεχὴ ἐμφάνισιν τοῦ νέου «Γλωσσικοῦ Ὀμίλου», καθορίζει τὰς βασικὰς ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ὁποίων συνεφωνήσαν οἱ ἱδρυταὶ του, — λογοτέχνη, ἐκπαιδευτικὸι, ἐπιστήμονες κ. ἄ., — καὶ ἐξηγεῖ ὅτι ὁ ὄμιλος αὐτὸς δὲ ἐπιδιώξῃ ἕνα νέον προσανατολισμὸν εἰς τὰς γλωσσικὰς προσπάθειας τῆς ἐποχῆς μας.

— Εἰς τὸ αὐτὸ τεύχος τοῦ περιοδικοῦ ὁ Ἀλκ. (Α. Ἀνδρεάδης) ἐπανέρχεται εἰς τὸ ζήτημα τῆς «ενοκρυφίας διοικήσεως» τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου καὶ ἐποδεικνύει εἰς τὴν διεύθυνσιν του ὅτι ἔχει καθῆκον «νὰ προβαλεῖ κατ' ἔτος εἰς λεπτομερῆ δημοσιεύματα πληροφοροῦντα τὸ κοινὸν περὶ τῶν ἐσόδων καὶ τῶν δαπανῶν, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παραστάσεων καὶ τῶν ἐσόδων αὐτῶν, ὡς καὶ τῶν λόγων δι' οὓς κατηγορήσῃ κατ' ἄν κατηργήσῃ τὸν τρόπον τὸ δραματολόγιον». Ἐπίσης, θεωρεῖ πλημμελῆ τὴν μέχρι τοῦδε ἀκαλουθουμένην τακτικὴν ὡς πρὸς τὰς μεταφράσεις πού χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν μας σκηναῶν καὶ ὑποστηρίζει ὅτι «πρέπει τοῦ λοιποῦ αὐταῖς νὰ δοῖν ἐνυπόγραφον, νέαι (μὴ δηλαδὴ παιχθεῖσαι) ἢ πρὸ καιροῦ δημοσιευθεῖσαι) καὶ νὰ παύσῃ ν' ἀποτελοῦσι μονοπῶλιον ὄρισμένων ἀνθρώπων», ἀφ' οὗ «ἴδωκα τῶ θεῶ ὁ κύκλος τῶν πραγματικῶν λογοτεχνῶν εἰς οὓς δύνανται ν' ἀναθέτῃ τὸ Ἐθνικὸν μεταφραστικὰς ἐργασίας πᾶν ἄλλο εἶναι ἡ στενός».

— Εἰς τὸ «Ἐκίνημα» (τεύχος Ἀπριλίου) στίχοι καὶ πεζὰ γνωστῶν νέων λογοτεχνῶν καὶ ἡ συνέχεια τῆς κοινωνιολογικῆς ἐρεῦνης μετ' ἀπαντήσεις τῶν κ. Γρ. Ξενοπούλου καὶ Μελέη Νικολαΐδη.

— Ἐλάβομεν ἀκόμη, «Προσπάθειαν», «Μακεδονικὴς Ἡμέρες», «Φωνὴν τῆς Κυνουρίας», «Ἑβδομάδα», «Μπουκέτο», «Ὀϊκογένειαν», «Θεατὴν» κ. ἄ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

* Πενήντα περίπου γνωστοὶ λογοτέχνη συνεθρόνισαν ἀπεφασίσαν τὴν ἱδρυσίν ὁμοσπειρίας ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἑταιρεία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν». Ἐκ τῶν παρόντων ἐξελέγησαν ὡς προσωρινὴ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ οἱ κ. Γρ. Ξενοπούλου, Ι. Γρυπάρης, Μ. Μαλακάσης, Μ. Τσιριμῶκος, Μιχ. Ἀργυροπούλου, Διον. Κόκκινος καὶ Ἀπ. Μελαχρινός. Ἐπίσης εἰς ἄλλην ἐπιτροπὴν ἀνετέθη ἡ σύνταξις καταστατικοῦ.

* Εἰς τὴν αἰθούσαν Στρατηγούλου ἀπὸ τῆς 29 Μαρτίου ἡ ἔκθεσις τοῦ ζωγράφου κ. Ὄθωνος Περβολαράκη.

* Ἀπὸ τῆς 1ης Ἀπριλίου εἰς τὸ Ζάππειον Μέγαρον ἡ ἔκθεσις τοῦ ζωγράφου κ. Ἐμμ. Ζαῖρη.

* Τὴν 4ην Ἀπριλίου ἀπέθανε ὁ παλαιὸς φιλόλογος καὶ ἀρχαιολόγος Ἰάκωβος Δραγάτης.

* Ἀπὸ τῆς 14ης τρέχοντος εἰς τὸ «Στούντιο» ἡ ἔκθεσις ζωγραφικῆς τῶν κυριῶν Α. Στύλου — Διαμαντοπούλου, Ζίκας Παγκάλου, Πολυζένης Δημητρά και Δ. Ματασοῦκη.

* Τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα τὸ Ἐθνικὸν Θέατρον ἔμεινε κλειστόν. Τὴν προηγουμένην καὶ τὴν ἑβδομάδα τοῦ Πάσχα ἐπανελάβε τὰς παλαιὰς του ἐπιτυχίας. Ἀπὸ δὲ τῆς Τρίτης, 17 Ἀπριλίου, ἀναβιβάζει τὸ δράμα «Ταπεινοὶ καὶ Καταφρονημένοι», διασκευητὸν τοῦ ὁμωνύμου μυθιστορηματοῦ τοῦ Δοστογιέφσκυ ὑπὸ τοῦ ἴθροισοῦ κ. Αἰμ. Βεᾶκη.

* Τρεῖς δραματικούς θιάσους θὰ ἔχωμεν τὸ ἐρχόμενον καλοκαίρι εἰς τὰς Ἀθήνας: τὸν θίασον Μαρτίου Καποπούλη, τὸν θίασον Ἀλικῆς καὶ τὸν θίασον τοῦ κ. Ράτα. Λέγεται ὅτι θὰ παιχθοῦν καὶ πολλὰ ἑλληνικὰ ἔργα.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

12 Ἀπριλίου

Ἐκ τυπογραφικῆς ἀβλεψίας αἱ ὕπ' ἀριθ. 315, 316, 317 καὶ 318 σελίδες τοῦ προηγουμένου τεύχους ἐτυπώθησαν μετ' ἐσφαλμένην ἀριθμῶσιν. Ἀνατυπωθεῖσαι, διανέμονται μετὰ τὸ τεύχος τοῦτο. Ἐπίσης, παρελείφθη ἡ ἀπογραφὴ τοῦ κ. Δ. Α. Κοκκίνου ἀπὸ τοῦ σημειώματος περὶ τῆς ἐκθέσεως τῆς δ. Νέλλης Κυριακοῦ. — κ. Σωτ. Ρηγ. Θέμα κοινὸν, λύσις συνηθισμένη. Ἡ ἀποκάλυψις τῆς νύφης λίγο πρὶν ξεψυχήσει προκαλεῖ βέλεια, ἐκπληξιν, ὄχι ὅμως καὶ αἰσθητικὴν συγκίνησιν. Δοκιμάσατε τὰς δυνάμεις σας εἰς κάτι ἄλλο πού νὰ στηρίζεται περισσότερον, στὸν τρόπον μετὰ τὸν ὅποιον θὰ τὸ δώσατε παρὰ τὸ «θέμα». — δ. Σόν. Παύλ. Πόσοι ἄλλοι πρὶν ἀπὸ σᾶς διηρωτήθησαν: «ἂν εἶχαν γνώσιν, θλίψη τὴση θάχαν;» Ἐντούτοις θὰ ἐδημοσιεύσατε τὴν ἀπάντησιν σας εἰς τὸ ἐρώτημα, ἂν εἶχε δοθῆ μετ' ἀπὸ τῆς ἀξιολογῆσεως. Δυστυχῶς, οἱ στίχοι εἶναι ἀπλῶς ὀμοιοτυπία. — κ. Κ. Χρυσ. Ἐνταῦθα. Τὰ παραπάνω σας δικαιότατα. θὰ ἀναζητήσωμε τὰ ἀποσπάσματα καὶ εἰς τὸ ἐρχόμενον θὰ σᾶς ἀπαντήσωμε. — κ. Τάκ. Γιακ. Ἀγγλίνου. Δωρεὰν μόνον εἰς τοὺς ἀνδρωμετὰς ἀποστέλλονται. — κ. Θ. Φαν. Ἡράκλειον. Προτιμοῦμε τὸ «Πούλημα τοῦ ἀρραβάνου». Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸ μόνον τὰ δύο πρῶτα τετραστιχα ἔχον στίχο καλοδουλεμένο καὶ ἀξιοσημείωτο περιεχόμενον. Λεῖπει τὸ σύνολον. Καὶ εἶναι κρίμα, γιὰτὶ μὴ ποῦσα νὰ γῆν ἕνα καλὸ ποίημα. — κ. Νικ. Κραν. Κρατοῦμε τὴν «Υστεροφημίαν», μολονότι εἰς ἀρκετοὺς στίχους τῆς εἶναι πολὺ αἰσθητὴ ἡ ἐπίδρασις ἀπὸ ποιητῆ πού τελευταίως συνεζητήθη πολὺ ἡ ἐργασία του. θὰ δημοσιεύθῃ σ' ἕνα ἀπὸ τὰ προσεχῆ τεύχη. Τ' ἄλλα μετριώτερα, καὶ ἴδιως ἡ «Ὀρα πολέμου». Ἀλλὰ κατεῖχεται τόσα ἀργὰ κ' ἔπειτ' ἀπὸ τόσους ἄλλους στίχους μετὰ τὸ ἴδιο θέμα! Τὰ τεύχη πού σᾶς λείπουν μορεῖτε νὰ τὰ ζητήσατε ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖον. — κ. Ἰωάν. Γαλ. Κριεκοῦκη. Πρωτόλειον πού δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ κάνωμε καμμίαν πρόβλεψιν. Πρέπει νὰ διαβάσατε καὶ νὰ ἐργασθῆτε πολὺ. Καὶ μόνον τὸ ἐπιμύθιον «ὅτι γὰ νὰ στηριχθῆ ἡ ἀγάπη τῶν ἀνθρώπων κλπ.», ἔτσι ὅπως τὸ ἔχετε διατυπώσῃ καὶ τοποθετηθῇ, μᾶς ἀφίνει νὰ καταλάβωμε ὅτι δὲν ἐφροντίσατε νὰ μάθετε μερικὰ γνωστότατα καὶ στοιχειώδη πράγματα. — κ. Μαν. Κρ. Ἐνταῦθα. Ἐλήθησαν. — κ. Βικ. Βίτσ. Θεσ/νικῆν. Καὶ ἀλὶν δὲν ἔβγαν δημοσιεύσιμες. Περιμένομε κάτι ἄλλο. — δ. Μ. Κ. Πάτρας. Στὸ «Νὰ φύγω» ὑπάρχει πραγματικὴ λυρική διάθεσις, ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις μετριωτάτη, κοινώτατες ὁμοιοκαταληξίαι, ἑλλειψίς μουσικότητος, καμμία πρωτοτυπία. Ἡ «Στάχτι κλπ.» πολὺ κατωτέρα τοῦ θέματος. — κ. Γλ. Ἄλλο. Ἀλεξάνδρειαν. Καμμία ἀντίρρησης. Μόνον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῇ τὸν χρόνον τῆς δημοσιεύσεως. Προηγοῦνται ἀρκετὰ ἄλλα μελέται. Ἄν δὲν βιάζεσθε νὰ κυκλοφορήσατε τὸ φυλλάδιον, μορεῖτε νὰ μᾶς τὴν στείλετε. — δ. Ἐλ. Ἀσκ. Ἐνταῦθα. θὰ ἐπανελάβομεν εἰς τὸ ζήτημα. — κ. Ἀπ. Τρυφ. Καλάμας. Ἡ ἰδέα δὲν εἶναι καθόλου κακή. Πάντοτε αἱ σύλλογοι αὐτοῦ τοῦ εἴδους προκαλοῦν πνευματικὴν κίνησιν εἰς

τὴν ἐπαρχίαν. Καὶ θὰ μπορούσαν νὰ δώσουν πολὺ καλύτερα ἀποτελέσματα, ἂν ὁ ζήλος τῶν ἀποτελούντων τὰ διοικητικὰ τῶν συμβουλίων εἶχε μεγαλύτεραν διάρκειαν. — κ. Ἐμμ. Ζερβ. Χανιά. Ὁ κ. Ε. ἔλαβε γνώσιν. — κ. Ἰω. Παπ. Λάρισα. Διεβιβάσθη. — κ. Παν. Μιχ. Ἐνταῦθα. Συχνὰ, συχνότατα πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀκοροπιτόμενα τὰ βλέπομε εἰς τὰς σελίδας ἄλλων περιοδικῶν, καὶ ἴδιως περιοδικῶν νέων. Ἀλλὰ τί σημαίνει; Σχετικῶς γράφομεν καὶ εἰς ἄλλην σελίδα. — δ. Γ. Χριστ. Βόλον. Ἐμάθαμε ὅτι πρόκειται νὰ γῆν αὐτὴ ἡ ἔκθεσις, ἀλλὰ τίποτα περισσότερον. Ὑποθέτομεν ὅτι θὰ ἀναγγελθῇ. — κ. Δ. Χαρ. Θεσ/νικῆν. Μὴν εἰσθε ἄδικος. Οἱ νέοι αὐτοὶ καταβάλλουν κάθε ἀξέπαινη προσπάθεια. — κ. Ἰωσ. Βάρδ. Ἐνταῦθα. Ἐλήθηθη. Εἰς τὸ ἐρχόμενον. — κ. Ω. Χ. Χ. Μύρτον. Αἱ ἀπορία σας δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκείνας πού ἱκανοποιῶνται μετὰ τὰς συντόμως ἀπαντήσεις τῆς στήλης αὐτῆς. Ὁκαωσῆποτε, ἀδυστάκτως σᾶς συνιστῶμεν ν' ἀρχίσθετε ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ νὰ προχωρήσατε εἰς τὰς νεωτέρας. Πρέπει, φυσικὰ, νὰ ἐπιμενετε εἰς τὴν γαλλικὴν, ἡ ὁποία εἶχε τὴση ἐπίδρασιν, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴν ἀγνοήσατε τὴν φιλολογίαν κανενὸς μεγάλου ἔθνους ἢ καὶ μικροῦ μετὰ πλουσίαν πνευματικὴν ζωὴν. Διαφορετικὰ, ἡ φιλολογικὴ σας μόρφωσις θὰ εἶναι μονόπλευρος. — Ντ. Ντ. Καλάμας. θὰ ἐκάματε λάθος. Εἶδατε νὰ δημοσιεύῃ ἡ «Νέα Ἑστία» στίχους αὐτοῦ τοῦ εἰδους; — κ. Ἡρ. Μάλ. Ἐνταῦθα. Οἱ στίχοι δὲν εἶναι κακοὶ. Ἀλλ' ἀπὸ νέους, πού δὲν ἐμφανίζονται διὰ πρώτην φοράν εἰς τὰς σελίδας μας, θὰ θέλαμε ἐργασίαν ἀξιολογώμεσαν. Περιμένομε, λοιπόν. — κ. Γ. Αἰλ. Καὶ εἰς τὰ δύο ποιήματα τὰ μετρικὰ λάθη ἀρκετὰ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίδρασις ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τῆς ῶμαντικῆς σχολῆς καταφανής. Ὅσον διὰ τὰς διαφορὰς πού παρουσιάζει ἡ κριτικὴ, εἰμεθα σύμφωνοι. Γιὰτὶ ὁμοῦ νὰ προσέχητε ἄλλας τὰς γνώμας καὶ ἄλλας τὰς ἰδιοτροπίαις; Ὁ ἀναγνώστης πρέπει νὰ ἔχη τοὺς κριτικούς του, δηλαδὴ τοὺς κριτικούς πού ἐκτιμᾷ καὶ ἐμπιστεύεται, ὅπως ἔχει καὶ τοὺς συγγραφεῖς πού προτιμᾷ καὶ διαβάσει: — κ. κ. Φ. Πασχ. καὶ Τ. Τσ. Ὁ κ. Χ. σᾶς εὐχαριστεῖ πολὺ. — κ. Κ. Κιοῦς, Ἐνταῦθα Ἡ «Νύχτος» θὰ ἦταν δημοσιεύσιμη, ἂν δὲν ὑπῆρχαν τὰ δύο ἐκεῖνα «ἀπὸ» στὸν α' στίχο τοῦ β' τριστίχου. Διορθώσατε τὴν καὶ ξαναστεῖλατε τὴν. Τὸ ἄλλο μετριώτερον. — δ. Ἀγλ. Περ. Λαμία. Βεβαίως, τηρεῖται μιὰ προτεραιότης. Μὴν ἀνησυχῆτε: εἰς τὰ ζητήματα αὐτὰ κανεὶς δὲν χάνει τὴν σειράν του, ἀφοῦ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ τὴν πάρῃ, ἢ νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἰδικήν του. — κ. Ἀθ. Βελ. Ἐνταῦθα. Ἀπολύτως σύμφωνοι. Περιμένομε. Διὰ τὰ ἄλλα, ἀπευθυνθῆτε εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον. — κ. Ι. Ψαρ. Καβάλλαν. Δὲν ἔχομε ἰδέαν. θὰ σᾶς παρακαλοῦσαμε νὰ μᾶς ἐδίνατε πιδ συγκεκριμένας πληροφορίας. — κ. Γ. Βλγ. Ἐνταῦθα. Ὁ κ. Ε. λυπήθηκε πολὺ ἀπὸ διὰβασε τὸ γράμμα σας, καὶ θὰ ἤθελε νὰ μὴ σᾶς ἀφήσῃ χωρὶς ἱκανοποιητικὴν ἀπάντησιν ἢ τοῦλάχιστον χωρὶς κάποιαν ἐνθαρρυντικὴν ὑπόσχεσιν, ἡ ὁποία ὅμως νὰ μὴ εἶναι μόνον λόγια. Ἀλλὰ, δυστυχῶς, φοβᾶται ὅτι ἄλλον δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ κάμῃ τίποτε. Λαμβάνει συχνότατα τέτοιες ἀιτήσεις, ἔχει κατορθώσει νὰ μὴ διαψεύσῃ τις ἐλπίδες μερικῶν, ἀλλὰ, βλέπετε, ἔχει ἐξαντλήσει πιδ τὰ μέσα του. Πάντως, θὰ σᾶς ἔχη ὅπ' ὄψιν του, χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ σᾶς ὑποσχεθῇ τίποτε τὸ βέβαιον καὶ τὸ συγκεκριμένο.

Ἡ «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»

ΑΓΓΛΙΚΑ
ὑπὸ πεπειραμένης Ἀγγλίδος διδασκαλίσσης (ἐκ Λονδίνου).
Ἄμοιβη συγκαταβατικὴ. Πληροφορία εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ βιβλιοπωλεῖου «Ἑστίας», Σταδίου 46.

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ
ΝΕΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ
ΤΟΥ

ΘΑΝΑΣΗ ΠΕΤΣΑΛΗ
"ΤΟ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ,"

Έκδοση «Κασταλίας» Τιμή Δρ. 50
Βρίσκεται σε όλα τα Βιβλιοπωλεία
Κεντρική πώλησις
Βιβλιοπωλείο ΚΑΟΥΦΜΑΝ
Σταδίου 28

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

"Ο ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ
ΜΑΡΙΑΣ ΠΑΡΝΗ,"

Μυθιστόρημα Δρχ. 50

ΚΩΣΤΑ ΟΥΡΑΝΗ
SOL Y SOMBRA

Μορφές και τοπεία της 'Ισπανίας

Έκδόσεις «Φλάμμα»

Άμερικης 16α, Αθήνα.

Τιμάται Δρ. 60

Το βιβλίο εκυκλοφόρησε και σε έκδοση πολυτελείας, με πολλούς πίνακας του Γουναροπούλου εκτός κειμένου της οποίας μένουν ακόμη μερικά αντίτυπα. Τραβήχτηκε σε 205 μόνο αντίτυπα, αριθμημένα από 1-200, και σε πέντε αντίτυπα εκτός έμπορου. Τιμή: Δρχ. 200. Για το έξωτερικό: δύο δολλ.

ΠΩΛΕΙΤΑΙ εις τα βιβλιοπωλεία:

Ι. Δ. Κολλάρου, Έλευθερουδάκη,
Πυρσού και Κάουφμαν.

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 46α, ΑΘΗΝΑΙ

ΕΞΕΔΟΘΗ

ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ
Ο ΔΩΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΥΦΤΟΥ
Γ' ΕΚΔΟΣΙΣ

Ωραιότατος τόμος 250 περίπου σελίδων, εξαιρετικά καλοτυπωμένος σε πολυτελές χαρτί.

Το έργο συνοδεύουν:

Έκτενης και σπουδαιότατος πρόλογος του Παιητού. — Μία κριτική εξαιρετικώς ενδιαφέρουσα του γνωστού ποιητού και λογιου κ. Πέτρου Βλαστού. — Και μία έξοχου σημασίας φιλοσοφική μελέτη του καθηγητού του Πανεπιστημίου κ. Κωνσταντίνου Τσάτσου

"Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΔΕΑ ΣΤΟΝ ΠΑΛΑΜΙΚΟ ΔΩΔΕΚΑΛΟΓΟ,"

μη περιλαμβανομένη στις προηγούμενες εκδόσεις, και γραμμένη σε μίαν υποδειγματική και ιδιαίτερος καλοίσθητη δημοτική.

Διά τας Αθήνας Δρχ. 75.—

Διά τας Έπαρχίας Δρχ. 85.—

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» — ΣΤΑΔΙΟΥ 46α

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ
της 'Ακαδημίας 'Αθηνών

ΑΠΑΝΤΑ

Σειρά από 35 όμοιόμορφα, κομψότατα βιβλία, περιέχοντα
μυθιστορήματα, διηγήματα, θεατρικά έργα κτλ.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ:

«Ο ΚΑΤΗΦΟΡΟΣ», άθηναϊκό μυθιστόρημα,	Δρχ. 50
«Ο ΚΟΣΜΑΚΗΣ» ένα μυθιστόρημα εις 4 βιβλία:	
1. «ΤΟ ΠΡΩΤΟΕΥΠΝΗΜΑ»	Δρχ. 25
2. «ΤΟ ΚΕΝΤΡΟΝ»	> 25
3. «ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΟΝΕΙΡΑ»	> 25
4. «Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ»	> 25
«ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ»	> 35

ΕΞΕΔΟΘΗ

ΤΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

(ψυχολογικό και κοινωνικό)

του ΠΑΥΛΟΥ ΦΛΩΡΟΥ

"ΑΠΟΙΚΟΙ,"

μιά πρωτότυπη, υποβλητική
εικόνα της μοίρας της
σύγχρονης ελληνικής ζωής

Ένας ωραίος τόμος
Σελ. 416

Δρχ. 50.—

Για τις έπαρχίες Δρχ. 60.—

Κεντρική πώληση:

Βιβλιοπωλείο της «ΕΣΤΙΑΣ»,
ΙΩ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & Σίας
ΑΘΗΝΑ

ΕΡΡΙΚΟΥ ΧΑΪΝΕ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

μετ. ΘΑΝΟΥ ΜΕΣΑΡΙΑΝΟΥ

Τιμή Δρχ. 18

Το τελευταίο πεζογράφημα του μεγάλου Γερμανού λυρικού και σατιρικού, από τα άριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, με σημείωμα για το διωγμό του στη Γερμανία και με το ωραιότερο πορτραίτο του.

Πωλείται στο βιβλιοπωλείο
ΒΑΓΙΟΝΑΚΗ
και στ' άλλα κεντρικά.

ΕΚΛΕΚΤΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Δ. ΛΑΜΨΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΩΝ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ

Ἔκδοσις πολυτελής

Τιμᾶται	Δρ.	80.—
Διὰ τὰς Ἐπαρχίας	»	90.—
Διὰ τὸ Ἐξωτερικὸν	»	100.—

Διὸ τοὺς συνδρομητὰς τῆς «Νέας Ἐστίας» ἔκπτωσις 20%